

16 ms.

IOANNIS CHRISTOPHORI
CALVETI STELLAE
DE APHRODISIO EXPVGNATO,
QVOD VVLGO APHRICAM VOCANT,
COMMENTARIVS,
CVM SCHOLIIS BARTHOLOMAEI
BARRIENTI ILLIBERITANI.

EDITIO LATINA VIII.

ACCEDVNT EIVSDEM CALVETI
CARMINA VARIA.

SVPERIORVM PERMISSV.
MATRITI ANNO M.DCC.LXXI.
APVD ANT. PEREZ DE SOTO.

IOANNES STELLAE
CALVETTI STELLAE
DE VITROBIO LINGUATO
QVOD VITROBIO LINGUATO
COMMENTARIIS
CVM SCHOLIS BARTHOLOMAEI
BARTHELEMY LINGUATO
IDEST LINGUA VII
ALPHABETI LINGUATO
CARMINE VITROBIO

RECTORVM LINGUE V.
MATEI ANNO MDCLXXI
AVD ANS PUBLI DE 1600

IO. CHRISTOPHORVS

CALVETVS STELLA

CL. VIRO

LVDOV. AVILAE STVNICAE

MILITIAE ALCANTARENSIS

PRAEFECTO SAL.

GRave onus, longeque maius quam sustinere possim, mihi imposuisti, ut ea litteris mandarem, quae Hispani in Africa superiori aestate gesserunt. Quis enim, etiamsi id adsequi velit, se consequuturum speret, ut in scribendo Martiae Hispanorum virtuti par esse possit? aut eorum laudes, & pace ac bello praeclare gesta, quamvis eloquens & in dicendo suavis & ornatus, ingenii culpa non eleuet? Quibus si tales rerum gestarum scriptores, quales

Graecis & Romanis , olim conti-
gissent : non minus certe quae for-
tissime ipsi fecerunt , nota poste-
ris essent , quam quae de suis illi
tradiderunt. Vt cumque erit , iuva-
bit tamen vel periculum hac in re
fecisse , tibi que principi viro , ac
de Hispania quam optime merito
gessisse morem : quippe qui CARO-
LI V. Caesaris , & Hispanorum res
gestas quotidie illustrare non ces-
sas. Sed legant Hispani haec per-
te , & quidem ab homine Hispano
conscripta ; & semper , ut sunt
soliti , vincant , invictissimique
Caesaris nomine & auspiciis signa
ultra Euphratē proferant , ma-
iorem laudem ex sua ipsorum vir-
tute , quam ex ulla scriptorum fa-
cundia sibi vindicantes. VALE.

PRAE-

PRAEFATIO

IN NOVAM HANC EDITIONEM.

Vetus est doctissimorum virorum querella, Hispanos magis ad aggredienda praeclara facinora, quam ad ea litterarum monimentis ad posteris propaganda, fuisse intentos. Quod si umquam alias, tum maxime comprobatum est, quum CAROLVS V. Caesar invictissimus universum paene terrarum orbem armis suis subegit. Nam quum felicissimis illis temporibus eos Hispania nostra viros tulisset, qui & ingeniorum praestantia & animorum simul virtute Graecos Latinosque in certamen vocare potuissent, nemo fere repertus est, qui res nostrorum hominum gestas pro dignitate tractaret. Sunt

PRAEFATIO IN NOVAM

tamen nonnulli, qui partem aliquam illius temporis historiae felicissime tradiderunt. Horum e numero duo prae reliquis maxime putamus commendandos: **LV. DOVICVM DE AVILA & STVNICA** militiae Alcantarensis praefectum, & **IO. CHRISTOPHORVM CALVETVM STELLAM**: quorum alter lectissimam illam aulicamque elegantiam, quae fuit in **CAESARE** quondam maxima, scriptis de victoria Germanica patrio sermone commentariis sola fere est imitatione consequutus; alter eam orationis munditiem adhibuit in suo *Aphrodisio expugnato*, nihil ut tersius ac elegantius possit excogitari, nihil quod magis Augustaei aevi genium repraesentet. Quare quum brevi praestantissimos **AVILAE** commentarios excudere medi-

di-

ditemur, operae nos pretium facturos existimavimus elegantiorum litterarum cultoribus, si CALVETVM etiam e situ & pulvere in lucem proferremus, tum ob argumenti similitudinem, uterque enim CAROLI Caesaris res illustrat, tum ob singularem elegantiam, quae in eorum commentariis elucescit. Sed de LVD. AVILA dicemus in praefatione eius operi praefigenda. Ad CALVETVM quod attinet CL. V. NICOLAI ANTONII de eo verba adducimus, quum meliora non suppetant. Adeo enim diligenter homo, supra quam dici potest, eruditissimus collegit hanc Hispanicae litteraturae messem in sua numquam satis laudata Bibliotheca, ut nihil nisi tenue aliis spicilegium reliquerit. Quare & nostras apposuimus notas, ubi res

PRAEFATIO IN NOVAM

postulare videbatur. Sed iam NICOLAVM nostrum audiamus.

„ IOANNES CHRISTOPHORVS CAL-
 „ VETVS DE ESTRELLA natu Barci-
 „ nonensis vulgo audit ; in histo-
 „ riis tamen Aragonensibus LA-
 „ NVZAE vol. II. lib. V. c. VI. repe-
 „ rio *Sariñenae* ortum , huius re-
 „ gni oppido , ex sorore Ioannis
 „ de Quintana Montis-Aragonis
 „ abbatis , ac Caesari CAROLO a
 „ confessionibus , Barcinonem in
 „ pueritiae annis delatum fuisse ;
 „ itemque ab eodem Quintana a-
 „ vunculo , quum iam litteris La-
 „ tinis , disciplinarumque amoe-
 „ nissimis ¹ excoluisset animum ,
 „ in

¹ *Stellam* litteras humaniores Compluti didicisse una cum *Hieronymo Surita* aliisque viris doctis sub *Ferdinando Nennio* Graece Latineque eruditissimo , testes sunt
And.

„ in curiam ² introductum, ubi
 „ praestantia ingenii atque erudi-
 „ tionis, miraue sive Latini, si-
 „ ve Hispani sermonis, tam liga-
 „ ti, quam pede liberi facultate
 „ non vulgarem sibi apud omnes
 „ existimationem peperit. Qua-
 „ propter (a CAROLO ne, an a PHI-
 „ LIPPO filio mihi incertum) chro-
 „ nographi regii ³ partes Indica-
 „ rum in rerum descriptione, ut
 „ fa-

And. Schottus in vita *Nonnii* adiuncta suis
 in *Melam* adnotationibus, & *Vztarrozius*
 in *Progress. histor. in regn. Aragon.*

2 An. MDXLIX. praefectus iam etat *Stella*
 institutioni nobilium adolescentum, qui
Carolo V. famulabantur.

3 *Stellam* alibi *Caesareum* chronolo-
 gum, alibi *regium* appellari comperimus:
 quare sub utroque, & *Carolo V.* *Caesare*
 & *Philippo II.* eius filio id muneris obiisse
 facile credimus.

PRAEFATIO IN NOVAM

„ fama est, gerendas suscepit: mu-
 „ nereque isto laudabiliter functus
 „ est, sive Latino ad CAESARIS
 „ IVLII proximam imitationem,
 „ sive vulgari prosaico stilo, car-
 „ minibusque elegantissimis, qui-
 „ bus res eorum gestas, quos ce-
 „ lebrare vellet, complecti sole-
 „ bat. Foras emissit Latii sermo-
 „ ne

„ *Aphrodisium expugnatum*, cui
 „ notas addidit BARTHOLOMAEVS
 „ BARRIENTOS Granatensis, huma-
 „ niorum litterarum Salmanticae
 „ professor, ediditque ibidem an-
 „ no MDLXVI. in 8. 4 Qui quidem

„ CAL-

4 Plures praecesserant editiones hanc Sal-
 manticensem. Prodiit primum *Stellae de*
Aphrodisio expugnato, quod vulgo *Aphri-*
cam vocant, *Commentarius*, Antuerpiae
 apud Martin. Nutium an. MDLI. in 8. Item
 in *rerum a Carolo V. Caesare Augusto in*
Afri-

HANC EDITIONEM.

„ CALVETI auctoris puritatem in
 „ loquendo, ordinem ac pruden-
 „ tiam

Africa bello gestarum commentariis e variis auctoribus concinnatis, ibidem apud Ioannem Bellerum a. MDLIV. & rursus MDLV. in 8. curante *Cornelio Sceppero*. Quibus accedit *Calveti ad Carolum V. Encomium*: eodem anno MDLIV. in II. volumine, pag. 1429, amplissimae scriptorum Germaniae collectionis, quam IV. in fol. voluminibus adornavit *Simon Schardius*, editae Basileae ex officina Henricpetrina an. MDLIV. Quae quidem collectio recusa est sub inscriptione *Schardius redivivus* Giessae in officina Seileriana an. MDLXXIII. IV etiam vol. in f. ibique laudatus exstat *Commentarius* vol. II. pag. 371. De editione Basileensi Oporini postea erit sermo. Salmantina ab *Antonio* citata omnium est sane quam praestantissima, ac multo reliquis auctior & castigatior, utpote ab auctore recocta: quare nos eam totidem verbis hic repraesentavimus. Operis inscriptio sic se habet: *Io. Christophori Calveti Stellae de Aphrodisio expugnato, quod vulgo Aphricam vocant, Commentarius cum scholiis Bartholomaei Bar-*

PRAEFATIO IN NOVAM

„ tiam in disponendo & narran-
 „ do, adductis FREDER. FVRRI CAE-
 „ RIOLANI, CORNELIIQVE SCEPPERI
 „ testimoniis, NICOLAIQVE GRVDIE
 „ poetae elogio, non vulgariter
 „ laudat, adiungens Gallice atque
 „ Italice exstare conversum, at-
 „ que item Hispanice DIDACI GRA-
 „ TIA-

Barrienti Illiberitani. Salmant. apud Io. Canovam an. MDLXV. in 12. Ad finem libri reiecta sunt *Liber alium artium magistri Bartholomaei Barrienti Illiberitani in Commentarium de Aphrodisio Io. Christophori Stellae scholia.* quae quidem non dum triginta horarum opella est, ceu in epistola ad Iacobum Avalum Salmanticensis gymnasii rectorem inferius subiicienda testatur ipse *Barrientus*, qui hanc sibi provinciam adnotatiunculas exarandi a *Calveto* amicissimo impositam tradit, quum Aphrodisium ab illius gymnasii professoribus praelegi sanxisset Davalus. Hinc patet, quanto iam tum esset in pretio apud viros eruditos.

HANC EDITIONEM.

„TIANI regi a secretis opera : idem.
 „que simul cum LAONICO 5 Grae-
 „co antiquo, aliisque praestantis-
 „simis auctoribus a Ioanne Opo-
 „rino Basileae typis excussum. DI-
 „DACI certe GRATIANI interpreta-
 „tio prodiit Salmanticae 6 anno
 „MDLIX.

5 *Laonicus* iste *Chalcocondiles*, Athe-
 niensis, floruit circa annum Christi MCDLXX.
 Prodiit ab eo historia de origine atque rebus
 Turcarum & imperii Graecorum interitu li-
 bris x. Editio Oporini, quam hic memorat
Barrientus, ea sine dubio est, quae Lati-
 ne ex versione *Conradi Clauseri* Tigurini
 prodiit Basileae an. MDLXVI. fol. quamque
 primam *Laonici* esse discimus ex *Io. Alb.*
Fabricio vol. VI. B. G. pag. 475. Ibi ex-
 stat *Aphrodisium* p. 626. teste *Th. Iame-*
sio in sua Bibl. Bodleiana. An. MDLXII. ite-
 rum iuris publici fecit *Laonicum* Oporinus,
 sed nescimus, an simul cum *Calveto*.

6 Apud *Io. de Canova*. Dicata est *Gra-*
tiani versio *Ioan. Vegae* consilii sacratoris
 bellique praesidi. De labore suo haec in-
 ter-

PRAEFATIO IN NOVAM

„ MDLIX. in 8. cum hoc titulo : *La conquista de la ciudad de Africa en Berberia.*

„ *Encomium ad Carolum V. Caesarem.* 7 Antuerpiae apud Ioannem Bellerum ann. MDLV. 8.

„ *Munuscula ad Didacum Espinosam S. R. E. Cardinalem.* Antuerpiae in 8.

„ *Ad*

terpres in epistola ad eundem : *Trasladé a la letra en Castellano , sin quitar ni añadir nada , que pudiesse alterar la sustancia de la verdad , segun acostumbro hacer , cet.*

7 Num hoc *Encomium* idem sit ac quod in editionibus superius laudatis conspicitur, & a nobis primo loco datur inter varia auctoris carmina , omnino ambigimus. *Munuscula* & *Encomium* ad Ferdinandum Tole- rum frustra quaesivimus , nec ullam ex tot editis bibliothecis offendimus , ubi eorum sit mentio.

„ *Ad Ferdinandum Alvarum*
 „ *Toletum Encomium.* Ibid. apud
 „ Plantinum anno MDLXXIII.

„ Hispane autem ⁸ *El felicis-*
 „ *simo viaje del muy alto y muy po-*
 „ *deroso Principe D. Phelipe, hijo*
 „ *del Emperador D. Carlos Quin-*
 „ *to Maximo, desde España a sus*
 „ *tierras de la baxa Alemaña, con*
 „ *la descripcion de todos los estados*
 „ *de Brabante y Flandes.*

„ Ibidem anno MDLII. in folio.
 „ Hinc LVDOVICVM GVICCIARDI-
 „ NVM ad describendas Belgii
 „ provincias pleraque hausisse
 „ observavit SCHOTTVS. 9

„ *El*

8 Integram huius operis inscriptionem ap-
 posuimus, prout ab auctore exarata est: et-
 enim quam *Nic. Antonius* exhibet, muti-
 la quidem est & manca.

9 Dici vix potest, quanta in hoc *Stellae*
 opere & in eloquendo sermonis mundities,
 &

PRAEFATIO IN NOVAM

„ *El Tumulo Imperial adorna-*
 „ *do de Historias , Letreros y E-*
 „ *pitaphios en prosa y verso Lati-*
 „ *no.* Pinciae anno MDLIX. in 4.
 „ sive descriptionem exsequia-
 „ rum CAROLI Caesaris Pinciae
 „ celebratarum. 10
 „ Spem fecerat enarrandi ex
 „ mu-

& in narrando fides ac ordo eluceat. Vnde *Adolphus Meterchus* Brugensis in Epigrammate in laudem auctoris operi praefixo ita pronuntiat: *Hic velut in tabula divino munere Stella , Hispanus , scripsit melius nostratia nostris.*

10 Absoluta hac descriptione sequuntur: *Los dos Tumulos que se pusieron en las Honras de la Serenissima Reina Maria de Inglaterra nuestra Señora, y de la Reina Maria de Vngria.* h. e. duo elegantissima epigrammata eiusdem *Calveti* , quae utriusque Mariae obitum lamentatur. In fine legitur: *Excudebat Franciscus Fernandus Cordubensis.*

HANC EDITIONEM.

„ munere res Indicas , ¹¹ com-
 „ mentariaque , de Peruanis ma-
 „ xime , pangendi ; cuius partem ,
 „ licet metricam , in schedis ab
 „ eo relictam vidimus hoc titulo :

„ *De rebus Vaccae Castri* ¹²
 b „ li-

¹¹ Aggressus est quidem *Stella* res Indi-
 cas libris xx. exornare , quorum sex tantum
 priores olim ab auctore missi ad *Petrum*
Vaccam de Castro , antistitem Granaten-
 sem , in Sacri-Montis tabulario adservantur
 duobus in 4. vol. ceu litteris ad nos datis 3.
 Non. Dec. an. MDCCLXIX. significavit CL.
 v. *Ferdinandus Ios. Velascus* , iuridici il-
 lius conventus tunc praeses , nunc in regiis
 Castellae , Belli , sanctaeque adversus chri-
 stianae religionis hostes Inquisitionis consi-
 liis senator meritissimus , qui pro singulari
 suo in litteras amore tam egregium opus di-
 ligenter curavit transcribendum. Nos eo se-
 mel iterumque perlecto , eandem stili ele-
 gantiam dignitatemque offendimus , quam
 in hocce commentario licet observare.

¹² *Vaccaeis* , seu liber de rebus Vaccae
 Castri , editus iam est Granatae ann. MDCC.

PRAEFATIO IN NOVAM

„ librum primum versibus hen-
 „ decasyllabis , cum *Strenna* sive
 „ nuncupatione ad *Petrum Ca-*
 „ *strum Quignonium* , qui postea
 „ fuit

XLI. a doctore *Did. Nicolao Barnuevo* in opere suo in fol. *Mystico Ramillete* ad fidem optimi exemplaris , qui adservatur etiam in sacri Montis tabulario missus ab auctore ipso Salmantica Id. Ianuar. an. MDXC. ad *Cl. V. Petrum Castrum*. Nos duo habemus exemplaria. Primum scita manu atque eleganti exaratum est *Salmanticae mense Aprili ann. MDLXV.* quadruplicata charta. Primo loco exstat *Strenna*: sequitur deinde *Vaccaeis MDCL.* versibus constans. Alterum licet priori illo recentius videatur , vivente tamen auctore scriptum apparet , continetque versus MMDCLII. Vtrumque tum inter se invicem , cum ab edito Granatae longe auctiori , utpote MMMDCCCCIX. hendecasyllabis compacto , immane quantum discrepant. Sed de hoc alibi dicemus. Illud non est silentio praetereundum , *Calvetum* quatuor & triginta annos primo suo fetui perpoliando ac locupletando insudasse.

HANC EDITIONEM.

„ fuit Hispalensis antistes , eius
 „ filium. Incipit:
 „ *Dic caeli , Vranie , decus corusci ,*
 „ *Nam nosti rutilum Canopum , &*
 „ *orbis*
 „ *Stellas auriferi novi micantes ,*
 „ *Australemque polum , viasque*
 „ *vasti*
 „ *Ignotas maris , Indicasque ter-*
 „ *ras. cet.*
 „ Mille quadringentorum versu-
 „ um opus est , quod Hispali ser-
 „ vabat MARTINVS VAZQVIVS SI-
 „ RVELA , cathedralis ecclesiae o-
 „ lim portionarius , eruditione vir
 „ praestanti , amicus noster.
 „ Non dubito , quin de nostro
 „ etiam concepta sint ANTONII
 „ QVESADAE I. Cti. haec verba e
 „ cap. Quaest. iur. xxxi. *Vir erudi-*
 „ *tissimus* CHRISTOPHORVS STELLA
 „ *libro nuncupato El Exul , quem*
 „ *b2 ius-*

PRAEFATIO IN NOVAM

„iussu PHILIPPI catholici regis scho-
 „liis, declarationibus, signis ac fi-
 „guris astrorum summa cum dili-
 „gentia illustravit, quem nondum
 „typis excusum hic Salmanticae ad-
 „servat. Haec ille. quae quo per-
 „tineant, coniectari nescio. Vi-
 „disse quoque se apud illum *Pa-*
 „negirica varia ¹³ SCHOTTVS adno-
 „ta-

¹³ Quatenam sint *Panegyrica* isthaec ab
Schotto citata, num *Encomia*, quae *Anto-*
nius edita adfirmat, an alia, plane nos latet.
 Forte plura sunt emissa in lucem praeter su-
 perius relata, quae cum blattis ac tineis lu-
 ctantur. *Ioann. Paez de Castro*, vir fama,
 quam editis operibus (quae plura ac sane
 quam doctissima tum vorsa, tum prosa o-
 ratione lucubravimus) notior, in epistola *Bru-*
xellis data VI. Kal. Mai. an. MDLV. ad *Hie-*
ronymum Suritam, quae exstat in *Progres-*
hist. in regn. Arag. Vztarrozii pag. 484.
 haec habet: *Juan Christoval Calvete de*
Estrella está aqui: estampa unos Epi-
grammas, que no ai hombre, a quien no
 66

„ tatum reliquit. Salmanticae for-
 „ san profitebatur , quo tempore
 „ vitae postremum diem incurrit.
 „ Sepultus quippe in s. EVLALIAE
 „ paroeciali ecclesia eiusdem ur-
 „ bis ante annum MDXCIII. ab AE-
 „ GIDIO GVNDISALVI DAVILA in hi-

b 3

„ sto-
celebre i haga immortal. Ipse etiam Cal-
vetus in alia epistola ad *Suritam* Salman-
 ticae pridie Nonas Maii exarata ann. MDL
 XXV. quam ultimo loco damus : *Yo pongo,*
ait , en limpio los Encomios que he hecho,
i por uno de ellos verá Vm. celebrados sus
Anales , i expressos al vivo : los quales yo
enviaré este verano a Plantino , que los
imprimirá por orden del Comendador ma-
yor de Castilla , que me los ha pidido. In
 Salmantina editione *Garciae Lassi* poeta-
 rum Hispanorum facile principis cum notis
Francisci Sanctii facta an. MDLXXVII. a-
 pud Petrum Lassum adducuntur elegantis-
 simi hendecasyllabi *ex Encomio Io. Christ.*
Calvet. Stellae ad Petrum Ferdinandum
Bovadillam lib. IV. de quo poemate altum
 apud omnes silentium.

PRAEFATIO IN NOVAM

„ storia seu *Theatro ecclesiastico*
 „ *Salmantino* in fine c. xxix. fuis-
 „ se refertur.“

Hucusque NIC. ANTONIVS. nunc
 opus est dicamus , unde sint de-
 prompta *varia* auctoris *carmina*,
 quae non sine aliquo labore ac di-
 ligentia a nobis undique conqui-
 sita ad finem STELLAE *commentarii*
 sistimus, quo maior operi laus con-
 cilietur. *Encomium ad* CAROLVM V.
 perpetuo comitatur hunc com-
 mentarium , ut superius diximus
 adnotatione nostra 7. *Varia illa*
Epigrammata in obitum eiusdem
 Caesaris , quemadmodum & D.
 MARIAE *Hispaniae & Britanniae re-*
ginae Tumulus , & alter D. MARIAE
Vngariae leguntur in CALVETI lu-
 cubratiuncula inscripta: *Et Tumulo*
Imperial. Vid. adnot. 10. *Epi-*
grammata duo ad 10. PACCIVM si-
 ve

ve PAEZIVM (utroque enim modo scriptum reperies) deprompta sunt e MS. codice, quem regia haec bibliotheca insignem possidet, ubi varia PAEZII opuscula tum Latina, tum Hispanica continentur luce publica dignissima. *Epigramma* ad FRANCISCVM MENDOZIVM Bera-guarum ducem conspicitur sub initium trium librorum, quos *de curandi ratione per medicamento pur-gantis exhibitionem* Salmanticae edidit anno MDLXXXIIX. IO. BRA-vvs, Petrasitanus, haud incelebris illa aetate medicinae professor. Huius etiam est opus *de saporum & odorum differentiis & adfectio-nibus*, primo ibidem in lucem datum an. MDLXXXIII. ac deinde Venetiis MDXCII. 8. Ibique videre est CALVETI *Encomium* ad ANDREAM CORDVBAM, cui BRAVVS lucubra-

PRAEFATIO IN NOVAM

tionem hanc suam consecraverat.
Encomium de ANTONIO CABEZONE
musico regio editum est Matriti u-
na cum eius Libro de musica para
tecla. cet. anno MDLXXIIX. Enco-
mium ad ANT. GRATIANVM DANTI-
scvm illud ipsum est, quod ope-
rum PLVTARCHI de moribus ver-
naculae interpretationi a DIDACO
ANTONII patre elucubratae prae-
mittitur. Phaleucion ad lectorem
operis inscripti, El Caballero de-
terminado e lingua Gallica elegan-
ter versi eo carminum genere,
quod nostrates vocant Quintillas,
exstat in variis huius celeberrimi
libri editionibus, quarum praeci-
pua, utpote ex auctoris schedis
post eius obitum insigniter aucta,
Lucem vidit ann. MDXCII. Matriti
in 4. In constitutionibus collegii
maioris Caucensis sub initium le-
gi-

gimus de illustrissimo eius conditore DIDACO RAMIRIO HARO Caucensis ecclesiae quondam antistite *Encomium* a CALVETO elaboratum; sed, ut verum fateamur, duriusculum sane ac elumbe. De *Encomio* in GARCIAM LASSVM diximus in adnotatione 13.

Claudit opus elegans CALVETI *carmen de morte piorum in Christo*, quod quoniam a piis legi dignum esset, *Bibliothecae* suae apponere pretium operae duxit SCHOTTVS.

Atque haec sunt CALVETI carmina, quae tamquam e naufragio tabulas colligere potuimus, ne eorum memoria interiret. Vtinam ad manus nostras pervenis-
sent alia auctoris opuscula, quae superius laudantur. *Vaccaeis* ideo a nobis praetermissa est, quod triginta fere abhinc annis edita in

PRAEFATIO IN NOVAM.

omnium fere manibus versatur.

Coronidis loco addere visum est duas auctoris nostri epistolas. Altera Latine exarata ad ANDR. SCHOTTVM perdifficilem extricat MELAE locum de insula *Antro* lib. 3. cap. 2. (quo de vide sis varias doctissimorum virorum ac discrepantes sententias in editione Hispani huius geographi cum commentariis variorum recens excusa Lugd. Bat. an. MDXLIIX. II. voll. in 8. in quorum I. exstat praedicta epistola p. 368. sed multo antea ab SCHOTTO publicata. Altera Hispano sermone conscripta est ad HIERONYMV M SVRITAM, reperiturque in superius laudatis *Progres. hist. in Regn. Arag.* p. 524.

IUDICIA CLARORVM VIRORVM

DE IO. CHR. CALVETO STELLA.

ANDREAS SCHOTTVS in sua Bibliotheca Hisp. t. III. p. 596.

STELLA eques Barcinonensis, poeta & historicus, sequutus est PHILIPPVM CAROLI V. filium in Belgium, cuius etiam viae itinerarium Hispanie conscripsit regique obtulit, felicis omine inaugurationis, unde pleraque hausit LVD. GVICCIARDINVS in Belgica descriptione. Edidit & *Aphrodisium expugnatum*, quod vulgo *Aphricam* vocant, catholici regis classe, Latine ac diserte Vidimus & apud illum *Panegyrica* varia, haud scio an typis evulgata... Ibidemque (*Barcinone*) sui magno relicto desiderio, & Barcinonensis Academiae viris litteratis lectu, conditus.

Eadem fere habet AVBERTVS MIRAEVS in de Scriptoribus saeculi XVI.

BARTHOL. BARRIENTVS in barbariei lima edita Salmanticae, epistola ad GABR. SAIAM PHILIPPI II. a summis secretis.

Doctissimus tuus CALVETVS STELLA aurem vellit & admonuit. *Et inferius*: Ille autem fortissimus litterarum Hercules STELLA
ani-

IVDICIA

animum mihi addidit. *Eodem libro in Latinorum auctorum censura: Doctissime, inquit*) ut cetera eloquentissimus ac eruditissimus CALVETVS STELLA Caesareae maiestatis historicus. *Et paullo post: Facundus STELLA CALVETVS.*

Idem *BARRIENTVS in Synonymis.*

Omnes operum vetustissimi scriptores, totius eruditionis fulgentissimum sidus STELLA clarissime... Tu, STELLA splendidissime, omnibus triumphis, laude & admiratione digne... Et quum primum vel in operis titulo lucidissimum STELLAM videat, non horreat, contremiscat exanimisque cadat? Tibi vero hoc cognomen inditum est, tuisque virtutibus effecisti illustrius, cui illud vel praecipuum ac generosum est, ut velut fortissimus Hercules post tot annorum spatia numquam labori succubueris, non oneri cesseris, sed amplo ac excelso animo per totum vitae tuae discursum acerrimus litterarum sectator exstiteris varia eruditione, artibus humanioribus, utroque sermone, oratorio ac poetico, praestans & excellens.

Idem *in opusculis liberalium artium Salmanticae editis an. MDLXIX. in epistola ad ipsum CALVETVM.*

Ceterum tuae reconditissimae scientiae summa amplitudine, tuique nominis umbra,
hos

DE CALVETO.

hos culices elephantos videri quum intelligerem, frontem perfricui, teque in illis nuncupare, atque tamquam nomini litterarum sacro dicare sum ausus.

FRANCISCVS CALZA Barcinonensis in libro suo de *Catalonia* eo loci edito MDLXXXIIX. in carmine ad nostrum, quem Barcinonensem etiam appellat, haec habet inter alia:

*Ad te mittuntur nunc prima volumina,
dele*

*Siquid displiceat, res ea grata mihi est.
Iudicium sequar ipse tuum, mihi regula
vera es,*

*Nam tibi non quemquam praeferat u-
lus homo,*

*Qui modo te norit, tua vel prudentia
quae sit:*

*Et quam sis iudex rebus in hisce pro-
bus.*

NICOLAVS ANTONIVS in Praefatione suae Bibliothecae bis nostri cum laude meminit, tum inter Latinae facundiae principes, tum inter poetas.

ANTICHIVS ROCHA Gerundensis in *Arithmetica Hispana* conscripta ac ipsi CALVETO dicata eum vocat: Eminente Señor, y en todas facultades versado.

Plura vide in B. BARRIENTI praefatio-

IVDICIA

tiōne, quae praecedit Aphrodisium.

DIDACVS GRATIANVS in epistola praemissa suae Aphrodisii vernaculae interpretationi:

Pues como entre los autores, que en nuestro tiempo han escrito la conquista de la ciudad de Africa, ninguno haya a don de V. S. y de todos, que con mas verdad y brevedad traten las cosas que acaecieron en aquella empreſſa, que **CHRISTOVAL CALVETE DE ESTRELLA** en aquel breve y elegante Comentario, que compuso en Latin, por mandado del Inuictissimo Emperador **CARLOS V.** *cet.*

Cetera elogia vide sis in BARRIENTI praefatione inferius subiicienda.

CORN.

CORN. SCEPPERI V. CL.

AD LECTOREM PRAEFATIO.

POLYBIUS * Megalopolitanus Scipionis Africani maioris coaetaneus & praeceptor, gravissimus auctor, veritatem in historia perinde atque oculum in iumento esse dicit; ac veluti si quis oculos animanti effoderit, quidquid superest corporis, inutile fit, ita demta ex historia veritate, narrationem omnem reddi inutilem. Cui sententiae quum nemo sani iudicii umquam contradixerit, non defuere, qui variis modis illam adstruere conati sunt: nonnulli scriptis tantummodo rebus, quibus gerendis aut praefuere, aut saltem interfuere: alii, quibus visum est paullo longius decurrere, ad ea scilicet, quae non multo ante eorum tempora acciderant, in ea parte tam religiose versati sunt, ut non contenti nomina virorum illustrium, situs positionesque regionum, fontes delapsusque fluminum, naturam qualitatemque montium,

* *Polybius Megalopolitanus*. Megalopolis, unde *Megalopolitanus*, urbs est Arcadiae. *Plin.* lib. 4. c. 6. & *Strabo* lib. 8.

PRAEFATIO

um , vallium , silvarum , paludum , & camporum , in quibus quaeque praeclara gesta sunt , ex aliorum commentariis tabulisve desumere , verum ultro ipsi ea adire singulaque rimari , & ex iis , qui vel interfuisse rebus , dum gererentur , aut ex aliis auditas reminisci poterant , magna sollicitudine atque cura percunctari. Ceteri , qui vel a mundi exordio , vel ab initiis regnorum aut rerum publicarum auspicari maluere , probatissimis quibusque scriptoribus cum ipsa ratione eorum , quae inde sequuta sunt , veluti certissima quadam amussi collatis , aut suam super iis sententiam aperte declaravere , aut quid cuique probabile videretur , id illi amplectendum reliquere. Quin & ii , qui circa obscuras origines versati , praesidioque scriptorum , quibus uti ductoribus possent , destituti , ad fabulosas narrationes confugere coacti sunt , credibilia semper minus credilibus praetulerunt , ab omni adulationis vitio (praeter paucos , qui ob id e probatorum classe deiectioni sunt) alienissimi. tantum fuit omnibus studium veritatis propagandae. Quae si plerique nostrorum temporum , aut paullo superiorum pro dignitate animadvertissent , certe non tam illotis , quod aiunt , manibus ad scribendam historiam se contulissent : dum alii nulla humanarum artium

SCEPPERI.

supellectile instructi in temporum supputationibus , rerum gestarum serie enarranda , regionumque descriptionibus foede alucinantur. Alii circa nomina locorum hominumque , de quibus agunt , ita incuriose versantur , ut , quos designare volunt , nemo intelligat. atque haec fortasse condonari possunt. Quid vero de illis dicendum , qui in gratiam adulationemque propensi , quo potentatibus , aut purpuratis , aut alioqui gratificantur , & ab illis honorarium extorqueant , non verentur ea , quae toto caelo a veritate aberrant , chartis illinere , & quasi aeternitati dedicare? Quid rursus de ipsis potentatibus , qui mercenaria aliorum opera utentes , non ea tantum , quae ipsorum Marte , qualicumque consilio exituve confecta sunt , in maius extollere , populisque sibi commissis fucum obducere , & quodvis imprimere , quantumvis falsum , in consuetudinem vertunt , sed & submitunt passim , qui aliorum scripta vel nostra tempestate , vel aliquot retro saeculis edita depravant , & pro veris adulterina sub ipsorum auctorum nomine privilegii adiectione , quo vera putentur , typographis excudenda committunt? An non ii stolidi pariter atque impii habendi sunt? stolidi , qui non putant emersuram aliquando veritatem : impii autem , quia , quae iusto

PRAEFATIO

Dei iudicio propter peccata populi inflicta sunt, ea ipsi intervertere, & contra quam evenerunt, persuadere conantur. Proinde mea sententia magna laude digni sunt, qui probe cognoscentes, quantum subveniat reipub. cognitio historiae ad omnem vitae rationem instituendam, in hoc genere scribendi innocenter versati, quae praeclare gesta sunt, litterarum monumentis commendare studuerunt, ut habeat posteritas, quae admiretur pariter atque imitetur. De quorum numero ego sane censeo esse IO. CHRISTOPHORVM CALVETVM STELLAM, ex Hispanica nobilitate magnae eruditionis & iudicii virum, tum variis in rebus, quas copiose & luculenter digestas prope diem in lucem emissurus est, tum in compendiosa hac historia *expugnati Aphrodisii*, ut ipse nominat, sive *Leptis minoris*, quacumque urbem eam voce nuncupare malis. Quum enim videret, res superiore anno in provincia Aethiopia auspiciis CAROLI Caesaris fortissime pariter & felicissime gestas variis modis traduci, nonnullis totam eam victoriam solis Italici, aliis solis Lusitanici adscribentibus, suppresso penitus Hispanorum nomine, perinde ac si ex ea gente nullus illic militasset, indignum ratus est pati, eius rei fructum ab aliis carpi, quam ab iis, quorum excellenti

vir-

SCEPPERI.

virtute parta est : parta autem in primis est ab Hispanis , non quod iis , qui ex aliis gentibus in eam expeditionem sese contulere , sua sit gloria adimenda (nemo enim eorum non strenue atque fortiter egit) sed quod insigniter pauci magnum momentum ad palmarium adferre non potuere. Etenim **CAROLVS** Caesar , quum de militari virtute Hispanorum suorum variari aliarum gentium iudicia videret , quo solidae fortitudinis specimen exhiberent , solos , aut saltem quam paucissimis aliarum nationum comitatos in Africam traicere voluit. Neque vero in obscura aliqua urbe , aut quae prius belli experta intentataque permanserat , sed in ea voluit ipsos periculum facere , quae totius Africae propugnaculum atque arx unica , ab aliis clavis multis abhinc temporibus nuncupata , variarum gentium diversis obsidionibus pressa , conatus omnes hostiles invicta ludificaverat , civili tantum bello , domesticaque seditione libertatem servitute commutaverat. Ut enim taceam , quoties primum Siculi , deinde Neapolitani reges arma adversus eam frustra movere , nonne insignis & cum primis memoratu digna ea fuit expeditio , quae sub annum nostrae salutis M. CCC. LXXX. a Gallis & Liguribus , ductu atque auspiciis **LUDOVICI** Borboniorum ducis adversus eam

PRAEFATIO

potissimum instituta fuit? Parum enim ceteram provinciam Africam Ligures aliique maritimi Italiae populi existimabant, si modo ea urbe sola potiri potuissent. Itaque ad eam oppugnandam ipsi quidem contulere raves longas trecentas, onerarias centum, militum viginti millia, & commeatum, qui transvehendis aliis, qui in sacram eam militiam nomina darent, abunde sufficeret. Gallorum vero atque Anglorum, Belgarumque eorum, qui Francorum imperium non agnoscebant, numerus fuit millium quatuordecim, perspectae omnium nobilitatis, quod obscuro loco nati ferendis sumtibus pares non essent, atque ob id edicto excluderentur. Et tamen neque tam magnae classi, neque tam numeroso exercitui, nec peritiae militari tunc cessit Aphrodisium: sed post bimestre, a quo cepit, magna cum iactura nostrorum obsidio soluta est. Quanto maiore admiratione digni sunt, qui classe permotica, vix mediocribus copiis, nec multo longiore tempore votorum compotes effecti, paucissimis pro magnitudine rei amissis, aut in urbe expugnata per vim mansere praesidio, aut in patriam, hostilibus exuviis praedaeque onusti, victores reversi sunt? Proinde an non magnopere commendandus STELLA, qui talium virorum memoriam existitum iri

SCEPPERI.

nolens, tam luculenter graphiceque totam
eam expeditionem depinxit, ut res ipsa non
legi, sed geri videatur? tali autem candore
sermonis, ut eo nihil purius nihilve tersius
haberi possit. Quam quum lecturus es, pri-
mum apud te perpendas oportet, Deum san-
ctis & piis conatibus hominum favere: dein-
de victoriam ex eo, non ex hominum multi-
tudine roboreve pendere: postremo medio-
crem veteranorum virtutem magnis aliorum
copiis non immerito esse formidabilem.

AD ILLVSTREM D. IACOBVM AVALVM

MAGNIFICENT. SALMANT. PRYTANAEI

RECTOREM DIGNISSIMVM

M. BARRIENTVS ILLIBERITANVS

summum bonum perpetuamque fel.

IOANNES CHRISTOPHORVS CALVETVS
STELLA, huius celeberrimi Musaei Rector
amplissime & integerrime, ad me veniens,
quo pacto tu eruditorum Maecenaeius eius *A-*
phrodisium in hac insigni Academia a cathe-
drariis explanari curaris, nuntiavit: adnota-
tiunculas seu scholia quaedam, quibus id

PRAEFATIO

tam elegans scripti genus magis pervium evolventibus esset, componerem iussit. Id voluntarius, ut decuit, exsequens, cui hanc, ingenue ac pie verum fatebor, nondum triginta horarum opellam dicarem, mecum evolvens, tu occurristi, qui tanto munere virum egregium de omnique litteratura bene meritum quum fueris prosequutus, me eodem beneficii aere alieno (quoniam in mihi familiarissimum collatum est) similiter devinxisti. Quae lucubratiuncula si minime tuis auribus, delicatissimo ac subtilissimo iudicio digna visa fuerit, STELLAE CALVETI prope-ranti festinationi imputabis: qui, quum fere iam *Aphrodisium* chalcographi in incude premerent, tantum onus imponere non es veritus. Litteratorum patrone eximie, vale ac salve, cui Deus immensus felicitatem praestet, pura ac summa religione obstrictum maximis dignitatibus augeat.

BARRIENTI.

AD APHRODISII
EVOLVENDI AMATORES

M. BARTHOL. BARRIENTVS. ILLIBERITAN.

QVINCTILIANVM de Caesare Julio suis monimentis tradidisse memini, humanarum litterarum cupidi, si foro tantum vacasset, alium, qui contra Ciceronem nominaretur, non fuisse. Idem vere de praestantissimo omnibusque bonis litteris ornatissimo IOAN. CALVETO STELLA praedicari posse, nemo, qui eum agnoscat, inficiabitur. Non alium inventum, qui ita ad vivum Caesaris stilum referat, ad unguem exprimat & effingat, manifesto fatebitur. Et ne mihi amicissimo fidei parum habeatur, quid de eo egregia ac heroica mortalium ingenia sentiant, paucis dabo. FREDERICVS FVRIVS CAERIOLANVS Valentinus *Institutionum Rhetoricarum* lib. I. haec his verbis scripsit: *Inter quos CALVETVS STELLA vir, ut de eius eruditione nihil dicam, singulari prudentia & arte, quemadmodum in commentario de Aphrodisio commentariorum Caesaris elegantiam in loquendo, ordinem in dispo-*

PRAEFATIO

nendo & narrando prae se gerit, & cetera, quae ibi leges. CORN. etiam SCEPPERVS, vir clarissimus, in praefatione Commentariorum rerum a CAROLO V. in Aphrica bello gestarum, haec de STELLA CALVETO memoriae prodidit: Proinde, inquit, an non magnopere commendandus STELLA, qui talium virorum memoriam exstinctum iri nolens, tam luculenter graphiceque totam eam expeditionem depinxit, ut res ipsae non legi, sed geri videantur? tali autem candore sermonis, ut eo nihil purius, nihilve tersius haberi possit? Nec illud NICOLAI GRVDII Distichon ad STELLAM sub silentio praetereundum:

Solus Alexandrum depingere norat Apelles,
Dicere tu solus Caesaris acta potes.

Vultis quantum omnibus nationibus hic liber placuerit, intelligere? Galli suum fecerunt: Itali vernacula lingua eum evolvunt: DIDACVS GRATIANVS secretarius regius Ioannis Vegae consilii regii praesidentis iussu in Hispanum sermonem transcripsit: Ioannes Oporinus Basileae praelo suo simul cum Laonico auctore Graeco & antiquo, aliisque praestantissimis auctoribus coniunctis mandandum curavit. Vultis ipsius ingenii excellen-

BARRIENTI.

lentiam atque praestantiam noscere? Iam qui suas lucubrationes, vigilias, labores, illustrari volunt, atque ab invidorum ac Zoilorum morsibus tuta esse, sub huius nomenclatura eduntur: sub huius nuncupatione, ac si Augustos, Traianos, Maecenates, nuncupassent, in lucem secure prodeunt. **ANTI-CHIVS ROCHANVS** Gerundensis *Arithmeticae* suum opus ei dicavit. Ego maius encomium ac testatum elogium consequi non potui, quam *Synonymorum* librum ei offerre. Evolvite igitur diligenti cura hunc *Aphrodisii commentarium*. Vosque, scholastici generosi, a cathedrariis audite. Quantum emolumenti ex hac lectione & auditione adipiscemini, vos eritis oculati ac praesentes testes. Fruimini feliciter.

AD

AD CAROLVM V. CAES. AVG.
GONSALVI PEREZII
A SECRETIS PHILIPPI II.
HISPANIARVM REGIS

EPIGRAMMA.

Dum tu Germanis das leges , Maxime Caesar,

Inque rebellantes horrida bella paras:
Dum vel componis nunc haec , nunc dispicis
illa,

Vt te diftringit Religionis amor.
Ecce arces Libyae tibi cedunt , Africa victa
est,

Subdit & imperio barbara colla tuo.
Nec mirum si Hispana cohors discrimina
tanta

Auspiciis superat , Carole dive , tuis.
Sed si parva manus absenti Caesare vincit,
Quid si acies vultus cerneret ipsa tuos?
Invideat Latium , sileat iam Gallia pugnax,
Vincendique modum discat ab Hesperia.
Acceptum Hispanus ferat hoc tibi , tu tamen
illi,

Quod tulit intrepidas ad tua vota manus.

AD

**AD EVMDM
ADOLPHI METERCHI BRVGENSIS**

EPIGRAMMA.

Quae nuper capta est urbs Africa Marte fe-
roci,

Auspice fortuna, Carole dive, tua:
Longe aliud (si vera canunt oracula vatum)

Hoc maius de te vaticinatur opus.

Tempus erit, quo tota etiam tibi magna
triumphos

Africa, pars mundi tertia, victa dabit.

Deinde quod est Asiae reliquum Europae-
que potentis

Imperio accedet protinus omne tuo.

AD EVMDEM

NICOLAI GRVDII

EPIGRAMMA.

Interea patris renovas dum numina templis,
Numinibus reddi templaque rapta iubes:
Desertisque sacros aris indicis honores,
Suadet ut antiquae Religionis amor:
Ecce procul meritis pro talibus, orbe remoto,

Additur imperiis Africa capta tuis:
Victaque gens versis animis pia sacra recepit,
Lustraturque Deo flumine tincta caput.
Auspiciis pugnasse tuis tam iuvat Iberos,
Quos penes est per te gloria militiae.
Nempe sui Deus ipse fovet quod vindicis arma,

Orbe tuo maius, Carole, nomen habes.
Id tamen ut nusquam longo obscuretur in
aevo,
Aeterna illustrans dat tibi STELLA face.

EIVSDEM AD STELLAM.

Solus Alexandrum depingere norat Apelles,
Dicere tu solus Caesaris acta potes.

IOAN.

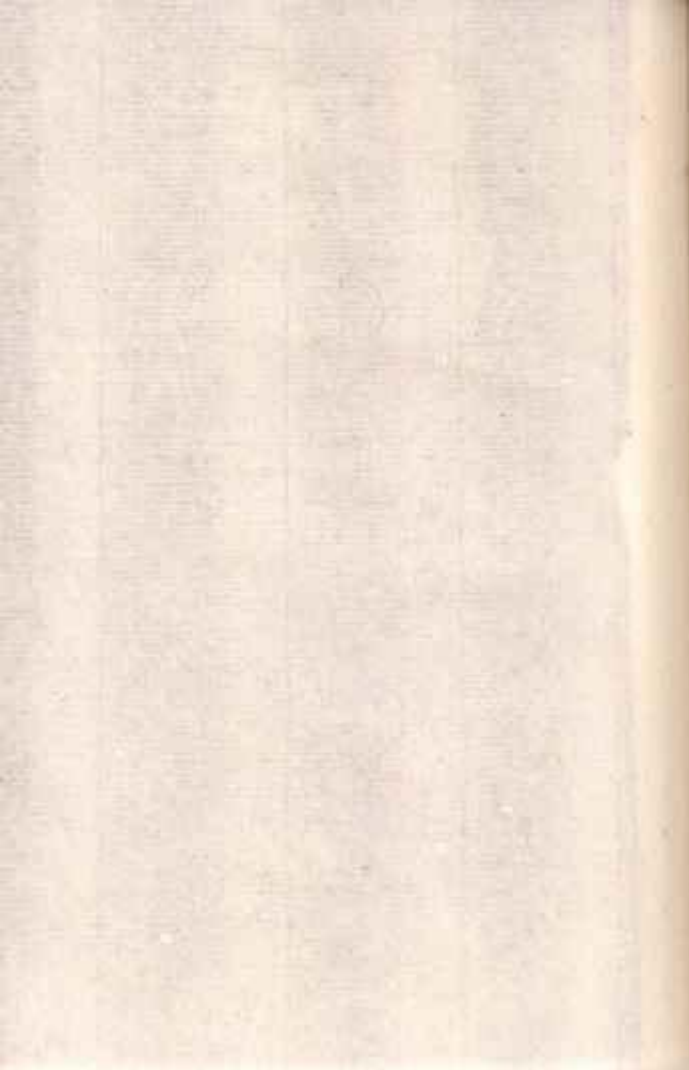
IOANNIS CHRISTOPHORI

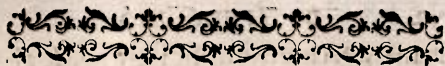
CALVETI STELLAE

AD APHRODISIVM

PARAENESIS.

Exi, vade, APHRODISIVM, diserti
Illustrisque AVILAE domum, fovebit
Blando te ille sinu: rogabit, ecquid
Noster STELLA agit? Et viam ire dices,
Et Scaldim petere, ut tuas ad aedes
Me comtum & nitidum remittat ille,
Vt terrae videam aequorisque tractus.
Cessas ire? times? nihil pericli est,
Nec tormenta ibi, quaeis quati superbae
Et turres valeant, tuusque murus.
Cinctas floribus & rosis videbis
Spirantes Tyrium Indicumque nardum
Aedes, quas zephyri tenent secundi,
Et blandae Charites, Puerque nudus,
Auratisque Cypris colit capillis.

IOAN. CHRISTOPHORI
CALVETI STELLAE

DE APHRODISIO EXPVGNATO

COMMENTARIVS.

APHRODISIVM, QVOD VVLGO
Aphricam, Mauri Mahadiam ap-
pellant, in ea Africae ora positum
est, quae in Tunetense regnum
abiit: qua aditum habet a terra
directa fronte ^a inter septentrio-
nes & austrum ad ducentos pas-
sus patet, reliqua mare adluit. E-
ius vero spatii pars, quae ad ad-

A itum

^a Inter septentriones & austrum.) Aphrodisium inter austrum ac septentrionem excurrit, quoniam inter tertium ac quartum cli-

ma boreale situm est: latitudine septentrionali partium 32. scrupulorum 40. diem maximam horarum 14. ac scrupul. 15. habens,

itum pertinet, duplici muro, & altissima fossa inter utrumque perducta, & turrium altitudine munita difficilem habet oppugnationem. Hinc Aphrodisium ipsum paullatim latum fit, mareque ab utroque latere, veluti in sinum, ad eas usque turreis admittit, quae in occasum solis spectant. Deinde latius factum, rursus ad orientem solem contrahitur, in tenuemque cuspidem desinens, linguae speciem refert. A mari autem quamquam simplici muro, ne ea quidem crassitudine, quae a continenti, cingitur; tamen eo propius accedere perdifficile est, propterea quod mare est illic vadosum, & ^b brevibus plenum.

Mu-

^b *Brevibus.*) Brevia in mari loca sunt non profunda, quae propter arenae ad aquae superficiem pro-

pinquitatem facilis transitus patet. Hispane *Baxios*. Virgilius lib.X. *Multi serare recursus Languentis*

pe-

Murus & crassitudine , quam habet , & turrium multitudine , & quod frequentissimis ^c fibulis re-
vinctus ^d distinetur , praecipue a
terra firmissimus est. Nam qui
interior est , in latitudinem pe-
dum triginta quatuor , qui vero
pro fossa est , novem patet. Por-
ta , qua ad oppidum est ingres-
sus , altissimis turribus & operis
varietate & firmitate est sane

A 2

quam

*pelagi, & brevibus se-
credere saltu* Brevia ma-
ris sunt , non fluminum ;
vada utrumque. Quum a-
pud auctores *brevia vada*
invenias , ibi epitheton est
profundo oppositum. Vt
Seneca in Hercule Furen-
te Act. 2. sc. 1. *Deprensus
haesit Syrtium brevibus
vadis.*

^c *Fibulis.*) In cingulis
ferri aut aes , aut quod-
cumque aliud metallum
circulare est , quo vestes
subnectuntur. Hisp. *Hevi-
lla.* In aedificiis est , quo
dislocati ac disiuncti lapi-

des coniunguntur ac coa-
gmentantur. Hisp. *Clave
o laña.* De qua Vitruvius.
lib. X. cap. 2. & 12.

^d *Distinetur.*) *Distineo*
est occupare & impedire.
Inde *distineor occupatio-
nibus , dolore , curis , di-
cimus.* Hoc in loco pro
utrumque tenetur , positum
est. Caesar lib. IV. de bel.
Gall *Haec utraque insuper
bipedalibus trabibus im-
missis , quantum eorum ri-
gnorum iuncturam dista-
bat , binis utrumque fibulis
ab extrema parte distineba-
tur.* (i. e. distringebantur.)

quam admirabilis. tot sunt in ea inextricabiles ^e anfractus, tot ^f gyri, tot ^g arcuati flexus suis quisque aeratis postibus utrimque muniti. Post quos ^h testudo quaedam ⁱ fornicato opere, longa pedes septuaginta, ingredientem excipit, adeo angusta & obscura, ut omnium mentes animosque perturbet, & quasi cum aliquo numine terreat, speciemque potius averni specus, quam ingressus ad oppidum prae se ferat. Quo fiebat, ut Mauri maiestate op-

^e *Inextricabiles anfractus*,) Id est, curvationes sinuosae, unde extricare se aliquis minime potest. Hispa. *Kodeos do no pueden salir.*

^f *Gyri*) I. e. Circuli & ambitus. Hispane *Bueltas redondas.*

^g *Arcuati flexus*) I. e. Reflexus in arcum. Hisp. *Bueltas enarcadas.*

^h *Testudo*) est concavum & incurvum aedificium.

Hisp. *Boveda*, inde Vitruvius libr. VI. c. 1. aedificia testudinata vocat, quae in testudinis modum sunt constructa, quae Collumella lib. XII. capit. 15. *Testudineatum tectum* appellat.

ⁱ *Fornicato*) I. e. testudineato, concamerato. (*Paries vel solidus, vel fornicatus*, Cic. Top.) Hisp. *enarcado o con arcos.* a Fornix, *por el arco.*

oppidi & religione adducti, crederent nulla vi ipsum expugnari posse. Intus qua ad septentriones vergit, monticulus nascitur passus circiter a muro sexcentos, abestque, qua in austrum spectat, a navali & ^k cothone centum; qui & amplitudine, & operis magnitudine longe alios antecellit. Nam praeterquam quod muro continetur, tutissimoque in loco positus est, multo capacior fieri potest: aditumque ita perangustum habet, ut singulas triremes, sublatis etiam remis, faucibus, veluti canali quodam, intro aegre

A 3

ad-

^k *Cothone.*) *Cothon* portum erat circulare Laconum, Athenaeo lib. XI. cap. 10. teste. Inde portus ad hujus similitudinem in mari manu factus *cothon* vocatur, & quoniam huiusmodi erat hic *Aphrodisii* portus, eruditissime

auctor usus est hoc vocabulo: a Mauris *Mandrache* dicitur: A. Hirtius de bel. Africo: *Vigilia secunda Adrumeto ex cothone egressus*: & paullo inferius: *Atque Adrumetum in cothonem se universae contulerunt.*

admittat : eoque amplius quin-
quaginta se recipere , ibique por-
ta praeclusa , quae aggere & tur-
ribus est munita , tranquille hie-
mare possint.

Ferunt Aphricam , quod Mau-
ri etiam in annales retulere , a
Mahgdio primo ¹ Caruani ponti-
fice in ^m Adrumentino sinu con-
ditam , Mahadiamque ab ipso no-
minatam. Quam multis post an-
nis , quum eam Christiani occu-
pa-

¹ *Caruani.*) Vrbs est
Africae Mediterranea a
mari novem leucis di-
stans , a Tunete 25. cu-
ius rex Hametalpha no-
stros tum commeatu , tum
militibus Mauris & Ara-
bibus in Aphrodisii ob-
sidione iuvit. Hispa. *el*
Carruan. Arabice , *Cai-*
raoan. De quo ulterius in
hoc commentario. Hanc
urbem an. 400. dux qui-
dam Arabicus nomine
Hucha , Ioanne Africano

parte I. & V. Africae scri-
ptore , condidit.

in *Adrumentino sinu.*) ab
Adrumento oppido. sic
vocat Ptolemaeus lib. IV.
cap. 3. Geographiae. Pro-
copius autem lib. IV. bel.
Vanda. *Adrametum.* Soli-
nus. cap. 40. *Adrimetum*
Pli. lib. V. cap. 4. & An-
toninus Augustus & Pom-
ponius Mela *Adrumetum*
appellitant. Caesar & Li-
vius *Adrumetum.* (Strabo
vero *Adrume.*)

passent, ⁿ Abdulmumenes ° Mar-
rocheorum rex, quae civitas est
^p Mauritaniae Tingitanae, recu-

A 4

pe-

ⁿ Abdulmumenes) Hic fuit Almansoris regis avus, illius, qui Illiberitano seu Granatensi regno, Iberiae, Castellae & Lusitaniae parte dominabatur, cui Rasis praeclarus medicus sua opera dicavit. Sic Io. Africanus.

o Marrocheorum rex.)

Marrochus urbs adeo insignis olim, ut centum mille focos contineret. Hodie, *el rey de Marruecos* vocatur. Hic rex Abdulmumenes, qui lingua Mauriana Abdulmumen appellabatur, secundus Marrochi rex fuit eorum, qui post Halim in regno iniuste successerunt, teste Ioanne Africano parte II. Africae. Distat a monte Athlante 14. milia, anno 414. condita. hac tempestate Xariphus ibi regnat.

p Mauritaniae Tingitanae.) Mauritania Tingitana hodie *Berveria*, a Tingi oppido, quod vulgo *Taxar* vocatur, hodie Lusitanorum est, a Phoeni-

cibus, qui in Aegyptum ab Hebraeis fugientes, inde ad hanc partem migrarunt, conditum: in quo oppido ipsi Phoenices ex albo lapide duas columnas construxerunt, in quibus Phoenicum lingua litterae sic fuerunt incisae: *Nos a facie fugimus Iesu praedonis filii Nave.* Horum fuit quondam rex Antheus. Et omnes hi Africae indigenae Maurusii antea vocabantur teste Pl. lib. V. c. 2. quos Latini Mauros, Hispa. autem *Moros* vocarunt. ex Procopio lib. IV. bel. Vand. Mauritania Tingitana hodie in quatuor regna est divisa: Marrochi, *el reyno de Marruecos*: Fessae, *el reyno de Fez*: Tlemsini, *el reyno de Tremecen*: Tunetis, *el reyno de Tunez*. Et quidem duplex est, ut Claudius divisit, teste Dione lib. 60. Tingitana et Caesariensis. scriptor egregius *Tingitanae* addidit, quia in ea est Marrochi regnum.

peravit. Exstant adhuc non longe ab Africa perveteris oppidi vestigia quaedam, quod Aphrodisium fuisse plerique existimant. Alii Rhuspinam aut Leptim parvam Aphricam esse contendunt. tanta est in rebus & locis veteris memoriae scriptorum varietas & dissensio. Certe oppida illa longius absunt a Monasterio & Susa, quae olim Siagul fuit, quam Aphrica. Fuit hoc oppidum sub imperio Tunetensium, donec, pulso Assa Gerbino, qui⁹ Ariadenum Aenobarbum summa necessitudine attingebat, quique proditione quorundam ipsum occuparat, se se in libertatem vindicavit. Quam viribus & multitudine hominum diu retinere po-

q Ariadenum Aenobarbum.) Hic pirata fuit. Hispani hunc Barbaros vocarunt.

potuisset, nisi eam^r Draguthes, Turca, pirata insignis, oppidanorum aliquot perfidia adiutus eripuisset.

Is a^s Meninge illa Lotophagorum, quam Gelves hodie vocant, solvens, quae insula^t in minori Syrti, ponte ad promontorium Zetham continenti coniungitur, Aphrodisium venit, prae-

^r *Meninge.*) Meninx insula in Syrti minore, vulgo *los Gelves*. Infeliciter a Christianis tentata.

^s *Draguthes.*) Turca fuit Charabalaci, Natoliae, Asiae minoris regione, oppidulo natus, ex humili plebe parentes sortitus. Aenobarbo inservivit puer: dux deinde tritemis unius factus, eo eius potentia crevit, ut Christianis admodum infensus esset, quod Quintus Carolus invictissimus ac Christianissimus imperator intelligens, Andream Auriam Melphi principem & pontarchum, eum observare

ac capere iussit. Hic Ioannetinum Auriam huic negotio praefecit, a quo captus, tribus millibus aureis redemptus, Aphrodisio quorundam civium proditione est potitus. Hic est Draguthus, qui in Melitensi oppugnatione anno MDLXV. occubuit.

^t *In minori Syrti:*) vulgo *los baxos de Berberia*. In huius Syrtis aditu est Meninx insula, vulgo *los Gelves*. Ptolemaei tabulam secundam Africae, Salustium in Bello Iugurt. Pompo. Melam. lib. I. consule. (Et Eustath. in comm. ad Dionys. Perierg.)

praemissis eo consilio pedestribus Turcarum copiis, ut simul atque ipse a mari oppidum se velle adoriri simularet, concurrentibus eo oppidanis, illi statim a terra ex insidiis irrumperent, ipsumque caperent: nec fortuna, comprobato hominis consilio, eventui defuit. Capto Aphrodisio, Draguthes se "dynastam appellari iubet: Africae Mauritaniaeque oram occupare, imperium protendere, ex Neapoli Siciliaque praedas agere animum intendit: crevissetque praeter modum viribus, nisi eodem anno, quo oppidum captum est, qui fuit quingentesimus quinquagesimus supra millesimum, ab Hispanis fuisset repressus.

Sed

u *Dynastam.*) *δυναστεύω*, qui civitatis dominus est,
Dominor est: δυνατὴς . ου, seu *optimas*.

Sed res ipsa exposcere videtur, ut pauca de Draguthe praemit-
tam, quo facilius percipi possit, unde Turca humili perobsuro-
que loco natus ad tantam digni-
tatem pervenerit. Qui quum ali-
quamdiu sub Aenobarbo tyranno,
Christiani nominis hoste atrocis-
simo, meruisset, piraticam face-
re coepit, non ea quidem fortu-
na ac nomine, quo^x Sinas Iudaeus
& Haidinus Cilix, cui Caccidiabo-
lo cognomen fuit, Halicotusque
& alii, qui sub Aenobarbi imperio
fuerunt. Sed brevi tantum virtute
enituit, ut merito ipsum Aeno-
barbus piratis omnibus praefice-
ret, quum^y Othomanicae clas-
sis,

^x Sinas) Omnes hi piratae
perniciosissimi fuerunt,
quorum celeberrimi, *el*
Judio y Cachadiablo: sic
namque Hispa. lingua vo-
cabantur.

^y Othomanicae classis.)
Hispani hanc navium mul-
titudinem *el armada del*
Turco appellant, ab Otho-
mano Turcarum principe.

sis, quae anno tricesimo octavo coacta fuerat, imperii summam teneret. Hanc quum ipse, Constantinopolim reversus, dimisisset, Draguthes tredecim navibus longis in^z Corsicam Genuensium insulam renavigavit animo periniquo & Christianis infenso. sed hic conatus ei infeliciter cessit. Nam ad eam insulam, evastatis prius & incensis aliquot Christianorum maritimis locis, cum triremium classe, quae Caesaris stipendiis militabat, confligens; amissis undecim navibus, in potestatem Ioannis Auriae venit, qui ei classi praepositus erat, &

An-

^z *Corsicam*) Cymus olim appellata, teste Dionysio. καὶ ἀπείγεται εἰς ἄλλ' ἑνός, ἢ ἂν τε Κόρ- σίδα φῶτες ἐπιχθόνιοι

καλέουσιν. Et immensa in mari Cymos, quam quidem *Corsida* viri indigenae appellant. (V. Steph. Byz. & Plin. IV. 12.)

^a Andrae Auriae principi Melphitano & rerum gestarum gloria, & rei navalis scientia atque usu longe clarissimo cum primis carus, maximisque necessitudinis vinculis cum illo coniunctus. Captus Draguthes non animum hoc casu dimisit, sed spei plenus in triremibus Auriae multo tempore catenis constrictus eandem fortunam, quam alios pati coegerat, fortissime pertulit. De quo si more maiorum supplicium sumentum fuisset, non tam infestum mare habuisset, neque tot incommodis Christianos adfecisset. Nam parvo pondere auri libertate pristina recepta, ad Melphitan-

^a *Andrae Auriae.*) Andreas Auria Genuensis fuit, adeo clarus dux, ut Melphi princeps marisque praefectus ab imperatore Carolo V. crearetur. Hisp. *Andrea Doria principe de*

Melfi nominatur, quem praestantissimus hic historicus uno vocabulo, *Auria*, in hoc opere scribit. Hic principatus in regno Neapolitano est.

ningem se contulit, ubi & auctoritate, qua plurimum apud Barbaros poterat, & amicorum ope viginti^b navium longarum classe contracta, in Italiam proficisci.

^b *Navium longarum.*) Naves longae sunt, quas *galeras* Hispani vocant, quae & remis & velis impelluntur. His a remorum ordinibus nomen inditum. ut

Biremis, quae *dicrosum* a Cicerone appellatur, Hisp. *fusta de dos remos por banco*. quibus Latini epitheton *levis* adiungunt. Sic Livius scribit, Philip-pum levibus biremibus centum viginti Apolloniam tentasse. Hisp. *fustas ligeras*. Hae a Liburnis populis *Liburnicae* appellatae.

Triremis, Hisp. *galera de tres remos por banco*, quae *pistris* a Virgilio lib. V. nominatur. *Velocem Mnestheus agit acriter mi-gre pistrim*.

Quadriremis, *galera de quatro ordenes de remos por banco*.

Quinqueremis Hispan. *galera de cinco remos por banco*, quae & ab Hirtio

in Commentariis *pentiremis* dicitur.

Hexeris sex ordines remorum habet. Hisp. *galera de seis ordenes de remos por banco*. vox Graeca est.

Hepteris, septem remorum ordines habet. Haec duo ultima a Graecis sumuntur, quoniam Latina nomina desunt, quibus Livius est usus. Sic ceterae secundum remorum ordines nomina sortiuntur.

Navis oneraria seu gravis, quae ferendis oneribus apta. Hisp. *navio de carga*. De quibus a facundo scriptore nostro in hoc opere mentio. Cuius onus si erat triticum, *frumentaria*: si vinum, *vinaria*: si lignum, *lignaria*: si carbō, *carbonaria* vocatur.

Holcis navis genus est, quo Belgae utuntur, ipsi *hulkes*: nos *hurras* appellamus.

Aëtua-

scitur, totamque^c Liguriae oram depopulatus, captis aliquot navibus onerariis & trireme una viscontis Cigalae Genuensis, cum ingenti captivorum & mercium numero, remenso mari, ad Meningem rediit, unde non parum nominis & auctoritatis quum apud alios, tum apud Turcas, quorum

Actuaria navis) quae vectoribus traiciendis idonea. Hisp. *Nao passagera*. Cuius diminutivo *Actuariolum* Cicero utitur, *Actuariumque minutum* etiam vocat.

Acatium) *Actuarium* navigium erat.

Navis piratica) seu *praedatoria*, quae & *celox piratica* a Latinis dicitur, ab Hispanis *bergantin* nominatur. Unde apud Ciceronem *Myoparonis piratici* mentio.

Navis speculatoria) seu *exploratoria* quae explorandis ac speculandis inimicorum consiliis seu adventibus mittebatur. Hanc navim, *catascepium*

Graeca nomenclatura nominavit Cicero a *κατασκοπεῖν* exploro ac inspicio. *Navigium speculatorium* vocat Caesar.

Scapha in litore Iberico. Illiberitani seu Granatenses neophyti ad piscandum hoc genus navigio utuntur. Ipsi *esquife* vocant. Huc tibi recurrendum est, quotiescunque in hoc commentario alicuius navis auctor meminert.

c Liguriae oram.) Littus Genuense est. His. *la costa de Genova*. Liguria enim regio est Italiae, Alpibus finitima, quam *la señoria de Genova* vocamus.

rum opera potissimum utebatur, est consequutus. Insequenti vere ex ^d navalibus naveis producit, summa industria armat, remigium supplet, triremes tres adiicit, sagittariis tormentisque complet: classe sic instructa, naveis ex insula educit, oramque Ligustici maris & Iberici percurrens, plus certe cladium, quam superiore aestate, intulit. Nam praeter captivorum turbam, triremem unam Rhodiam tempestate ac ventorum vi in ^e Pithecusam, quae Ischia dicitur, deiectam, qua magna vis auri & argen-

^d *Navalibus.*) *Navale* locus rectus est, ubi na-
ves a caeli iniuria hiberno tempore tutae sunt, & fiunt. Hispan. *navas*, *navigia* Graece dicuntur. Porticus sunt ibi constructae, quo navessubducun-

tur, fabricantur, reficiuntur. quae a Graecis *ναυ-σταιοι* vocantur.

^e *Pithecusam.*) Insula contra Caietam in mari Neapolitano, hodie *Ischia* dicitur: a Ptole. lib. III. cap. 1. *Phytragusa*.

genti importabatur, cepit, quum ipse praedandi causa in eam insulam venisset: quod hercle fortunae nimium ei indulgenti tribui potest. Vix enim contingit ^f Rhodias, vel deprimi, vel capi. tanta est militum illius ordinis virtus & rei navalis exercitatio. Id quum Andreae Auriae maximo ^g Caesareae classis praefecto nuntiatum esset, maturat ex Genuensium portu exire: viginti triremium numero omnia maria lustrat, praedonem quaerit, ut cum eo decertet. Qui tametsi est admodum callidus, & longo rerum usu

B

prae-

^f Rhodias) scilicet naves. *Hisp. las naos de los comandadores de san Ioan.* Inde dictae, quod olim insulam Rhodum commendarii occupabant, qui nunc Melitiam possident.

^g Caesareae classis praefectus) qui imperatoriae classis curam gerebat. *Hisp. Capitan general de la armada*

real. Classis a *calando*, i.e. vocando) *χαλέω* vel *χαλῶ* voco est) dici tradit Quintilianus. Est navium multitudo, seu navalis exercitus, ut scribunt Graeci, hi namque *νῆπιν στρατὸν* dicunt *τὸ ναυπλόν*, *armada*, *o flora*.

praeditus, tamen cavere non potuit, quin in conspectum Caesareae classis veniret: quem conspicatae triremes nostrae in eum sese incitaverunt: sed ille earum impetum metuens, ex alto refugit, interventu beneficioque noctis evasit, & in Meningem cum omni praeda se recepit, ibique hiemare constituit.

Ineunte proximo vere animum ad maiora adpulit: Aphrodisium, ut supra demonstratum est, cepit: ibi aliquamdiu commoratus, cothonem expurgandum curat, aggere & propugnaculis muniri iubet, trecentos Turcas oppido praesidio relinquit; his praeter oppidanos adiungit quadringentos Mauros, quos ex agris coegerat: quibus omnibus Hesam Turcam sororis suae filium praefi-

ficit una cum Halete viro strenuo,
 qui nomen cum religione muta-
 verat. His oppidi custodia com-
 missa, omnibusque rebus consti-
 tutis, nactus peridoneam ad na-
 vigandum ^h tempestatem, naveis
 Aphrodisio solvit, & in Hispan-
 nam contendit. Erant numero
 quadraginta septem, partim ⁱ Li-
 burnicae & actuariae, partim bi-
 remes & triremes, adiunctis ali-
 quot navigiis speculatoriis. Nemi-
 ni dubium erat, quin hac classe
 Draguthes insignem calamitatem
 Christianae reipub. illaturus esset,
 his praesertim insulis, & mariti-
 mis civitatibus, quae CAROLO V.
 Caesari parent: quod, ne acci-

B 2

de-

h Tempestatem.) Tem-
 pestas idem est, quod
 tempus ac procella. est &
 tranquillum ac serenum
 tempus. Hisp. *bonanza*,
tempero. Vnde illud Cice-
 ronis ad Terentiam uxo-

rem: *Si esset licitum per*
nautas, qui tempestatem
praetermittere noluerunt.
^{i Liburnicae.}) Lege quae
 a nobis tradita sunt ibi
Navium longarum,

deret, quum Auriae renuntiatum esset, quam celerrime praecavendum putavit. Intelligebat enim dignitatis suae esse, hominem ferum & barbarum comprimere; neque ferendum esse, in conspectu paene ipsius liberos & coniuges in servitutem abduci, populationes fieri, & vicos oppidaque incendi, naveis deprimi & capi. Videbat etiam maxime periculosum Neapoli & ^k Siciliae fore, piratam finitimum habere: propterea quod id oppidum, cuius imperium ipse obtineret, contra Siciliam est, in quod, si qua vis urgeret, tamquam in tutissimum portum, se recipere posset.

His

k Siciliae.) A Graecis *nacris* appositum nomen *Τριναξία*: nos *Trinacria* aut *Trinacris*. sic nominata, quoniam tribus promontoriis in mare excurrit. Vnde Ovid. *Tri-* *nacris* *appositum nomen* *adepta loci*. Inde Dionys. *πλευρῶσιν ἐπὶ τρισὶν ἐγκύβια* i. e. latera ad tria fulta,

His rebus Auria adductus, triremes ex navalibus educi, ¹ cohortes Hispanorum, quorum opera superiore aestate usus fuerat, ex ^m Insubria evocari, & omnes ad Spediam (quod oppidum est Liguria in ⁿ sinu Erycis, Specia vulgo dictum) convenire iussit. Erant hi milites, quos Dida-
 cus Ferdinandus Moreruela, Rodericus Paganus, & Amadorius Navarrus in Hispania Baetica conscripserant. Quos etiam Philippus princeps, quum ex Hispania in

B₃

Ga-

¹ Cohortes.) Idem est *co-*
horts, quod *chors*, *ris*. Hisp.
corr.al. Hic pro militum
 congregatione. Hisp. *com-*
pañia de soldados. Apud
 Romanos *prima cohors* mi-
 litibus mille centum quin-
 que, equitibus centum tri-
 ginta duobus constabat: ce-
 terae militibus quingentis
 quinquaginta quinque, equi-
 tibus sexaginta sex. *Legio*
 enim decem cohortes habe-

bat Vegetio l. II. c. 6. teste.
 in *Insubria*) Galliae Cis-
 alpinae regio est, quam
el ducado de Milan dici-
 mus. Insubres ejus incolae.
 Hisp. *los del ducado de*
Milan en Lombardia.

n *In sinu Erycis*) de quo
 Ptole. lib. III. c. 1. Geogra.
 Hisp. *el golfo de la Espe-*
ra. Est & ibi Erycis per-
 tus, vulgo *Puerto fino*, o de
la Espera.

° Galliam Belgicam contenderet, triremibus convexerat: eosque, ut praesidio ei tractui Insubriae essent, quem Malam Spinam vocant, reliquerat. Vnde militari Hispanorum more ^p nomen illis a Mala Spina inditum, qui ex praesidiis & stationibus nomen imponere solent. Omnibus rebus ad navigandum paratis, Auria ex Genuensium portu viginti triremium classe Spediam delatus, milites, quos evocari iusserat, invenit: eorum ordines hi ducebant, quos paullo ante recensui, sub Ferdinando Lupo Lusitano ^q militum tribuno. His omnibus triremes conscendere iussis, nono Ca-

o *Gallia Belgica.*) Haec alio nomine *Flandria* vocata. vulgo *Flandes*, y los *estados de Flandes*.

p *Nomen illis.*) Vocabantur namque milites *Malae*

Spinae. *Hisp. soldados del marquesado*, o *tercio de Mala Espina* in *Insubria.* q *Milium tribuno.*) *Hisp. Maestro de campo* nominatur.

Calend. Maii Auria Spedia profectus, tribusque ad Liburnum
 1 Tusciae portum adiunctis triremibus Cosmi Medicis Florentinorum principis, quatuorque Iulii III. Pontificis Maximi ad 2 Pyrgos veteres, in quas nulli milites extra ordinem impositi fuerant, Neapolim pridie Nonas pervenit. Ibi Garsias Toletus & Antonius Auria una cum Neapolitana classe, quae Caesaris stipendiis merebat, se illi adiungunt: octingentis Hispanis, quos ex Neapolitano praesidio eduxerant, in tredecim triremes impositis. Neapoli biduum Auria moratus,

B 4

Pa-

1 Tusciae.) Tuscia dicta & Etruria. vulgo Toscana. Hanc regionem Florentini possident. A Graecis *Tyrrhenia* a Tyrrhenis populis. Vnde mare Tyrrhenum, *el mar de la Toscana*: ut illud Virgilii, *Tyrrhenum navigat ac-*

quor. In hac Tuscia est portus Liburnus, vulgo *Liborno*. de quo Ptole. lib. III. c. 1. Geog.

s Pyrgos.) Pyrgi Tusciae oppidum teste Ptolemaeo loco citato. vulgo *Civita Vecchia*. Hisp. *Civita Vieja* vocant.

• Panormum septimo Idus Maii appulit, auctoque triremium numero decem Siculis, quibus " Berengarius Requesensius praefectus erat, & quatuor Rhodiis: quum intelligeret, Draguthem re frumentaria & commeatibus premi, statuit eo cursum dirigere, quo ratione etiam cogente ipsum recurrere erat necesse.

Itaque Panormo solvens quinquaginta quatuor triremium instructissima classe maria circuit, nihil intactum, quo praedoni occurrat, relinquit. Sed neque in his locis, ad quae fama erat ipsum attigisse, inquirendo Auria reperire potuit. Hinc in Mauritaniam transit, oramque Africae
prae.

• *Panormum.*) Siciliae insulae civitas & portus. vulgo *Palermo*: occidentalem plagam e regione Sardiniae spectat.

• *Berengarius.*) Hic *Dona Berenguel de Requesens* dicebatur, dux classis Siciliae.

praeterlegens, perspecto Aphrodisii situ, in ^x Monasterium, quod ab eo millia passuum viginti quinque abest, renavigat, quod oppidum firmissimo Turcarum & Maurorum praesidio tenebatur. Id enim Draguthes operam dare, ad id incumbere totisque viribus contendere, ut oram illam Africae occuparet, imperium protraheret, Aphrodisium arcem regni caputque constitueret. Eo quum Caesarea classis appulsa fuisset, & Turcae nostros auatione prohibuissent; Auria & Toletus, expositis militibus, Monasterium oppugnare coeperunt: atque strenue se defendentibus Turcis, tormenta educi, muros quati, ^y irru-

^x *Monasterium.*) Vrbs est antiqua a Romanis condita, teste Ioanne Africano parte V. *Africae.* vulgo *Monaster.*

^y *Irruptiones fieri.*) Facesse irruptionem est alicuius oppidi expugnationem aggre-
gredi. *Hisp. dar assalto.*

ruptiones fieri iusserunt. Acriter utrimque pugnatum est, quoad Hispanorum impetum oppidanis non ferentibus, oppidum captum est, & militibus praedae datum. Caesi sunt ex hostibus circiter trecenti, capti mille & ducenti; ex nostris centum quinquaginta partim interfecti, partim vulnerati: in his ^z Moreruella grave vulnus accepit. Hoc detrimentum nostris illatum est, quod a principio oppugnationem parvi duxerant, tormenta^zque expediri neglexerant: ex quibus aliquot diruptis, magnum incommodum acceptum est, nonnullaeque triremes afflictae, ac primaria Caroli Aragonii Terrae-novae principis depressa, nihilque ex ea, praeter remiges & tormenta, reliqui factum.

Ca-

^z *Moreruella.*) Hic el capitán Moreruella dicebatur.

Capto Monasterio, Auria Aphrodisium oppugnare statuit: sed ante quam id tentaret, dignum duxit ea de re Ioannem Vegam proregem certiolem facere, qui ex legatione, qua apud summum Pontificem non minore gratia, quam auctoritate, Caesaris nomine perfunctus fuerat, Siciliam cum imperio obtinebat: cuius singularis prudentia magno rerum usu perspecta, animique magnitudo, nemini non erat cognita.

Dum haec in Africa geruntur, Draguthes totam fere oram Iberici maris percurrens, & oppidum, cui nomen est Sancto Iohanni, non procul ab Alicanto, quod plerisque Illicen, nonnullis Alon esse videtur: & Culleram, quam docti Sucronem putant, in Valentinorum littore diripuerat, parvum-

vumque hominum numerum;
 quum imprudenteis inopinanteis-
 que invasisset, in servitutem ab-
 straxerat. Inde ad ^a Ebusum & ^b Ba-
 leares insulas deflectens, quum
 Polentiam maioris insulae urbem
 de improvviso sub ^c quartam vi-
 giliam adortus esset, insulani se-
 minudi, correptis armis, maio-
 rum virtutis non immemores, du-
 ce Ioanne Marrada Valentino, qui
 Caesaris nomine eas insulas tene-
 bat,

^a *Ebusum.*) Ebusus insu-
 la in mari nostro contra
 Valentiam, vulgo *Iviza*,
 accentu in secunda a fine
 collocato, quia diphthon-
 gus: Graece enim sic ἐβού-
 σος. Dionysius ἄρχ δὲ

Βούσος. i. e. prope vero
Busus. Strabo tamen lib.
 III. *Ebusos*, accentu in
 tertia a fine, quem imita-
 tus est Silius Italicus l. III.
Iamque Ebusus Phoenissa
movet. ac Statius lib. I. sil-
 varum etiam illud o breve
 fecit.

^b *Baleares.*) Duae insu-
 lae in mari nostro a Grae-
 cis *Gymnesiae* appellatae.
 vulgo *Mallorca* & *Menorca*.
 Dionysius: Νῆσοι δ' ἑξῆς
 γυμνήσαι. Insulae autem
 deinceps *Gymnesiae*.

^c *Quartam vigiliam*) id
 est, ad quartas excubias.
 Hispanè *quando amanesia*.
 Nox enim in quatuor vi-
 giliis dividebatur, quae
 libet quatuor horas ample-
 ctens: de quibus apud au-
 ctiores non parva mentio.

bat, fortissime Turcas repulerunt, recuperataque praeda, multis etiam interfectis, eos ad naveis usque insequuti, tantum cladis Draguthi intulerunt, ut reliqui piratae, qui id temporis sub ipso praedabantur, animo consternati, alius alio discedere, relictoque eo in sua se quisque recipere decreverint: quod plus iacturae, quam lucri se fecisse intelligerent. At Draguthes nullis casibus fractus, decem & septem navibus, reliquae enim iam abierant, Neapolim Siciliamque praetervectus, quum Aphrodisium deferri non posset, propterea quod a nostris hoc tempore obsidebatur, ex alto prospectabat, si quam ex onerariis navibus, quibus ex Sicilia frumentum exportabatur, impetu facto interciperet, quo eius
diei

diei detrimentum sarciret.

Dum ad haec Draguthes animum intendit, conspicatus quinque triremes, atque existimans eas reliquas Caesareae classis anteire, in Meningem profugit. Erant hae triremes, quibus Ioannes Carolus Sfortia triremium Iulii III. Pontificis Max. praefectus, & Philippinus Auria ab Aphrodisio Neapolim advehebantur, ut ea ex urbe milites Hispanos (sic enim Vega Auriaque quum in Africam venissent, iusserant) commeatuque & alia ad oppugnationem eius oppidi necessaria transportanda curarent. Interea Auria, capto Monasterio, & Aphrodisii situ diligenter perspecto, animum induxerat, oppidum obsidere, ac non, nisi expugnato ipso, abire. Videbat enim malum
in

in dies ingravescere , Dráguthi vires crescere , potentiam augeri, neque e re Caesaris & Christianorum esse , illic praedonem imperii sedem habere. Ob eas causas, ut ad Guletam eius orae munitissimam arcem classe venit, quam Caesar , quum primum in Africam traiecisset , pulso fugatoque Aenobarbo, expugnaverat, captoque Tunete, ^d Mulaeium Hazanium in regnum restituerat: convocatis praefectis & centurionibus , atque in his Ludovico Perezio Varga , clarissimo ac fortissimo viro , qui arci praeerat, sententiam suam exposuit , multaque in eam dixit plena consilii & prudentiae : qui , quum ei plerique adsentirent, paucis contra sentientibus , concilium dimi-

sit.

d Mulaeium Hazanium.) Hazen. de quo auctor ult. Rex Tunesis. vulgo Mulei terius.

sit. At Garsias Toletus, Petri Neapolitanorum proregis filius, qui in Auriae sententiam ierat, ipsum adit; hortatur, ut in sententia perstet, pollicetur se reipubl. non defuturum: quin etiam, si viginti quinque triremes sibi attribuantur, Neapoli supplementum Hispanorum, commeatum, & omnia, quae ad oppugnationem necessaria essent, transportaturum: propterea quod id, de quo Auria ad omnes retulisset, non ita difficile factu esse inquirendo reperiret: ad haec intelligeret, non parvi Caesaris referre, praedonem coerceri: neque decere mare clausum esse: ad portus & insulas aditum non patere: delendam esse Christiano populo hanc maculam tot oppidis direptis atque exustis susceptam: dandam
ope-

operam, ne plus detrimenti res-
publica caperet: id fieri non pos-
se, nisi Aphrodisio expugnato,
ne eo Draguthes se recipere pos-
set.

Toleti sententiam Auria pro-
bat: quod offert, libentissime am-
plectitur, eumque dignissimis, ut
par erat, laudibus ornat, fidem,
integritatem, animique magnitu-
dinem iam usque a maioribus
partam, & cum maximo rerum
usu coniunctam pro concione col-
laudat. Ad haec Ferdinandum Ve-
gam Ioannis filium, ornatissimum
equitem, qui una cum Alvaro
fratre insigne virtutis specimen
ad Monasterium dederat, accer-
siri iubet. Quid Toletus promise-
rit, exponit; hortatur, ut in Si-
ciliam ad Ioannem Vegam pa-
trem litteras perferat, eumque

C

com-

commorefaciat, ut pro dignitate sua reipub. hoc tempore deesse nolit, rem perfacilem factu esse; neque se ambigere, si huic expeditioni ipse adsit, quin prosperum successum sit habitura. Praeterea videret, quantum Caesaris & Christianae reipub. interesset, oppidum illud pulso praedone expugnari. Quod si ita faciendum decerneret, ea iam tum comparare inciperet, quae ad tantam rem usui fore cognosceret: nihil dum enim comparatum esse, Vegamque, ut huius consilii ignarum, summa apparatus omnium rerum inopia laborare, Auria sciebat: propterea quod, quum ipse classe Panormum praeterverheretur, certiores eum fecerat, nihil magis sibi in animo esse, nihil antiquius ducere, quam

eo anno Draguthem bello perse-
qui, atque ei occurrere, ac cum
ipso decertare. Cum his manda-
tis Ferdinandum dimittit: is in Si-
ciliam traiecit, ex litteris, quid
in animo Auria haberet, Vega
percipit; & quid fieri oporteret,
a Ferdinando filio admonetur.
Quibus rebus Vega adductus Ioan-
nem Osorium Quignonium cu-
stodiae suae praefectum ad Au-
riam mittit, ut ex eo, quid fieri
vellet, certius cognosceret. Ille
ad ^e Larunesias insulas, quas Cu-
nicularias vocant, passuum vigin-
ti millia ab Aphrodisio ipsi oc-
currit, quid in mandatis a Vega
haberet, exponit. Auria eadem,
quae Ferdinando Vegae dixerat,
repetit. His adiungit, se quam

C 2

ha-

^e *Larunesias.*) Duae in-
sulae sunt Ptole. lib. IV.
cap. 3. teste iuxta Aphri-

cae continentem adiacen-
tes. vulgo *Conejeras.*

avidissime adventum eius expectare, tantique facere, ut sibi persuaserit omnia, si modo ipse intersit, ex sententia successura: postremo orare, ne tantae rei occasionem abire sineret, futurum ut conspectu auctoritateque tanti viri omnes incitarentur, & militum animi confirmarentur.

Haec quum in mandatis Oso-rio dedisset, statuit viginti septem triremibus, quas tantummodo habebat, in Siciliam transmittere, ut praesens hac de re cum Vega ageret, quae res multum incommodi nostris attulit. Nam hoc tempore onerariae tres na-ves ab Alexandria usque cum magno propugnatorum & comineatum numero Aphrodisium ingressae fecerunt, ut non tam facile oppidum ab Hispanis expu-
gna-

gnari posset. Auria simul atque
 Drepanum applicuit, statim
 Marcum centurionem cum tribus
 & viginti triremibus Panormum
 misit, ut & commeatus hac clas-
 se supportaret, & Ioannem Ve-
 gam, dum ipse vellet, deduceret.
 Qui quum intelligeret, quanti re-
 ferret, ne Aphrodisium in pote-
 state Draguthis esset, non amplius
 sibi cunctandum existimavit, quin
 confestim omnia ad profectionem
 compararet. Itaque duabus navi-
 bus re frumentaria & commea-
 tibus onustis, & Ferdinando filio
 Siciliae propraetore relicto, cui
 mandavit, ut magnum numerum
 eius ^g panis, quo nautae uti so-

C 3

lent

f Drepanum.) In eodem
 litore intra Panormum,
 austum versus, est portus
 & urbs, vulgo *Drepano*
 & *Trapana*, Sardiniam
 insulam ad occasum spe-
 ctans. Hinc in Aphrodisium

totia classis solvit.

g Panis excocti.) Glucunda
 ac eleganti peribasi Stel-
 la panem, quem *nauticum*
 appellat. Plin. LXXII. c. 25.
 nobis ostendit. Hisq. bis-

lent ad usus diuturnitatem, exco-
cti, & ^h pulveris tormentarii, &
aliarum rerum, quas nostris usui
futuras intelligeret, conficiendum
curaret, ut si res urgeret, omni-
um copia suppeteret, triremes
conscendit, et ad decimum Ca-
lend. Iulii Drepanum proventus,
Auriam simul & Toletum inve-
nit. Qui eo die Neapoli rever-
sus, septem Hispanorum cohor-
tes, praeter tormenta, pulverem,
plumbum, materiam, & id ge-
nus alia advexerat. Erant hi mili-
tes veterani, quorum opera & vir-
tus multis variisque bellis Caesa-
ri

h Pulveris tormentarii.) tormentarius vocatur. Ego
Rebus novis nova vocabu-
la sunt excogitanda. Huius
pulveris quum recens sit in-
ventio Latinos compellit
vocabula inquirere. Sicque
optime a Petro Martyre dec.
V. c.7. & a doctissimo Stella
hoc in loco id, quod Hisp.
dicimus *Polvora*, *Pulvis*

tormentarius vocatur. Ego
quoque *pulverem incendiari-
um* voco. Incendiarius
enim est, quod esto incen-
ditur, qua voce Quincti-
lianus, Seneca, Tacitus &
Vegetius utuntur. Ab aliis
pulvis pyrius, i. e. *igneus*
dictus, verum non adeo
Latine.

ri explorata erat : quibus sub Ferdinando Toletō militum tribuno praepositi erant Ioannes Mendocia , Bernardinus Corduba , Melchior Zumarraga Segoviensis , Alphonsus Pimentellus , Petrus Belcazar , & Brizenius : his accedebant , qui sub Ferdinando Lupo tribuno stipendiis merebant. Alvarus Vega & Bernardus Solerius duabus cohortibus praeerant , quae etiam ex Siciliae praesidiis deductae , ad Monasterium pugnaverant : quibus adiunctae erant aliae duae , quas Vega ex his militibus conscribi curaverat , qui plenis in Insubria & Neapoli cohortibus , in Siciliam , ut stipendia facerent , transierant. Hos Ferdinandus Silva & Petrus Acunia ducebant. His quindecim Hispanorum cohortibus adiecta fuerat

centuria una Graecorum, quos ejus gentis centurio quidam, vir fortis, permittente Vega, delectu habito conscripserat. Erant extra ordinem amplius ducenti milites ordinis ⁱ Hierosolymitani, partim Germani & Hispani, partim Itali & Galli: neque alii sunt admissi, his exceptis, qui in triremibus merere solent.

Omni rebus ad expeditionem constitutis, nacli secundum ventum, triremes conscendunt, quarum numerus erat quinquaginta trium. His nonnullae Liburnicae & aetuariae cum tribus onerariis accesserant, ex quibus una vino olivis ex portueducta fuerat. Hac classe in ^k Aethusam, quae

ⁱ Hierosolymitani.) Com-
mendarios Melitenses in-
telligit, *comendadores de*
sân Juan: quoniam olim

Hierosolymis hic ordo prae-
erat, sepaichrique domini
nostri curam gerebant.
^k Aethusam.) Insula est

quae nunc Faviana appellatur, delati, Aphrodisium die tertio (is fuit ad sext. Cal. Iul.) quo Drepano solverant, pervenerunt: convenitque inter omnes, ut postridie eius diei Vega milites in terram exponeret, duplicique acie instructa in oppidum contenderet, locumque castris idoneum deligeret: Auria vero rebus maritimis praesset, easque administraret. Postremo die Vega, qui summam imperii pedestrium copiarum tenebat, milites exponit, aciem instruit, & in oppidum contendit. dextrum cornu Toletus tenebat, id ex veteranis erat, quos ex Neapolitano praesidio eduxerat; sinistrum, cui Vega praerat, ex his cohortibus erat, quae ex Insubria fuerant evocatae, at-

que

secundum Ptolemaeum lib. cet. Plin. lib. III. c. 8. in
IV. c. 3. quae Aemiliae adia- Siculo Ireco collocat.

que ex Siciliae praesidiis deductae: claudebant agmen Hierosolymitani milites excellenti virtute, duce Bernardo Chimerano Barcinonensi, nobilissimo & fortissimo viro. Vbi paullum processum esset, Vega aciem consistere, milites eum locum vallo fossaque munire iussit, in quem frumentum, commeatus & res bellicae omnes ex classe educi tutoque reponi possent. Quod opus summa militum alacritate ac studio quatuor horarum intervallo perfectum est. Hic Bernardo Sollerio cum una cohorte, ut ei munitioni praesidio esset, relicto, rursus acies progredi, ac monticulum, qui ex adverso erat, petere coepit. Interea ex oppido ingens hostium manus sese porta (de qua dictum est) ut Hispanos
mu-

munitione prohiberet, effuderat.

Hi quum militibus tormenta-
riis, qui primum agmen praei-
bant, occurrerent, ¹levia praelia
cum eis facere coeperunt. Nostri
nihilo secius pugnando pergere,
dum in monticulum venirent, qui
aberat ab eo loco, quo ex trire-
mibus egressi erant, paullo minus
octingentis passibus: cui quum
ad ^miactum manualis tormenti ap-
propinquarent, Vega, qui pedes
simul cum Claudio Sanglio Gal-
lo, Rhodiarum triremium prae-
fecto, in primam aciem proces-
serat, videns praelium redinte-
gra-

1 *Levia praelia.*) Prima
praelia ac levia certamina,
quae Hisp. *Escaramuzas*
vocitant.

m *Manualis tormenti*)
Verba nobis esse parienda,
imponendaque novis nova
nomina Cicero in libri III.
de Finibus principio testis

est. Ego (ut ingenue verum
fatear) putabam hoc voca-
bulum invenisse, cuius rei
Lexicon meum Hispanum
est oculatus testis; verum
admodum sum gavisus,
quando apud Stellam in
usu comperi. Hisp. *arcabuz*
vocatur,

grari, oppidanos magno concursu eo contendere, ipsisque animos adangeri, Moreruelae & O-sorio imperat, ut cum ducentis tormentariis, quos ex eadem acie eduxerat, ad monticulum propere accurrerent, locumque caperent. Quo illi nullo negotio potiti sunt, propterea quod hostes, magno impetu occurrentibus nostris, sese intra oppidum receperunt. Occupato monticulo ab his, quos Vega praemiserat, sine ullo impedimento eo perventum est, ibique castris positis, Toletus cum suis eam partem tenuit, quae, quam maxime fieri potuit, oppido proxima erat: reliquum montis Vega hominibus armatis complevit: id oppidani muralibus tormentis prohibere conati, parum incommodi nostris intulerunt.

In-

Insequenti die milites castra munire, vallo fossaque cingere, frumentum, commeatus, tormenta & impedimenta ipsa, omnemque bellicum apparatus ex triremibus educere magno studio curant. Triduo in ea re consumto, quarto die Ludovicus Perezus Vargas, qui cum ea trireme, quam Auria ad Guletam reliquerat, statim ut Caesaraea classis appulsa est, Aphrodisium venerat, oppidum explorare, locumque deligere, ubi tormenta bellica collocarentur, constituit. Dum haec diligenter perspicit, eruptione ab oppidanis facta, parum adfuit, quin telo missili transfigeretur. Sed Vega & Toletus, qui non longe aberant, suppetias ferentibus incolumis in castra revertitur, nonnullis tamen ex nostris

stris sauciatis, in his Belcazare
centurione ⁿ globulo tormenta-
rio, qui ex vulnere paucis post
diebus interiit.

Postero die Vega sub noctem
° bellica tormenta duplici ordine
collocari iubet, altero decem &
novem ingentia in editiore loco,
qui aberat a muro circiter qua-
dringentos passus: altero octo mi-
nora, passibus paullo minus tre-
centis. Laudandum fuit hoc tem-
pore singulare militum studium,
qui quum perpaucos haberent ca-
lones & servos, iis periinde ac
vicarii succedebant, eorumque
par.

n Globulo tormentario.)
Pillulas plumbeas, seu plum-
beas glandes intellige. Hi-
span *pelotas*, o *balas de*
arcabuz. Lucretius lib. VI.
Plumbea vero Glans etiam
longo cursu volvenda li-
quescit. Inde Stella ultro
hanc vocem usurpat.

o Bellica tormenta.) Vul-
go *artilleria*.

p Vicarii.) Vicarius a *vi-*
ce descendit, est qui al-
terius loco substituitur, e-
iusque vicem obtinet. Est
hoc in loco servus, qui ma-
iori servo in aliqua fami-
lia servit. Vnde illud Mar-
tia-

parteis ita suscipiebant, ut nec interdiu, nec noctu ab opere cessarent; tantumque labore & industria sua efficerent, ut, perfectis munitionibus, milites non plus centum passibus a muro commode tutoque in stationibus essent, nihilque a manualibus tormentis, quorum magna vis in oppido erat, timerent. Dum haec ab Hispanis fiunt, hostes ex oppido erumpunt, & ad ^q munitiones usque progressi coniectis telis, perpaucos ex his, qui operi erant destinati, vulnerant, seque ad suos recipiunt. Rursus brevi interiecto spatio, magno concursu irruunt, sed fortissime a nostris

tialis: *Esse sat est servum, iam nolo vicarius esse.* In hac significatione accipitur ab Ulpiano de Peculio leg. L. Si Paullum §. si vero sit. & de leg. 3. l. Servos. §. cum qui. Hisp. esclavo

subjero y mandado de otro esclavo.

q Munitiones) Aggeres & munimenta sunt, quae milites, ut ab inimicorum telis & tormentis tuti sint, fabricant. Hisp. Trincheas.

stris propulsi, multis eorum interfectis & sauciis, in his quodam Turca, qui & virtutis & generis summa nobilitate ceteris praestabat, se aliquot dies oppido continent.

Eodem die, quod memoriae prodere dignissimum est visum, Ioannes Sosa Lusitanus insignem laudem retulit: qui soluto tormento, quo manu utebatur (unde milites tormentarios vocamus) Turcarum insolentiam & audaciam non ferens, distracto gladio, sportula sinistra manu pro clypeo adrepta ex munitionibus desiluit, atque in eam partem, quae confertissima visa est, irrupit; tantoque impetu hostes invasit, ut terga vertere, compluribusque vulneratis, ipsos regredi, qua exierant, compulerit, incolumisque,

que, altero tamen femore leviter saucio, in castra reversus, a Vega est collaudatus, duplicique stipendio aureisque donis amplissime donatus. Interea dum haec levia certamina fierent, complures globi in murum coniciebantur, partim his tormentis, quae in editiore loco, partim aliis, quae propius ab oppido disposita erant. Quin Hispani milites, quum in agros excurrerent, quotidianis paene praeliis cum Numidis (quos Arabes vocant) decertabant; neque ea intermiserunt, donec de ineunda societate cum Hametalpha agi coeptum est. Cuius pater Cidiarphus, quum quaedam de Machometana secta, sive potius impia fraude, immutasset, nonnullaque invenisset, atque in ea instituisset, regnum in civitate

D

sua

sua occuparat, omninoque a Tunetensibus, sub quorum erat imperio, defecerat. At Hametalpha, defuncto iam patre, potentior factus, ut sunt mortalium res, se eius civitatis, quae Caruanum dicitur, regem appellavit, habuitque tunc sub signis, quum Aphrodisium obsideretur, ad quindecim Arabum millia. Neque parum momenti ad eam rem, ut is cum nostris foedus percuteret, Mulaei Hazanii Tunetensium regis adventus fuit, qui ab Hamida filio effossis oculis, regno pulsus in Germaniam ad Caesarem confugerat: atque inde in Siciliam ad Vegam missus, cum eo Aphrodisium venerat. Vargas etiam Hametum Hazanium regis filium, & Xarifum Maurum, spectatae inter suos fidei & summae auctori-

ritatis hominem, ex Guletana arce adduxerat. Qui cum Hametalpha ita prudenter egit, ut magno nostris emolumento fuerit.

Nam octavo die, quo Caesarea classis Aphrodisium appulsa est, circiter bis mille & quingenti Arabes ^r Tunesis & Caruani regum socii in castra venerunt, pecoreque & aliis commeatibus nostros iuverunt, quorum praefectis Vega magnam copiam frumenti, ut inter suos distribuere-
tur, metiri iussit. Qui, quum id esset anni tempus, quo frumentum conquirere coemereque solent, & quod natura leves fide-
que parum integra sunt, decem

D 2

dies

r Tunesis.) Ne putes nomen ab auctore fictum, apud Livium lib. XXX. invenies: Occupat relictum fuga custodum Tuneta. & ulterius, ut Tunesem venirent, quum ad Tunesem eodem, quo

antea loco, castra posita. Tuneses, tis, incliuatur, iuxta quam urbem Guleta arx, Christianorum praesidio firmissima est. Strabo Tunesis.

dies in castris commorati, ne ulla quidem sui reddita ratione disceserunt. Interim Mauri, qui erant in agris, cum nostris, quoties lignatum irent, levibus praeliis contendebant: sed parum, nisi navitis & calonibus officiebant, atque adeo his, qui temere castris excedebant. Fiebat autem lignatio ex vetere oliveto crebris arboribus condenso, quod a castris paulo plus mille passuum aberat.

Sub idem tempus Mulaeius Hazanius Tunetensium rex in gravem incidens morbum decessit: cuius corpus, poscente ad sepulturam Hametalpha, Caruanum a Vega missum regia pompa elatum est, atque in fano ex ritu patrio repositum.

Quinque etiam triremes, quas supra commemoravi, Neapoli re-

ver.

versae, tantum quadringentos milites Hispanos, quibus praefectus erat Orihuela Valentinus, & ea, quae ad conficiendum tormentarium pulverem erant necessaria, transvexerunt. Cigala vero Genuensis, qui sub Caesare merebat, ex Guletana arce, ad quam cum duabus triremibus missus fuerat, tormenta quatuor bellica, & magnum numerum tormentarii pulveris & globorum supportarat. His rebus effectum est, ut oppugnatio redintegraretur, longeque maior globorum vis in murum emitteretur. Sed nec ita res ex sententia successit, etiamsi nostri continuos octo dies a concutiendis muris numquam destitissent, eo quod firmiores essent, quam ab initio oppugnationis arbitrati fuerant, ita

calce ac ^s caementis, aliaque per-
 vetere materia exstructi, ut dictu
 haud facile sit, quam laboriosa
 difficilisque eorum demolitio es-
 set. Erat magno nostris impedi-
 mento murus, qui altitudine duo-
 decim pedum, quinque & vigin-
 ti passus in longitudinem ab al-
 tero aberat, quem interiorem di-
 xeramus. Hoc autem spatii, quod
 ab uno ad alterum murum per-
 tinebat, diligentissime a Turcis
 adservabatur, maximeque com-
 muniebatur, perducta inter u-
 trumque (ut supra demonstratum
 est) altissima fossa, adiectis et-
 iam a lateribus propugnaculis:
 quo fiebat, ut arduus adscensus

ES-

^s *Caementis.*) Caementum
 non est, quod aliqui pu-
 tant *el cimiento*, id nam-
 que *fundamentum* vocatur:
 sed sunt lapidum fragmen-
 ta, arena, calce & luto mi-
 stis. *Hisp. ripia o caxcajo,*

sic Vitruvio placet lib. I.
 c. 7. & 8. & lib. IV. c. 8.
 sic intelligenda lex *Sed si.*
ff. de adq. rerum dominio.
 quum inquit, *aedificio cae-*
mentum.

esset, neminique ad irrumpendum nisi summo cum vitae discrimine pateret.

Dum haec utrobique geruntur, ex duobus perfugis, quorum alter ex Guleta metu Vargae profugerat, ne perfidiae, quod a Christiana religione defecerat, poenas lueret, cognitum est, opidanos sedulo operam dare, totoque animo totisque viribus adniti, ut murum, qui bellicis tormentis discutiebatur, aggeribus fossisque introrsus munirent: omnem aetatem, omnem sexum laborare, ad id incumbere, quidquid interdiu deiiceretur, de nocte expurgare, ac reficere: nullum a labore tempus intermittere, quo paratiores firmioresque in hosteis essent. Postremo centum & quinquaginta Turcas &

Mauros in ipso ^t pomoerio, oc-
clusa oppidi porta, in armis ex-
cubare.

Hoc quum Vegae renuntia-
tum esset, convocato concilio,
quid ex perfugis comperisset, pro-
ponit. Nonnulli, quorum prau-
dencia reique bellicae usus erat
singularis, irrumpendum non es-
se existimabant, quod ea pars,
qua nonnihil muri deiectum erat,
difficili arduoque adscensu esset:
neque decere, nisi summa vis ad-
igeret, milites periculis offerri;
neque eorum sanguine abuti de-
bere, qui maxima cum laude tot
bella Caesari confecissent: satius
securiusque esse, sexcentos mi-
lites in pomoerium irruptionem
facere, ac, si fieri posset, ad in-
ter-

^t *Pomoerio.*) Locus est ae- tra muros *ronda*, extra *bar-*
dificiis vacuus intra & *bacana*. De quo Livium &
tra muros. Pomoerium in- Cellium consule.

ternecionem excubitores caedere, scalisque muro admotis, eam turrim, quae a latere sinistro in occidentem solem spectat, occupare: cuius bona pars frequentibus tormentis diruta iam esset, videreturque omnino ab oppidanis destituta, quod nulli tormentarii globi ex illa, sicuti ex aliis, in castra emitterentur, neque ulli in ea propugnatores, ut antea, apparerent. Quod etsi magna ex parte his adsensum est, tamen non defuerunt, qui sentirent, non esse haec simul aggredienda, eos magnum discrimen subituros, qui, occisis pomoerii custodibus, demolitionem etiam muri perspiccerent: periculum esse, ne si irruptio noctu fieret, pessime nostris cederet. At Vargas, qui scientia militari, longo bellorum

usu parta, clarissimus habebatur, censuit sub quartam vigiliam irruendum esse, idque multo tutius commodiusque fore, multis magnisque argumentis persuasit. In cuius sententiam quum ab omnibus itum esset, Vega statuit, ut tres signiferi cum trecentis militibus absque signis pomœrium irrumperent, excubitoresque iugulandos curarent; & Zumarraga, vir manu promptus, cum quinquaginta ex suis murum, qui globis tormentariis concussus fuerat, interim exploraret; Pimentellus vero cum ea cohorte, quam ducebat, simul cum illis, impetu facto, scalis muro admotis, eam turrin, de qua paullo ante dictum est, caperet. sed haec res a nostris frustra tentata, infelicem exitum habuit. Nam ab his, qui

in

in statione erant, fortissime sunt repulsi, quinque ex nostris interfectis, in his Pantoia Brizeni centurionis signifero, & uno aut altero capto. Longeque maius incommodum acceptum fuisset, nisi milites, signo recipiendi dato, constitissent, seque in castra contulissent: usque eo fossa & propugnaculis intra pomoerium Turcae communiti erant, ut nulla vi perumpi possent. Qui abscissis hostium capitibus, & in hastis suffixis super muro, ut e castris conspicerentur, tropaeum ex eis statuerunt. Postea quam Vega murum adeo munitum, adscensuque perdifficilem esse vidit, neque oportere eo irruptionem facere, ac nihil earum rerum superare, quae ex Neapoli Siciliaque & Guleta ad discutienda demoliendaque moenia

nia deportatae fuerant , constituit , ut sine mora Antonius Auria , vir & consilii magni & auctoritatis , in Siciliam cum decem triremibus traiceret , diligenterque operam daret , ut ex edicto , quod ipse iam praemiserat , magnum numerum commeatus & bellicarum rerum ex civitatibus , oppidis arcibusque munitissimis cogeret : atque his in unum locum contractis , & in triremes impositis , quam celerrime Aphrodisium renavigaret. quod ab eo non minore cura ac diligentia , quam prudentia praestitum est. Nam praeter id , quod ipsi impositum fuerat , cohortem etiam unam Hispanorum adduxit , quam Ioannes Guzmannus ex Ferdinandi Vegae propraetoris sententia conscripserat. Marcus etiam centu-

rio cum aliis decem triremibus ab Auria Genuam est missus, ut ex Insubria supplementum, pulverem, glandes tormentarias adportaret. Id quum ex Auriae litteris intellexisset Ferdinandus Gonzaga ^u princeps Molphetanus, rerum gestarum gloria, & generis splendore illustris, & maximus Insubrum praefectus, quique in reliqua Italia summam imperii militaris tenebat, iussit, tres Hispanorum cohortes, quibus Hieronymus Manricus, Ioannes Solizius ^x Pacensis, & Antonius Morenus praepositi erant, triremes conscendere, adiuncta etiam ea cohorte, quam postea Vega Ga-

spa-

^u Princeps Molphetanus) *el principe de Molpheta* in regno Neapolitano.

^x Pacensis) *de Badajoz*. Pax Iulia. ea urbs est ad Aene fluminis ripas. quae hodie *Badajoz*, in ea Lu-

sitaniae parte, quae Turdetania ab Strabone vocatur: *pedazo de Extremadura*, reliqua enim Celtica appellatur, ubi Emerita. Ptolem. lib. II. c. 5.

spari Guzmanno ducendam dedit. A Genua & Luca itemque Florentia ingens pulveris tormentarii ac reliqui apparatus bellici vis adventa est.

Interim ex Sicilia commeatus, ligna & cetera materia, quarum rerum usus nostris plurimum contulit quum in muniendis castris, tum in machinis faciendis, solo praesertim ^y sabuloso, navibus onerariis supportabatur. Antonio Auria & centurione praefectis, Vega ab Hametalpha certior factus, Draguthem pedestribus copiis oppidanis subsidio venire, castra contrahit, multoque augustiora facit, vallis & aggeribus communit, campestria tormenta in his disponit, perducta ab ea parte fossa,

^y *Sabuloso*) *Sabulum* are. *bulosus*, quod sabulo plena tenuis & minuta. *Hispania* : uruntur Varro, *Corterra arenisca*. Inde *solumella* & Plinius.

sa, quae sub monte in occidentem solem spectat, quam etiam ipse obtinebat, patebatque in latitudinem sexcentos passus. Frons vero, quae e regione oppidi erat, paullo plus ducentos: totidem utrumque latus, quod mare complectebatur, in longitudinem habebat. Toletus id loci, quem ipse cum suis in planitie tenebat, quique a frontis vallo, ubi milites in statione erant, non amplius quadraginta passus aberat, intra quem etiam tormenta bellica, quibus globi in murum emittebantur, suis quaeque^z cratibus & ^a loricis collocata erant, tribus ex partibus val-

^z *Cratibus.*) *Crates*, *tis*, est contextus viminibus, sudibus interiectis, factus, *Hisp. corraña*, *zurze* o *sarzo* vocatur. Inde *cratitius* paries est, qui cratibus construitur. *Hisp. emplenre* o *taxbique*. In hoc loco *crates* sunt cistae arena ter-

raque aut cespitibus plenae, inter quarum duas tormentum unum demolitorium, *cañon* o *tiro* o *pieza de artillera* est, collocatur, *Hisp. cestones*.

^a *Loricis*) i. e. tegumentis. *Hisp. cubiertas*.

vallo & fossa in spirae speciem circumduxerat : reliqua vero pars a mari , quae ad meridiem vergit , patebat. Erat olivetum , ut supra demonstravimus , ex quo lignatio fiebat , & magnum usum ad eas munitiones conficiendas nostris suppeditabat , non procul a castris : sed nihilo minus levia praelia inter lignandum conserebantur : quod Mauri lignatione Hispanos prohibere conarentur. Quibus undique concurrentibus , & nostris ad undecimum Cal. Augusti lignationem facientibus , acrius utrimque , quam superioribus diebus , pugnatum est.

In eo praelio Alvarus Vega quum ab acie simul cum aliquot tormentariis militibus , cupidius hostes insequutus , aliquantum processisset , in summum
dis-

discrimen venit : in quem si frequentes hostes irruissent, ne subveniri quidem ei ab his, qui in primo agmine erant, nedum ab aliis, potuisset. Quod aegre ferens Vega pater, graviterque filio succensens, statuit primo quoque tempore una cum militibus lignatum ire. Is dies erat Iacobo Apostolo Hispanorum praesidi sacer, quo necesse erat aggeris petendi causa in olivetum ire, quo etiam die multo maior numerus peditatus & equitatus hostium in agris, quam proximis diebus, fuerat visus. Id quum Vegae nuntiatum esset, tres cohortes ex castris producit, & quia admodum erant diminutae, quod vulneribus & morbo complures impedirentur, ex aliis supplendas sibi existimavit. Erant milites numero

E

cir-

circiter octingenti, his adiungit calones & ad septuaginta Siculos, qui extra ordinem militabant. eos Vega convenire iusserat, ut castris, quum res posceret, usui essent.

His constitutis, Garsiam Tolletum cum reliquis cohortibus praesidio castris relinquit, acieque instructa, & Siculis, ut calones sublevarent, sine armis subsequi iussis, in olivetum contendit. Claudebant aciem ab utroque latere aliquot tormentariorum^b manipuli. Ac quum iam in conspectum oliveti cohortes leniter venirent, hostes se ostendere, sub primum agmen succedere, nostrosque praelio lacerare coeperunt.

^b Manipuli.) Manipulus, quod contubernium. Hisp. Vegetio auctore, lib. II. cap. 13. ex eo dictus, quod iunctis manibus simul decem dimicabant. Est idem teste, lib. II. cap. 8.

runt. Vega milites cohortatus, ut hostium impetum fortiter sustinerent, pugnandoque iter facerent, committendi praelii signum dedit. Mauri paullatim cedere, nostrosque eo, ubi collocatae erant insidiae, ut circumventos aggredierentur, elicere ac protrahere. Et, quum non longius ab olive-to, quam, quo telum adiici posset, abessent: Vargas, qui eo die dextro cornui praecerat, cupiditate Mauros insequendi ductus cum tormentariis, qui in eo erant latere, plus quam oportuit, processit. Sed illi identidem in olive-tum ad suos se recipere, & rursus in nostros impetum facere. Quum eo perventum esset, ingressis nostris, ac calonibus & Siculis ramos succidere, & ab opere, ne ipsa quidem pugna, desi-

stere a Vega iussis, subito hostes ex valle, quae ab oliveto centum quinquaginta passus aberat, ubi abditī latebant, omnibus copiis provolarunt ad numerum quinquies mille Turcarum & Maurorum: ex quibus, ut ex ^c Rhuspensibus postea compertum est, octingenti erant tormentarii ac sagittarii, & equites ducenti, qui confertissimo agmine nostros ab utroque latere aggressi, quum primum ^d continenti glandium emissionē excepti fuissent, paulum constiterunt: deinde una cum equitatu, aperto latere, magis magisque instare, ac cohortes circumvenire coeperunt. Et quamvis for-

^c *Rhuspensibus.*) *Rhuspe* Prole. lib. IV. c. 3. in sinu Numidico urbs est, & perperius vulgo *Alfaquez*: Arabice *Asfachus*, quatercentos focos habens. Non est idem quod *Rhuspina*,

ut aliqui putant. Inde *Rhuspenses* illius incolae. Hisp. *Alfaquense*.

^d *Continenti.*) id est, continua, adsidua, non intermissa. Hisp. *sin cessar*, *continua*.

fortissime nostri hostibus resisterent, impetumque sustinerent: tamen, quod ea pars iis tormentariis esset nudata, quos Vargas eduxerat, maxime premebantur. At hi, quorum virtutis opinio erat singularis, adversis hostibus occurrebant, suisque praesidio erant, ac fortissime cadebant. Vega quum a sinistro cornu milites esset cohortatus, ad dextrum incredibili celeritate decurrit. Illic enim milites urgeri, paene circumventos teneri, cursu ac lassitudine fere exanimatos, vulneribusque confectos; & Palomarium Ferdinandi Lupi tribuni signiferum cum aliis septem fortissimis viris interfectum, remque prope conclamatam esse audierat. Ibi, ut vidit hostes eo acrius instare ac concurrere, quod qua-

si partam iam & exploratam victoriam putarent, cum ea armatorum manu, quam custodiae causa ducebat, ita Turcarum vim repressit, ut milites sese colligere, ac pro se quisque in conspectu ducis, redintegrato animo strenue operam navare, impetumque hostium non solum sustinere, sed retardare etiam, signaque inferre, coeperint.

His receptis atque animo confirmatis, dextroque in latere collocatis, Vega rursus in sinistrum cum suis advolat, id compluribus tormentariis communit, hostes pellit, multisque concisis aggerem, quem ipsi fecerant, capit. Ibi nonnullos tormentarios disponit, ut tutius in hosteis tela conicerent, reliquos in prima acie collocat. Ac praelio sic renovato,
tan-

tanta utrimque tormentariorum & sagittariorum contentione pugnatum est, ut ad intervallum unius horae ab emittendis ultro citroque glandibus numquam sit cessatum. Eodem tempore Vargas, qui tormentariorum opera impetum hostium a laevo cornu represserat, propterea quod nostros maxime urgebant, dum eis ad dextrum laborantibus subsidio venire accelerat, sinistro latere tormentaria glande traiecto cecidit, receptusque a suis, atque in castra delatus, universum exercitum multo moerore adfecit, magnumque sui desiderium reliquit. Fuit certe maximo nostris incommodo tanti viri, & quidem fortissimi ac rei militaris peritissimi, amissio. Interim dum pugnabatur, calones & Siculi magnam mate-

riae copiam succiderant; neque enim hac re ab hostibus prohiberi unquam potuerunt. tanta fuit & ducis virtus atque animi praesentia, & militum robur, ut eodem tempore simul pugnarent, & ligationem tuto fieri curarent. Interea oppidani non eorum ignari, quae ad olivetum gerebantur, ex oppido erumpunt, in castra provolant, ad munitiones accedunt, & tela in nostros coniiciunt. Toletus milites ad arma concurrere, vallum conscendere, ac complures globos bellicis tormentis in hostes emitti iubet; qui celeriter in oppidum reiecti tantum detrimenti acceperunt, ut ab eo die nullis unquam postea copiis eruptionem in castra facere tentarint. Vega, interfecto ab hostibus Varga, qui strenue ipsi ope-
ram

ram navarat, magnoque auxilio fuerat, nulla in re deesse, omnia obire, & quid quoque loco faciendum esset, providere, & ducis in cohortandis militibus, & in pugnando militis officia praestare, nullum tempus intermittere, ut communi omnium saluti prospiceret: praemissisque calonibus & Siculis cum ea materia, quae, quum dimicaretur, succisa fuerat, acie instructa, novissimoque agmine tormentariis communito, atque pro his, quibus tormentarius pulvis & glandes deerant, aliis suppletis, in castra reverti coepit. Hostes vero insolentius audaciusque concurrere, nostros ex novissimo agmine premere, sublatisque clamoribus insequi. At Vega a praelio milites continere, ac satis habere, Turcis Maurisque

resistere , adsiduaque glandium
emissione impetum eorum fero-
ciamque comprimere.

Interea Toletus quum ex ca-
lonibus & Siculis , qui materiam
supportaverant, cognovisset, quo
in loco res esset , quantoque in
periculo & cohortes & dux ver-
saretur , nihil ad celeritatem sibi
reliqui faciendum duxit : sed cum
expedita armatorum manu ad
medium iter militibus occurrens,
non parum eos sublevavit , eo
quod tunc ab hostibus maxime
premerentur. Et quamquam eius
adventu subsistere , ac se recipe-
re hostes visi sunt : nihilo tamen
secius , quod perpauci essent mi-
lites , qui iam tormentis uti pos-
sent , quum tormentarius pulvis
& glandes omnino deficerent, rur-
sus instare , atque eos , qui in no-
vis-

vissimo agmine erant , urgere, cum his decertare magnisque vociferationibus ad vallum usque procurrere. Sed a tormentariis propulsi, qui praesidio castris erant relictī , pedem retulerunt, atque illo , unde egressi fuerant, magno cum detrimento revertunt.

Ei praelio Draguthem interfuisse , ac cum duobus praefectis septuaginta Turcas circiter ductis vulneratis amisisse , atque in Meningem se contulisse ex his cognitum est, qui triduo , quo praelium est commissum , Caruano venerunt. Quae civitas est in mediterraneis posita , ac totius Africae longe maxima opulentissimaque , praeter Tunetem eius provinciae principem , abestque ab Aphrodisio millia ferme passuum

tri-

triginta sex. Tum etiam illi nostris nuntiaverunt, equum Dra-
guthis fuisse in pugna vulnera-
tum, sarcinasque & impedimen-
ta ab iis in itinere direpta, quos
ipse a Rhuspis, quas nunc Alfa-
ques appellant, in auxilium evo-
carat. Eo die ex nostris non mi-
nus triginta sauciati, & quatuor-
decim occisi sunt. Vega etiam, cu-
ius singularis opera, prudentia &
excellens virtus, itemque rei mi-
litaris scientia quum in aliis, tum
hoc potissimum praelio enituit,
nostrisque subsidio ac saluti fuit,
leve vulnus in altero pede acce-
pit. Quo duce Hispani milites, su-
pra quam dici potest, si umquam
alias, eo die depugnaverunt, exi-
guisque copiis ingentem hostium
numerum non modo fortissime
sustinuerunt, sed compluribus et-
iam

iam concisis propulerunt, factaque lignatione, paucis ex suis desideratis, incolumes in castra redierunt.

Hoc praelio facto Draguthes magnam iacturam dignitatis & honoris fecit: multum etiam de existimatione sua, qua plurimum quum apud alios, tum maxime apud Hametalpham regem valebat, deperdidit. Qui statim ut rescivit, ipsum ab Hispanis fortissime acerrimeque, magnis etiam illatis detrimentis, reiectum fuisse: nihil antiquius habuit, quam ut per legatos foedus cum eis iceret. Quare facile impetrata, sedulo operam dedit, ut pecore atque aliis cibariis exercitus abundaret, atque ex vicis finitimis & agris, quibus ipse imperabat (late enim iam illo tempore non solum in civi-

ta-

tate sua, sed etiam in ^e Byzacio, quam regionem tenuerunt olim Libyphoenices, dominabatur) ^f meleagrides, ova, ^g caryotides, & id genus alia in castra deportarentur. quam rem Mauri summa cum celeritate exsequebantur. Nam praeterquam quod ex animi sententia omnia illis dependebantur, nonnihil etiam eius panis, quo nautae utuntur, ut fame, qua tunc ea provincia ma-

xi-

^e *Byzacio.*) Vrbs est mediteranea contra Adu-mentum austrum versus apud *Dios* seu Iovis montem: de quo maxime Procopius lib. IV. bell. Vandal. meminit: *Byzacina* a Pro- lae. lib. IV. c. 3. Est & regio ducentorum quinquaginta passuum milia per circuitum, fertilitatis eximiae cum centesima truge agricolis foenus reddente terra. sic Plin. lib. V. cap. 4. Hic pro regione capitur, ^f *Meleagrides.*) Plin. lib. LVII. cap. 2. tradit in Afri-

cae loco Sycione appellato lacum quemdam esse, ex quo Crasis amnis defluit, ubi aves meleagrides variis plumis sparsis vivere adseverat. Idem lib. X. cap. 26. genus gallinarum esse tradit. Nostri has *gallinas Moriscas* nominant, Numidicas Columnella nuncupat lib. VIII. cap. 13.

^g *Caryotides.*) Palmas caryotas, *dañilos* hos fructus vocamus, quorum in Numidia magna copia. Hisp. *dañiles.*

xime laborabat, tolerare possent, reportabant. Quae res cogebat magnam barbarorum turbam, ut aliquid a nostris extorquerent, in castra confluere. Interea Vega dum triremes expectat, nihil non movet, omnia tentat, cuniculos ^h vineasque, ut pomoerio Turcas depellat, agi praecipit. Sed quum Ferdinandus Molinus, architectus & ⁱ machinator excellens, cuniculos iam prope pomoerium egisset, tormentaria glande secundum frontem ictus fecit, scaturiente etiam in aperiendis cuniculis magna aquarum vi, ne longius procederetur. Itaque quum cuniculi, eo interfecto, minus succ-

^h *Vineas.*) Vineae structura ac machina bellica est, sub qua ita milites a telis tuti sunt, ut vineis a sole homines defenduntur: sub quibus quum sunt, ad subruenda urbium fundamen-

ta penetrant. Hisp. *mantas*. Quo modo fabricetur, lege Vegetium. lib. IV. cap. 15.

ⁱ *Machinator*) qui belli instrumenta & machinas fabricatur. Hisp. *Ingeniero*.

cederent, & in concutiendis moenibus a continenti parum proficerent, quod ibi muri essent quam munitissimi : visum est Vegae eam rem a mari tentare ac periclitari. Id etiamsi Auria & Toleus probarent, tamen perdifficile factu eis videbatur, praecipue quum triremes ad eum locum constitui non possent, unde commodè in murum globi emitterentur, quod illic mare brevibus esset impeditum; quod si id fieri posset, tamen tormentis muralibus multum incommodi nostris illatum iri, quorum tantus, postquam pomoerium irruperant, timor incesserat, ut ea studiose diligenterque vitarent. Praeterea in hanc sententiam omnes venerant, ut existimarent perquam difficile, parumque firmum fore,

mu-

murum ex triremibus tormentis concuti, neque id posse commodum aditum ad irruptionem facere. In tanta rerum difficultate Toletus ea machina in mentem venit, qua olim ad ^k Messanam in ludicro certamine navali usus fuerat. Itaque non amplius sibi cunctandum duxit, quin evestigio periculum faceret.

Huius machinationis haec fuit ratio: duplices triremes, malis & armamentis remotis, a lateribus coniungebat, & e regione muri collocabat, quaternisque anchoris ex angulis, ne fluctibus moverentur, distinebat. Eas firmo ac pervalido tabulato contegi iubet, ut octo bellica tormenta maiora sustinere commode possent. Haec ad latus, quod contra mu-
F rum

^k *Messanam.*) Siciliae urbs in stretto. vulgo *Mece na*.

rum erat, disponit, cratesque &
¹ pluteos a puppi ad proram inter aggeres sic addit, ut e tormentariis fenestris, quas instruendo reliquerat, tuto globi tormentis ipsis coniicerentur, & triremes simul cum machinatione facile agi, eoque appropinquare, quo ipse veller, possent. Quod hercle opus nostri merito admirati, ac summis laudibus, ut par erat, prosecuti, in maximam certissimamque oppidi capiendi spem venerunt. Qua in re Garsias Toletus, ut in ceteris, quae in expugnando Aphrodisio acciderunt, incredibili celeritate usus, de-

¹ *Pluteos.*) Ad similitudinem cassidis fiunt. vimine, ciliciis, coriis protegentur, ternisque rotulis in quantumque partem moventur, qui muris iuncti, & eis protecti, telis ex urbium propugnaculis cives exturbant, ut sciatum facili sit

adscensus. Lege Vegetium lib.IV. cap.15. Hic pro machinamento multis fenestris aedificato, per quas milites manualis tormenti plumbeos globulos in hostes, qui in propugnaculis erant, immittebant, capitur. vulgo *trunera*.

demonstravit, quantum commoditate & animi magnitudine atque rei bellicae scientia polleret. Per idem fere tempus Antonius Auria ex Sicilia reversus, tantam com-
meatum & bellicarum rerum copiam triremibus convexit, ut continuo Vega globos in murum tormentis mitti, animum induxerit. Itaque omnibus rebus intervallo sex dierum, quae ad oppugnationem usui erant, comparatis, duo & viginti tormenta maiora circiter ducentos passus a muro, atque alia paullo longius, ad deturbandos hosteis ex propugnaculis collocat.

His sic dispositis, Andronicum Spinosam, qui multo usu & peritia rei tormentariae ceteris antecellebat, quem etiam ex Sicilia evocaverat, praeficit: huic Fran-

sciscum Viverum adiungit, qui quatiendis antea moenibus operam navarat.

Ac quinto Cal. Septemb. eam turrim, quae a mari ad portam erat, quaeque in occasum solis & austrum spectat, atque alteram a terra huic proximam, tanta tormentorum vi quati iubet, ut eo die utraque turris cum muro deturbari viderentur. Sed ea firmitudine erant, ut parum his noceri potuerit, quamvis continenter undecim dies tormentis concussae fuerint, atque in eam tantummodo turrim (quam ad occasum solis & austrum positam diximus) quatuor millia & octingenti globi emissi, in alias vero ac moenia, donec oppidum captum fuit, ad septies mille. Verum ea oppidanorum cura erat, ut quantum

nostri foris concuterent ac deiicerent tantum illi introrsus fulcirent, & reficerent. Quo fiebat, ut nullus irruptioni locus esset, & oppidani ex muro nostros irridere, ac contumeliis probrisque vexare non desinerent. Tertio die, quo tormentis globi in murum coniciebantur, Marcus centurio cum triremibus ab Liguria reversus, maxima nostros laetitia adfecit, propterea quod Alphonsum Cuevam ornatissimum & fortissimum equitem, qui in locum Vargae suffectus erat, cum mille Hispanis militibus, & quidem electissimis, ac magno com meatuum & aliarum rerum numero, quae ad bellum usui esse solent, supportavit.

Interea milites, dum moenia quaterentur, lignationis & muni-

tionis caussa in olivetum ibant, crebrisque praeliis cum Mauris, qui erant in agris, decertabant. Sed nihil ad id, quod octavo Cal. August. fuerat summa contentione cum Draguthe factum. Erat inter Mauros quidam ex his praefectis, qui fines Aphrodisii contingunt, homo singularis audaciae ac virtutis: is equo albo, iuba & cauda versicolore advehebatur, eumque triginta pedites & octo equites sequebantur: cum his nostros, dum in olivetum irent, levibus certaminibus crebro lacessebat, nec deerat illi fortunae successus. Accidit autem, ut Ioannes Iordanus Vrsinus, Florentinarum triremium praefectus, qui in castris apud Toletum erat, expeditus in equo, cum aliis quatuor aequitibus Florentinis euntes

tes in olivetum nostros subsequeretur. Hi, lignatione facta, in castra redeunt, & quum paullum ab oliveto progredierentur, Maurus, qui in insidiis erat, Vrsinum aucupio intentum aggreditur, lanceaque infesta medium eius brachium magnis viribus traiecit, idque tanta celeritate, ut manuali tormento uti ille nequiret, ac priusquam sui ei opem ferrent, equo decideret, equumque amitteret, quem postea Mauri suffossum reliquerunt.

Haec memoriae proderet visum est, ut externi homines intelligant, non cum ignava gente bellum esse gestum: alit enim Africa viros & quidem fortissimos. Vbi novem diebus tantum muri deiectum esset, quantum ad irrumpendum satis esse vide-

retur: Toletus triremes, quae machinationem sustinebant, promoveri, ibique constitui iubet, unde tormentis globi quam proxime in eam partem muri iacerentur, quae pridie eius diei a continente fuerat deturbata. Quum enim militibus eo irrumpendum esset, qua bellicis tormentis murus & turres erant aliquantum dirutae, necesse erat, alterum alteri auxilio esse, mutuoque inter se omnes iuvare. Postero die oppidani non nescii quantum periculi ex navali machinatione, unde tormentis discuti muri coeperant, immineret, vehementer contenderunt, ut eam muralibus tormentis perrumperent ac disturbarent, quod certe ex sententia successisset, nisi Vega & Toletus quam celerrime triremes in
bre-

brevia agi, carinasque figi vadis curassent. Ex quo effectum est, ne eo die amplius quatuor tormentis muri concuterentur, reliquis ab oppidanis continenti muralium tormentorum coniectione deturbatis, nonnullisque nautis occisis, ac ceteris tanto timore percussis, ut non modo rem tormentariam nemo gerere, sed ne ad ipsa quidem tormenta propius accedere auderet; quin etiam cuncti ea deserere, atque omnem concutiendi muri curam abiicere omnino vellent.

Id repentino accepto incommodo accidere, quum Vegam non fugeret, Orihuelam Valentinum cum quinquaginta militibus tormentariis eo misit, ut perterritos nautas animo confirmaret, ne suspectum officium desererent. Qui

ea nocte ita perrupta refici, ac bellica tormenta disponi curavit, ut insequenti die quinque maioribus tormentis e machinatione ac tribus ex ora maris tantum muri illi demoliti sunt, quantum irruptioni sufficere visum est.

Quum vero una esset omnium sententia, ut evestigio irruptio fieret, solus Vega eam in posterum diem differendam censuit: cuius consilium postea eventus comprobavit. Ex classe autem perquam difficilis & incerta erat globorum coniectio. Nam quum triremes longius propter brevia a muro constitutae essent, tormentarii globi oppidum transvolabant, & triremes ipsae vehementer adfluebantur. Ex quibus una Toleti, & quidem primaria, itemque altera Cigalae Genuensis paene

ne suppressae, ac nonnulli ex navis vulnerati atque interfecti sunt. Postridie eius diei mane Auria, convocatis triremium praefectis, quid fieri vellet, ostendit, monuitque, ne quem ex classe in terram exponi permitterent, atque ut, dato ex^m trireme praetoria signo, quam celeri motu oppidum eo die triremibus cingerent. Is dies erat ad quart. Idu. Septemb. nostris longe gratissimus. Quo item die Vega cohortes ex castris educit, atque eas hoc ordine ad irrumpendum instruit. Ferdinandum Toletum tribunum cum tribus ex Neapolitano praesidio cohortibus, totidemque ex iis, quas Didacus Ferdinandus Moreruela, Antonius Morenus, & Alvarus Vega ducebant, in eam

par-

^m Triremis praetoria) est *la galera capitana.*
navis, in qua dux est. Hisp.

partem muri , quae proximis diebus a continente deiecta fuerat, irrumpere iubet : a mari vero Ferdinandum Lupum tribunum simul cum militibus ex Malae Spinae praesidio in id impetum facere , quod e navali machinatione pridie fuerat deturbatum. His adiungit cohortes duas , quibus Ioannes Solizius & Hieronymus Manricus praecerant, totidemque ⁿ evocatorum ex Neapolitano praesidio. Reliquas ex his duas, pariter & eas , quarum ordines Gaspar Guzmanus & Amadorius ducebant , in eam turrin irruptionem facere imperat , quae a sinistro latere ad portam erat, cuius pars quaedam diruta fuerat, quum

ⁿ *Evocatorum.* Miles evocatus est , qui in subito aliquo periculo est sine delectu ad bellum vocatus. Verum hoc in loco est miles

ex aliquo praesidio ad aliquam belli necessitatem vocatus. *Hisp. Soldado tirado de una guarnicion a otra, o de un sercio a otro.*

quum primum Aphrodisium bellicis tormentis quati coepisset. Hierosolymitanis militibus permisum est, ut quo vellent, eo signum inferrent, atque impetum facerent. Cohortes autem, quibus Ferdinandus Silva, Rodericus Paganus, & Petrus Acunia praepositi erant, in omnes casus paratas, atque tormentis bellicis praesidio esse voluit: his Siculos, de quibus supra dictum est, adiecit, Postremo Ioannem Guzmanum & Solerium cum duabus cohortibus praesidio castris reliquit, adiuncta etiam Graecorum centuria. Alvaro Vegae praecepit, ut dispositis speculatoribus, diligenter curaret, ne quid oppidanis subsidii ex agris mitteretur. Ac si qua hostium manus adventare adesseque videretur, ne qua eius adven-

ventus significatio fieret, aut ultimum signum tuba dari, aut ad arma conclamari permetteret, sed per nuntios ea de re se certiores quam celerrime faceret. Atque in eo aggere, qui pro castris erat, quinquaginta tormentarios milites ex his, qui praesidio castris erant relictī, collocaret. Et, ut singulis bellicis tormentis binos milites, qui rei tormentariae essent periti, praeponeret: ut si qui hostes irruerent, facile ab his propellerentur.

Rebus sic constitutis, atque omnibus, quae ad irruptionem pertinerent, administratis, quum iam meridies appropinquare videretur, Vega milites cohortatus, hunc esse diem, quo maxime contendere conveniret, ut aliquando pro tantis laboribus fructum victo-

ſtoriae perciperent , ſignum tuba
dari iubet. Hoc etiam ex praeto-
ria trireme Auria facit , quo ex-
audito, triremes ſimulatione inva-
dendi oppidi , ut hoſtes , qui mu-
rum compleverant, diſſiparentur,
ſeſe circumfuderunt. Milites vero
ea celeritate atque eo impetu e-
volarunt , ut omnino viderentur,
murum , turres , propugnacula, &
quidquid eſſet impedimenti , fa-
cile ſuperaturi. Verum adeo dif-
ficilis & arduus adſcensus utrim-
que a continenti erat , & intror-
sus fossa , aggeribus & propugna-
culis murus communitus , ut ne-
que adſcendere , neque deſilire
quis, niſi manifeſto cum diſcri-
mine vitae , poſſet. Sed hoc tan-
to periculo contempto primus Fer-
dinandus Toletus tribunus, excel-
lenti animo ac virtute vir , mu-
rum

rum adscendit , inventaque casu
trabe , qua Mauris a propugnacu-
lis ad murum erat transmissus, in
oppidum cum septem ex his mi-
litibus , qui se ducem sequeban-
tur , gravi iam accepto vulnere,
desiluit , acerrimeque hosteis in-
vasit ac repulit : nec eos caedere
unquam destitit , donec utroque
femore manualibus tormentis tra-
iecto atque fracto procubuit : in-
terfectusque omnino fuisset , nisi
eum Tristanus Vrrea Aragonius,
Ferdinandus Honzinellas Ilerden-
sis , & Antonius Lupus Malacen-
sis protexisset , hostiumque ma-
nibus strenue eripuissent. Accur-
rit Portillus Toleti signifer cum
Valdezio & aliis militibus , Tur-
casque fortiter repressit. Gaspar
etiam Guzmanus & Amadorius
cum paucis in murum , qui ad si-
nis.

nistram turrim erat, irruerunt. Ibi Guzmanus alterum fere brachium amisit. At Thomas Richelmus ° Murgensis Amadorii signifer: Quando, inquit, milites nos Vega in hanc partem periniquam atque maxime periculosam irrumpere iussit, si moriendum est hic, moriamur, ut Hispanos virosque fortes decet. Irruit, signumque in turrim infert, tormentariisque globulis necatur. Alii vero, conversis signis, qua aditus ad mare patebat, continenti impetu irruerunt, brevia, vadosumque mare, etiamsi ab aqua tantum humeris ac summo pectore exstarent, superaverunt.

Hos Hierosolymitani milites bellicosissimi viri sequuntur. At Turcae & praefecti, quibus op-

G

pi-

o Murgensis.) Murgi. Hisp. Murcia,

pidi custodia a Draguthe commissa fuerat, toto se undique muro circumfundere, armatos disponere, nostris resistere, defessis recentes succedere contendunt. Oppidani etiam magno concursu advolant, compluresque milites pertinaciter adscendentes vulnerant atque interficiunt. In his Ferdinandus Lupus Lusitanus militum tribunus fuit, qui ictu tormenti transfixus, fortissime occubuit. Hispani tametsi periculoso genere praelii, locoque alieno premebantur, quippe qui in fluctibus consistere, neque manualibus tormentis commode uti possent, quod aquis tormentarius pulvis corruptus esset, tamen omnia fortissimo animo sustinebant. Alii alios propellere, recessum primis ultimi non dare, sed acriter incensi,

si, districtis gladiis cominus rem gerere, ac tanto impetu murum adscendere, ut intervallo unius horae hostes moenibus, turribus, propugnaculisque deicerent, pomœriumque duo millia Hispanorum occuparent. Hic rursus hostes se colligere, ac praelium redintegrare coeperunt. Alii cum tormentariorum manipulis, nudatis etiam pectoribus, manus conserere; alii, quum cetera tela deficerent, lapides coniicere. Hispani mutuo inter se cohortati, hostes ex pomœrio pellunt, multos concidunt, cedentes loco insequuntur, neque sui colligendi dant facultatem. Illi in foro ac locis patentioribus cuneatim consistunt, confertissimoque peditum & equitum agmine praelium renovant.

Atque ita acriter pugnave-
 runt, tantamque virtutem prae-
 stiterunt, quanta a viris fortibus
 in extrema spe salutis praestari
 potuit. Nam quem quisque pu-
 gnando locum ceperat, eum non
 nisi cum vita relinquebat: quod
 viderent omnem spem salutis in
 una virtute positam esse. At mi-
 lites Hispani & Hierosolymitani
 pristinae virtutis memores ferro
 viam aperiunt, nullumque consi-
 stendi locum hostibus relinquunt:
 magna fit utrimque caedes, ma-
 gno constat victoria, nihil oppi-
 danis ad virtutem defuit: nemo
 enim nisi forti invictaque manu,
 hoste interfecto, longius progredi
 poterat. Tum centurio Mel-
 chior Zumarraga Segoviensis for-
 tissime pugnans, tormentaria
 glande secundum aurem traiectus,

in ipso oppidi sinu occiditur. Interim etiam accidit, quod dignum memoria visum praetermittendum non duxi.

Centurionis Moreruelae signifer, idemque frater, ab hostibus vulneratus cecidit: hunc iacentem, ut vidit frater tertius natu minimus, qui proxime aderat, signum adripit, in hosteis irruit, punctoque temporis interficitur. Cui Moreruela centurio, etiamsi multis gravibusque vulneribus paene confectus, succedit, strenueque illo munere fungitur. Neque enim ipse inferre signum destitit, usque dum ea parte manipularium virtute hostes summoventur. At Moreruela & signifer eius frater paucos post dies mortem ex vulneribus obierunt. Itaque vexillum illud trium fratrum summi animi

& virtutis funere constitit.

Postiū vero alii magno clamore ac fremitu, qui etiam utrimque sublatus per totum oppidum exaudiebatur, aditus platearum occupare, ibique fortissime occidere. Alii repentina ruina commoti, inopinato malo turbati, oppidi direptione perterriti, in aliam partem ferri. Matres familias flentes cum liberis deorum ira percussae, repente in publicum prosilire, ad caelum manus tendere, ad Machometi fana procurrare, eo se recipere, ibique prociēdae victoriam ab eo exposcere, omnibusque precibus a suis petere, ne se & communes liberos hostibus in perpetuam servitutem aut supplicium dederent. Quo fiebat, ut Turcae & Mauri audacius subsisterent, ac nostris intrepide oc-

currerent, atque eo animo depugnarent, ut vel saluti subsidioque suis essent, vel fortiter occumberent. Qui etsi nulla vi nostris se obsistere sperabant, tamen eos sic invadebant, ut quam plurimos loco depellerent, nonnullosque interficerent: in his Antonius laquius Pimentelli signifer fuit una cum aliis tribus militibus, qui inferiores ordines ducebant. Tum Alphonsus Pimentellus & Franciscus Orihucla centuriones, & signiferi Alvari Vegae & Solizii vulnerantur. Multi etiam de Hierosolymitanis militibus interficiuntur, in his signifer & Franciscus Monroius fuerunt.

At Chimeranus eorum dux, accepto iam in altero brachio vulnere, in Turcas irruens, eos repellit ac caedit. Quem Ferdinan-

dus Menezius Lusitanus, Didacus
 Solizius Salnanticensis, Melchior
 Monserratus Aragonius, & alii e-
 ius ordinis fortissimi milites se-
 quuntur. Occurrunt Mauri Ale-
 xandrini & oppidani, & magnis
 se cohortati clamoribus, pugnam
 reparant, atroxque fit certamen.
 Multi utrimque cadunt, atque in
 his Lupus Vlloa strenuus eques,
 & Petrus Sedenius Alvari Vegae
 signifer, qui primus simul cum si-
 gnifero Hierosolymitano signum
 intra oppidum intulerat. Quo no-
 stri acrius incitati, praesertim
 quum in conspectu Vegae & To-
 leti, quin etiam Auriae, atque
 adeo omnium, qui in castris &
 classe erant, rem geri, nihilque
 strenue aut ignave factum posse
 celari, viderent: tanta animorum
 & virtutis contentione in hosteis

impetum fecerunt, ut ex viis ac foro eos pellerent, persequerentur, & caederent: omnesque victoriae potius, quam praedae studerent; nullumque pugnandi finem facerent, quoad omni parte summotis hostibus, omnes ad unum aut capti, aut occisi essent. Pugnatum est a meridie prope ad occasum solis varie acriterque, ac tanta omnium contentione, ut nemo fere eorum fuerit, quin vulneraretur, atque ex his fortissimus quisque interficeretur: inter quos fuit Hales alter Turcarum praefectus, qui a Christiana repub. desciverat. Hesa vero alter praefectus, quem sororis Draguthis filium esse dixera-
mus, simul & trecenti Turcae ac Mauri continenti impetu ultimas oppidi partes petiverunt. Verum
quum

quum nullus esset fugae locus, occupatis duabus turribus, ubi paululum repugnassent, se Vegae tradiderunt.

Ex quibus ipse septuaginta iis militibus, qui vulnerati, & praesidio castris relictī erant, concessit. Cigalae Genuensi Hesam praefectum donavit, ut eo filium, qui apud Draguthem in vinculis erat, redimeret. Reliquos praedae nomine iis militibus distribuit, quorum virtute oppidum eo die expugnatum est, nemine omnino ex his sibi retento, quod existimaret famam virtutis principi viro abunde praemium fore. Quae res quum Vegam omni laude dignum, tum etiam multo cariorē admirabilioremque militibus fecit. Expugnato oppido, depressae sunt in cothone naves illae,

lae, quae ab Alexandria milites, frumentum & commeatus deportaverant. Inventa sunt etiam quatuordecim^p aerea tormenta ingentia, praeter alia non pauca ex ferrea materia. Ad haec multa atque lauta supellex, & magnum pondus auri & argenti. His accedebat non parva copia frumenti, commeatum, ceterarumque rerum, quae ad bellicum usum erant congestae. Captivorum numerus ad Vegam relatus fuit milium septem. Nec nostris ea victoria incruenta fuit, amplius ducentis occisis, aliisque quam plurimis vulneratis, ex quibus multi postea ex vulneribus, quod tela venero illita fuisse crederentur, interierunt: atque in his Ferdi-

nan-

^p *Aerea tormenta*) quae duritiem facta sunt. Hispa.
non ex ferro tantum, sed *Tiros*, o cañones o piezas
cum alio metallo misto ad *de artilleria*, o de bronze.

nandus Toletus, militum tribunus: occubuissentque multo plures, nisi quam primum Vega saucios in Siciliam deportandos curasset.

Ex Hierosolymitanis militibus, qui eo die, ut solent, fortissime pugnaverunt, tum in pugna, tum etiam non multo post ex vulneribus, quae in ea pro Christiana republica acceperant, paullo plus triginta mortem operpetiverunt.

Postremo die Vega primum purgato oppido, fanum, quod ibi erat maximum, expiandum dedicandumque Deo Opt. Max. curat: inibique facta re divina, occisos sepeliri praecipit: deinde oppidum muniri, deiecta bellicis tormentis refici, fossas expurgari, frumentum commeatusque in
op-

oppidum comportari iubet. Dum haec Aphrodisii geruntur, captivi quidam Graeci, qui ex Meninge profugerant, Auriae nuntiant, Othomanum caecum ab altero eius insulae praefecto interfectum, quod impense Turcis studeret, omnibusque officiis Draguthem prosequeretur: cui etiam ipse plurimum tribueret, seque illi uni committeret: eoque interfecto, insulani interdictum, ne quis Turcas exciperet, aut ulla re iuvaret; Draguthem vero, re intellecta, cum liberis & uxoribus, sarcinis atque impedimentis se in naves recepisse, huc atque illuc deerrare, neque alium receptum habere, in quo tuto hiemare possit. Hoc nuntio accepto, Auria, communicatis cum Vega & Toletto consiliis, inita quarta vigilia cum

vi-

viginti triremibus in Meningem proficiscitur, quem statim Vega cum reliqua classe subsequitur. Quum iam Rhuspas praeterveherentur, paulloque plus triginta millibus passuum a ^q Cercina abessent, in quam insulam pirata se contulerat, tanta subito tempestas coorta est, ut nulla earum triremium cursum tenere posset: sed eodem, unde erant profectae, referrentur, Auriaque & Vega incoepto conatuque desisterent. Qui postea ex Mauris compererunt, piratam ex Meninge expulsum, tota illa ora vagari, navibusque receptaculum quaerere ac petere, quo in hibernis tutius esset, quod Meningitanis se committere non auderet.

Ve-

q *Cercina*) insula in Syrtis minoris aditu contra Menigem, quam *los Gel-* *ves* vocant insulam, in quam Dragutius, Aphrodisio capto, se contulit.

Vega, omnibus rebus, quas fieri iusserat, perfectis, mille & ducentos Hispanos cum magno tormentorum, ceterarumque rerum bellicarum, & frumenti ac comineatum numero, oppido praesidio relinquit. His Alvarum Vegam filium, usque dum aliud Caesar imperaret, praeficit: ei-que mandat, ut oppidum muniendum curet, caveatque, ne quid detrimenti ex hostibus accipiat.

His prudenter constitutis, omnibusque rebus ad navigationem comparatis, octavo Cal. Oct. omnes cum captivis & praeda, quae cuique obvenerat, Aphrodisio solvunt. Verum quum triremes tempestate quatuor dies continenter affligerentur, neque ulla earum Larunesias capere posset, coacti sunt eodem, unde e-

gres-

gressi erant, reverti. Rursus paucis post diebus ex portu exeunt, & quamquam nonnullae triremes graviter adflictae, ac vento dispersae fuerunt: tamen omnes ad unam incolumes Drepanum pervenerunt. Ibi Ioanne Vega prorege magno Sicularum concursu ac gaudio excepto, Andreas Auria & Garsias Toletus profecti, hic Neapolim, ille Genuam pridie Idu. Nov. incolumis est reversus.

Hac Hispanorum victoria nuntiata, magnus repente terror universam Africam invasit, propterea quod id oppidum, in quo omnem spem cuncti reposuerant, a nostris expugnatum viderent: & quo amisso, totam etiam provinciam armis subigendam crederent, ipsamque tandem in Christianorum potestatem deventuram constan-

stanter adfirmarent. Quod ita eventurum multi Mauri, praecipue ii, qui ipsorum lingua ^r Alfachii, Latina Sapientes appellantur, se ex sortibus & vaticinationibus praenovisse testabantur.

Quo factum est, ut complures captivi a Machometo desciscerent, atque eo magis, ut id facerent, adducti sunt, quod oppidum illud ab aliis frustra tentatum accepissent. Nam, ut ceteros omittam, Alphonsus Aragonius, Neapolitanorum clarissimus & fortissimus rex, quum Tunesium regem praelio ad Meningem superatum vectigalem fecisset, Aphrodisiumque obsidere statuisset, perspecto eius situ, de expugnatione desperavit, navibusque, quas ibi extra cothonem

H de-

(*Alfachii.*) Hi sunt sacerdotes ac legis periti, quos Mauri *Alfaquies* vocant, accentu in secunda a fine,

deprehenderat, incensis, ne tentata quidem re, Neapolim se recepit. At Hispani milites nullis auxiliis adiuti, nullis externis militibus, praeter Hierosolymitanos, Graecos, & Siculos quosdam, sicuti demonstratum est, admissis, bellica virtute Neapolim, Siciliam, Sardiniam, aliasque maris conclusi Christianorum insulas & civitates maritimas liberas a Draguthe, immanissimo praedone, fecerunt, auspiciisque CAROLI V. Caesaris Aphrodisium expugnaverunt. Quod ut olim barbarorum, sic nunc Christianae reipublicae munitissimum esset propugnaculum, nisi illud quadriennio post, quo expugnatum fuit, Caesardirui atque funditus everti imperasset.

I N D E X

RERVM MEMORABILIVM,
QUAE IN HOC COMMENTARIO
HABENTVR.

A

- A** Bdulmumens, rex. 7.
 Aenobarbus Christiani nominis ho-
 stis atrocissimus. 11.
 Aethusa insula, vulgo *Faviana*. 40.
 Africa provincia fame laborat. 5. viros
 fortes alit. 87.
 Alexandria Aegypti civitas. 36.
 Alicantum Hispaniae oppidum. 27.
 Alon hodie quibusdam *Alicantum* vide-
 tur. *ibid.*
 Alfachii Latine *Sapientes*. 213.
 Alphonsus Aragonius, Neapolitanorum
 rex. 213.
 Alphonsus Cueva in Vargae locum suf-
 fectus. 85.
 Alphonsus Pimentellus centurio. 39.
 Alvarus Vega ad Monasterium pugnauit.
 39. Aphrodisio praeficitur. 211.
 Amadorius Navarrus centurio. 21.
 Andreae Auriac principis Melphitani laus.
 13. idem Caesareae classis maximus
 praefectus. 17. Genuam revertitur. 50.

- Andronicus Spinosus. 83.
 Antonius Auria unus ex praefectis Caesareae classis. 53. in Siciliam traiecit. 60. ex Sicilia revertitur. 83.
 Antonius Iachius interficitur. 203.
 Antonius Lupus Malacensis. 96.
 Antonius Morenus centurio. 61.
 Antonius Navarrus centurio. 21.
 Aphrica a Mahgdio condita. 6.
 Aphrodisium vulgo Aphrica. 1. a Mauris Mahadia dicitur. *ibi.* describitur. 2. a Draguthe pirata dolo captum. 9. quando ab Hispanis expugnatum. 10. ab Hispanis captum. 206. *et seqq.* iussu Caesaris dirutum. 214. Maurorum spes unica. 213. ab Alphonso rege & aliis frustra tentatum. *ibi.*
 Arabes in castra Hispanorum venerunt. 51. leves & fide parum integra. *ibi.*
 Ariadenus Aenobarbus Turcarum classis maximus praefectus. 11.
 Assa Gerbinus. 8.
 Auria ex portu Genuensium solvit. 21. cum classe Panormo solvit, Dragutem persequitur. 24. in Mauritaniam transit. *ibi.* simul cum Toletio Monasterium Africae oppidum oppugnat & capit. 26. Aphrodisium oppugnare statuit. 27. praefectus classis monet. 91. in Meningem navigat. 210. Genuam redit. 212.
 BA-

B

Baleares insulae.	28.
Baleares Draguthem magna illata clade repellunt & fugant.	29.
Barbarorum turba in castra Hispanorum confluit.	76.
Belcazar centurio ex vulnere interiit.	46.
Berengarius Requesentius Siciliae classis praefectus.	24.
Bernardinus Corduba.	39.
Bernardus Chimeranus Barcinonensis, dux Hierosolymitanorum.	42.
Bernardus Solerius.	39.
Brizenius centurio.	ibi.
Byzacium Africae regio.	78.

C

Caesarea classis Monasterium appulsa est. 25. incolumis Aphrodisium pervenit. 41. Drepanum rediit.	212.
Carolus Aragonius Terrae-novae princeps.	26.
Carolus V. Caesar in Aphricam traiecit, & Guletam arcem expugnavit. 31. Mulacium Hazanium in regnum restituit, pulso fugatoque Aenobarbo e regno Tunetensi.	ibi.
H 3	Ca-

Caruanum.	50.
Caruanum Africae civitas maxima praeter Tunetem.	75.
Caryotides.	78.
Chimerani ducis virtus.	203.
Cidiarphus Hametalphae pater. 49. Carua- num occupavit.	50.
Cigala Genuensis unus ex praefectis Cae- sareae classis.	53.
Classis Turcarum sub Aenobarbo quando coacta.	12.
Classis Draguthis quadraginta septem na- vium.	16.
Claudius Sanglius Gallus, Rhodiarum tri- remium praefectus.	43.
Constantinopolis.	12.
Corsica Genuensium insula.	12.
Cosmus Medices Florentinorum prin- ceps.	23.
Cotho portus manufactus.	5.
Cullera oppidum, olim <i>Sacro</i> .	27.

D

D escriptio castrorum. 44. 62. & 63.	
Descriptio machinationis navalis. 81.	
Didacus Ferdinandus Moreruela.	21.
Didacus Solizius Salmanticensis.	204.
Draguthes Turca pirata insignis. 9. perob- scuro loco natus. 11. sub Aeno barbo ty- ra-	

ranno meruit. *ibi.* tredecim navibus longis in Corsicam navigat. 12. cum classe Caesaris confligens capitur. *ibi.* parvo pretio libertatem redimit. *ibi.* classẽ contrahit, in Italiam navigat, Ligustici & Iberici maris oram depopulatur. 14. 15. 16. triremem Rhodiam cum magna auri copia capit. *ibi.* Aphrodisium dolo capit, munit, & praesidio firmat. 18. in Hispaniam navigat. 19. oppidum S. Iohannis & Culleram diripuit. 27. Polentiam Baelearis maioris invadit; sed accepta clade repellitur. 28. pedestribus copiis subsidio oppidanis venit. 62. ex Meninge profugit. 109. in Cercinam se contulit. 210. praedo immanissimus. 214. Drepanum Siciliae oppidum & portus, hodie *Trapana.* 37.

E

E Busus insula, *Iviza* vulgo. 28.
 Equus Draguthis in praelio ad olivum vulneratus. 76.
 Erycis sinus. 21.

F

F Anum Aphrodisii Deo dicatum. 108.
 Ferdinandus Gonzaga tres cohortes Hispanorum Aphrodisium missit. 61. eius laus. *ibi.*

H 4

Fer-

Ferdinandus Honzinellas Ilerdensis.	96.
Ferdinandus Lupus Lusitanus tribunus.	
22. interfectus.	98.
Ferdinandus Menezius Lusitanus.	204.
Ferdinandus Molinus architectus in cuniculis interficitur.	79.
Ferdinandus Silva.	39.
Ferdinandus Toletus tribunus. <i>ibi.</i> primus murum adscendit. 95. ex vulneribus interiit.	207.
Ferdinandus Vega Ioannis Siciliae proregis filius. 33. Siciliae propraetor.	37.
Florentia civitas Italiae.	62.
Florentini equites.	86.
Franciscus Biverus.	84.
Franciscus Monroius.	203.
Franciscus Orihucla centurio.	203.

G

G	Allia Belgica.	22.
G	Garsias Toletus Petri Neapolitanorum proregis filius. 32. eius laus. 32. 33.	
Garsias Toletus & Antonius Auria cum Neapolitana classe principi Auriae se adiungunt.		23.
Gaspar Guzmanus.		62.
Gelves olim <i>Meninx</i> .		4.
Genua civitas Italiae.		6.
Germania.		50.
		Grae-

- Graeci quidam captivi ex Meninge Aphrodisium profugerunt. 209.
 Graecorum centuria una. 40.
 Guleta arx Africae munitissima. 31. a Carolo V. Caesare expugnata. 31.

H

- H**Aedinus Cilix Caccidiabolus. 11.
 Hales Aphrodisii praefectus. 18. a Christiana republica descivit. 105. interficitur. *ibi.*
 Halicotus. 11.
 Hametalpha rex Caruani. 49. & 50. foedus cum Hispanis percussit, & cibariis iuvit. 77.
 Hametus Hazanius Mulaei Hazanii Tunensium regis filius. 50.
 Hamidas rex Tunetis patri Mulaeio oculos effodit. 50.
 Hessa Aphrodisii praefectus. 18. & 206.
 Hieronymus Manricus. 61.
 Hierosolymitani ordinis laus. 17.
 Hierosolymitanorum militum virtus. 67. eorum aliqui caeduntur. 203.
 Hispania Baetica. 21.
 Hispani lignationem ex oliveto faciunt. 52. in pomoerium irrumpunt. 59. ad olivetum numero octingenti duce Vega fortissime pugnaverunt. 74. in expugnando Aphrodisio vulnerantur, & multi occidunt.

- dantur. 98. Aphrodisium capiunt & diripiunt. 206.
 Hispanorum militaris mos. 22. virtus, studium, labor & industria. 46. celeritas & impetus in irrumpendo. 95.

I

- Iacobus Apostolus Hispanorum praeses. 65.
 Ibericum mare. 16.
 Illicen oppidum Hispaniae, *Alicantum* hodie plerisque esse videtur. 27.
 Insubria regio Italiae, hodie ducatus Mediolanensis. 21.
 Ioannes Auria Caesareae classis praefectus Draguthem cum undecim navibus cepit. 12.
 Ioannes Guzmanus. 60.
 Ioannes Marradas Valentinus, Balearium prorex. 28.
 Ioannes Mendocia. 39.
 Ioannes Osorius Quignonius. 35.
 Ioannes Carolus Sfortia triremium Iulii III. praefectus. 30.
 Ioannes Solizius Pacensis. 61.
 Ioannes Sosa Lusitanus. 48. eius virtus. *ibi.*
 Ioannes Vega Siciliae prorex. 27. eius laudes. *ibi.*
 Ioannes Iordanus Vrsinus Florentinarum triremium praefectus. 86.
 Is-

Ischia olim <i>Pitheculus</i> .	16.
Iulius III. P. M.	23.

L

L Arunesiae insulae, hodie <i>Cuniculariae</i> .	35.
Leptis parva.	8.
Liburnus Thusciae portus, hodie <i>Lionna</i> .	23.
Libyphoenices populi Africae Byzacium tenuerunt.	78.
Liguria Italiae regio.	15.
Ligusticum mare.	16.
Lothophagi populi Africae.	9.
Luca Italiae civitas.	62.
Ludovicus Perezus Vargas Guletae arcis praefectus. 31. praelio ad olivetum interficitur.	71.
Lupus Villoa interficitur.	104.

M

M Achometana secta impia fraus.	49.
Machometus.	202.
Mahgdus pontifex Caruani.	6.
Mala Spina Insubriae tractus, hodie marchionatus Malae-Spinae dicitur.	21.
Manuale tormentum, vulgo <i>arcabuzium</i> .	87.
Marcus Centurio.	37.
Mare conclusum Mediterraneum.	214.
Marrochaei civitas Mauritaniae Tingitanae.	7.
Mau-	

Mauri praefecti virtus.	87.
Mauri Aphrodisium inexpugnabile credebant.	213.
Melchior Monserratus Aragonius.	204.
Melchior Zumarraga Segoviensis, centurio. 39. interficitur.	200.
Meleagrides.	79.
Meninx insula, hodie <i>Gelves</i> .	9.
Messana Siciliae civitas.	81.
Monasterium Africae oppidum. 25. ab Hispanis captum & direptum.	27.
Monticulus Aphrodisii.	5.
Moreruela centurio vulneratur. 26. mortem obit.	201.
Mulaeus Hazanius Tunetensium rex. 31. a filio effosis oculis regno pulsus, ad Caesarem confugit.	50.

N

N aves Alexandrinae tres Aphrodisium ingrediuntur.	36.
Nautae machinationem navalem relinquere volunt.	88.
Neapolis civitas & regnum in Italia.	10.
Numidae <i>Arabes</i> hodie dicti.	49.

O

O livetum arboribus condensum.	52.
Oppidani fortissime occumbunt, saepe praelium renovant. 95. & seqq. omnes	

mnes capti aut interfecti sunt.	205.
Oppidanorum cura & labor in muniendo Aphrodisio.	55.
Oppidum S. Ioannis.	27.
Orihuela Valentinus, centurio.	53. vulne- ratur.
Othomanica classis quando coacta.	11.
Othomanus caccus Meningitanorum prae- fectus interficitur.	209.

P

Palomarius ad olivetum interficitur.	69.
Panis nautarum.	37.
Panormus Siciliae civitas.	24.
Pantoia Brizenii signifer interfectus.	59.
Petrus Acunia.	39.
Petrus Belcazar centurio.	<i>ibi.</i>
Petrus Sedenius signifer interfectus.	204.
Philippinus Auria Neapolim navigat.	30.
Philippus Hispaniarum princeps in Galiam Belgicam contendit.	21.
Piratae accepta clade ad Polentiam urbem Draguthem deserunt.	29.
Pithecura insula, hodie <i>Ischia</i> .	16.
Polentia Balearis maioris civitas.	28. eius cives fortissime Draguthem repule- runt.
Pomoerium.	56.
Portilius signifer.	96.
Præfectus Aphrodisii sororis Draguthis filius	

filius Cigalae donatur.	206.
Praelium ad olivetum.	66. & seqq.
Pyrgi veteres oppidum Italiae, vulgo <i>Civita vecchia</i> .	23.

R

R Hodiae triremes quatuor Auriam sequuntur.	24.
Rhuspae Africae proprie oppidum, hodie <i>Alfaques</i> .	
Rhuspenses populi Africae.	68.
Rhuspina.	8.
Rodericus Paganus centurio.	21.

S

S Ardinia insula.	114.
Siagul hodie <i>Susa</i> .	8.
Sicilia insula.	10.
Siculi.	66.
Signiferi Alvari Vegae & Solizii vulnerantur.	203.
Sinas Iudaeus.	11.
Sinus Erycis in mari Ligustico.	21.
Spedia oppidum Liguria in sinu Erycis, vulgo <i>Specia</i> .	21.
Sucro oppidum <i>Cullera</i> esse putatur.	27.
Susa <i>Siagul</i> olim.	8.
Syrtis minor Africae sinus.	9.

T

- T**Empestas Draguthi propitia fuit. 211.
 Terra-nova in Sicilia marchionatus. 26.
 Thomas Richelmus Murgensis interfectus. 96.
 Toletus Neapoli cum supplemento Hispanorum ad Auriam Drepanum venit. 38.
 machinationem navalem invenit. 81. Neapolim rediit. 112. eius laus. 82.
 Tormentarii milites unde dicti. 48.
 Tristanus Vrrea Aragonius. 96.
 Trium fratrum Moreruelarum virtus & caedes. 201.
 Tunes Africae civitas a Carolo Caesare capta. 31.
 Tunes Africae princeps. 75.
 Tunctense regnum Africa minor. 1.
 Turca vir princeps interficitur. 48.
 Tuscia regio Italiae, hodie *Toscana*. 23.

V

- V**Aldezius miles. 46.
 Vega Ferdinandum filium Siciliae propraectorem relinquit. 37. ad Auriam & Toletum Drepanum venit. 38. pedestrium copiarum praefectus. 41. vulneratur. 76. Alvarum filium Aphrodisio praeficit. 111. magno gaudio a Siculis ex-

excipitur. 112. eius celeritas, virtus, &
rei militaris scientia. 69. laus. 76. libera-
litas. 206.

Viro principi abunde famam virtutis prae-
mium esse. 206.

Victoria Hispanorum Africam terruit. 212

X

X Ariphus Maurus. 50.

Z

Z Eta promontorium Syrtis minoris Me-
ningi ponte coniungitur. 9.

Zumarraga vir manu promptus. 58.

I

IO. CHRISTOPHORI
CALVETI STELLAE
CARMINA VARIA.

ENCOMIVM AD CAROLVM V.

O Dea, quae patris summo de vertice magni
Orta deum Geticum
Aegide terrificas, quae diro fulmine terras
Et maria alta quatis:
Invictum mirare ducem, mirare trophaea
Principis Hesperiae.
En decus imperii Stygiis revocatur ab undis:
En rutilant aquilae.
Per mare, per terras victricia signa feruntur
Caesaris Austriaci:
Per quem prisca suum repetit iam Rôma nitorem,
Et Latium repetit.
Quo rerum custode salus promittitur orbi,
Quo duce porrigitur
Maïestas illa imperii, qua solis & ortus
Occubitusque vides.
Tu miseris mundi rebus fers, maxime Cæsar,
Auxilium, atque pius
Relligionis amor cogit te bella sacratae
Horrida conficere.
Exstirpas hosteis, ne dogmata plena venenis
Inficiant populos.

Te Gallus, fortisque Ligur, Thuscique superbi,
Teque potens Venetus

Horruit, & Latium tremuit: viditque cohortes
Maxima Roma tuas.

Cesserunt Maurique truces, Numidacque Ara-
Atque niger Garamas. (besque,

Et Tuneta urbem vidit, captamque Guletam
Ariadenus atrox.

Te quoque Turcarum timuere horrenda tyranni
Agmina mille feri,

Quae dum Pannonias vastant, dum regna tenen-
Cincta timore gravi, (tur

Trans septemgeminum fugerunt turpiter Istrum
Teque tuasque manus.

Quin etiam ille acer fortisque Menapius armis
Cessit, & horribiles

Tunc invita tuas admisit Dura phalangas,
Diruta Marte fero.

Imperiumque tuum victi subiere rebelles
Cum duce Saxonico

Germani. Cessitque tuis victricibus armis
Supplice voce ferox

Hessorum princeps. Nam quos tua numina, Cae-
Non subigant animos? (sar,

Te Persae Medique leves, Parthique fugaces,
Te quoque Messagetes

Extimuit, totumque tuis en circuit orbem
Impiger auspiciis

Hispanus, superat monteis & flumina, priscis
Littora & Oceani

Ignota. Vni tibi gemnarum copia tanta
 Navibus advehitur.
 Vnde etiam immensum argenti flavique metalli
 Pondus ad usque Lycum
 Portatur rapidum. Non illum Tethyos ira,
 Saevaue Nereidum
 Numina deterrent, Neptuni aut fuscina glauci,
 Monstrave Carpathii
 Vatis. Quid non perlustrat? Plutonia restant
 Regnaque & atra palus,
 Cerberus & Phlegethon, Dirae Manesque pro-
 Aulaque Persephones. (fundi,
 Armis cuncta domat. Cedunt populique feroces,
 Oppidaque aggeribus
 Et fossis munita cavis, & turribus altis,
 Cinctaque coctilibus
 Muris. Non tormenta illum Vulcania terrent,
 Horrificique globi.
 Irruit intrepidus semper, seu vincere certus,
 Vltima sive pati.
 Hoc Turcae novere feri. En Aphrodision illud
 Vnica spes Libyae,
 A Gallis olim frustra obsessum, tibi paret
 Imperioque tuo,
 Virtute atque armis Hispanorum. En tua signa
 Ora maris Libyci,
 Victricesque aquilas videt. Has Iordanis ab undis
 Gens Galilaea aperit.
 Caesareas aquilas cuncto dominarier orbi
 Graecia capta cupit.

CARMINA
IN TVMVLVM CAESARIS
EPIGRAMMATA VARIA.

I.

Carolus hoc tegitur tumulo, hoc heroica Virtus,
Iustitia & Pietas, Relligioque sedent.

II.

Qua situs est Caesar navi, hanc Patientia servat,
Et clemens Vigor, Laus, Honor & Probitas.

III.

PLVS VLTRA. CAESAR.

Plus Vltra famam extendi, nomenque decusque,
Quam capiet tellus, quam capit Oceanus.
Nec mihi *Plus Vltra*, quin parva conderer urna,
Profuit, aut magni Martia vis animi.
Quid regna imperium iuvere, atque Indicus or-
En gaudet spoliis trux Libitina meis. (bis?)
Plus Vltra tamen, & tantarum gloria rerum
Inter concessit sidera clara locum.
Invictumque animum caelo divina locavit
Virtus, & sanctae Relligionis amor.

IV.

Quae moles tam vasta tholos supereminet altos,
Et superat templi saxea tecta sacri?
Est Mausolaeum, quod tantum Caria iactat?

In-

VARIA.

9

Indomita est navis ; nec freta saeva timet.

Quis struxit ? Parcae ex lauro , palmis & olivis,
Cypressi intextis funereae trabibus.

Cur ita ? Sic voluit Virtus , quae sola triumphis
Aeternis gaudet , nec Lachesin metuit.

Quo fertur ? Caelum petit , inter sidera sedem
Constituit Virtus. Cur ita ? Digna fuit.

Qui nautae ? Viridi velatae tempora lauro
Virtutes ; navem Relligio una regit.

Quem vehit ? It volitans ullo sine pondere passis
Carbaseis velis aëra per liquidum.

Cui commisit onus ? Telluri iusta perenti. (tra,
Cuius erat funus ? Principis Austriaci.

Quo ille animus ? Caelo fruitur , fama advolat as-
Sed decus & laudes orbis uterque canit.

V.

Oceanum quater , & Tuscum tot classibus
aequor

Transivit decies Carolus & Libycum.

Nec tumidis illum potuit submegere Nereus
Vndis , neq Libyci vasta procella freti.

Non Scyllae rabies , non implacata Carybdis,
Non saevae Syrtes , non vada salsa maris.

Quamvis ille furens naves disiecerit omnes,
Et ventis pontum verterit horrisonis.

Non Metensis hyems , non inclementia caeli
Illum dejecit , non labor ullus atrox.

Ah navis tandem , nullis umquam obruta ventis,

Fluctibus æquoreis contegit Aufriadem.
 Ille orbis terror , victor terraque marique
 Carolus hac navi conditur indomita.
 Nec tu quaere aliud : procul hinc abscede , via-
 Caroleo audito nomine moestus abi. (tor:
 Quidquid enim resonat fama , & monimenta ce-
 lebrant,
 Continet haec triplex , sed tamen una ratis.

VI.

D. CAROLI V. IMP. CAES.
AVG. MAX. INDICI,
 APOTHEOSIS.

Nox erat , & Phoebe linquebat lucida terras,
 Iamque propinquabat rutilis aurora quadrigis
 Caroleas visura aedes citrosque virentes,
 Irriguumque hortum , solitus quo ponere curas
 Carolus , atque animum fontis lenire susurris,
 Et sacras audire preces , quas coetus ad aras,
 Stridonis praecepta senis divina sequutus,
 Fundebat patrum certis venerabilis horis
 Coenobi Iusti , nomen cui rivus amoenus
 Pomiferam vallem perlabens mollibus undis
 Indidit , & Iustum celebris iam nomine gaudet :
 Quum decus heroum & divum iustissima cura
 Carolus aethereas Caesar migravit ad oras,
 Ille orbis domitor , Germani & gloria Martis,
 Qui Gallum toties sudit , captumque per urbes
 No-

Noluit augusto regem ostentare triumpho:
 Quique ferum Turcam vertentem terga Vienna
 Vidit Pannonica, & saevas revolare phalangas,
 Danubiique cavis innare cadavera ripis,
 Et laceros artus dispersaque scuta per agros.
 Ille Guletana Mauros deiecit ab arce,
 Atque urbem Libyae cepit Tuneta. Potentem
 Hinc Ariadenum pepulit, patrioque locavit
 Mulacium solio, & vinclis & carcere caeco
 Eripuit nostrae captiva tot agmina gentis.
 Quid memorem captas urbes eversaue Durae
 Moenia munitae? Domiti cessere Sicambri,
 Atque acres Menapi. Vidit dux ipse cohortes,
 Hic ubi Venlonis Mosa muros adluit altos,
 Caesaris invicti, & tremuit, sed Carolus illum
 Excepit placido vultu, & dimisit, & armis
 Restituit clemens patrias, quas ceperat, urbes.
 Et Catti cessere truces, flavique Suevi.
 Victricesque aquilas, transversisque ensibus ore
 Hispanos Albis stupuit tranasse per undas;
 Et fussas equitum prostrato Saxone turmas,
 Ad Lochanam silvam victos caesosque rebelles.
 Atque illum accepto maxilla vulnere laeva
 Ingemuit duci captum, & sisti armipotenti
 Caesari, & in Belgas abduci, Hessumque Philip-
 pum
 Ante etiam currum Germana per oppida duci
 Infandi socium belli, partemque triumphi,
 Atroce vultu, Hispano custode revinctum.
 Illum Scotus atrox tremuit, fortisque Britannus

Illum Vindelici , Rhaeti , Helvetiique feroces,
Et Ligur indomitus timuit , Venetusque super-
bus.

Insubreis , Turcos domuit , Latiumque subegit,
Atque tuas fregit , Romana potentia , vires.
Quid clavem dicam Libyes Aphrodision armis
Caroleis urbem captam , Maurosque peremtos ;
Dorguthemque illic , vivax ubi frondet oliva,
Cum Turcis victum referam , pelagoque repul-
Piratasque alios Hispana classe fugatos ? (sum,
Vt crebris Sardos spoliis praedonis acerbi,
Et tutos Siculos & tutum redderet aequor.
Expavere Afri , Numidae & Memphitica tellus,
Invasitque Arabas terror , ditesque Sabaeos.
Invasit Persas , Medos , Parthosque Scythasque,
Taprobanem , atque extremos penetravit ad In-
dos,

Non quos auspiciis ductuque Hispanica classis
Caroleo invenit : saeculisque incognita priscis
Oceani domiti lustravit littora vasti,
Atque utrumque polum *Plus Ultra* cernere fecit,
Subiecitque tuis illos Hispania regnis,
Accepitque tuas ultro gens Indica leges:
Argentum , gemmasque dedit , flavumque me-
tallum.

Religio hic sua signa videt diffusa per Orbem
Sacra novum , cunctosque Indis iam credere
Christo.

Praestitit hoc semper magnis conatibus heros
Austriacus , iussitque sacrum considerare patrum

Do-

Doctrina insigni , & nota probitate Tridenti
Consilium , ut posset pravos evellere ritus,
Corruptos hominum mores, scelerataque mentis
Corrigere insanæ vitia , atque infanda nefandi
Dogmata Lutheri æternum damnare per ævum,
Atque animis prorsus Stygium extirpare vene-
num,

Vt verè atque pie coleret Germania Christum.
Obstitit at sanctis votis acerrimus hostis:
Nec tulit impune hoc: Morinorum diruit urbem
Carolus , & flammis Hesdium funditus altum
Perdidit : hinc pulchras Iusti transivit ad aedes,
Hic ubi vix Atropos potuit præscindere filum :
Quum prius in Belgis nato tot regna Philippo,
Se prorsus vincens , quum tot superaverit hostes,
Deponens etiam imperium, sponte ipse dedisset.
Hæc memorat Virtus: venientem turba sororum
Excipit , æternisque iubet gaudere triumphis.
Iustitia hic aderat Virtutum maxima princeps,
Religio & Pietas , facieque Modestia mitti;
Excelsique animi virgo & Patientia fortis,
Multarumque usu rerum Prudentia sollers,
Virtutesque aliae redimitæ tempora lauro.
Occurrunt proceres , astris quos vivida Virtus
Evexit , superasque dedit conscendere sedes.
Carolus hinc magnus caelo gratissimus heros,
Hispanæque decus gentis , fortissimus ille
Caesar , qui ventis felicique æthere sævum
Eugenium atque alios prostravit caede tyrannos,
Immanesque Gothos Romanis depulit oris,

Ger-

Germanique soli Henricus laus inclita divus,
Adsunt, Augustique sacri rutila ora tuentur,
Quem magni heroes, soboles augusta, decoro
Accipiunt vultu, peperit quos Austria felix,
Burgundi, Belgaeque duces, qui fortiter ausi
Horribiles Turcas Solymis stravere receptis,
Circumstant hilares. Spectat caelestibus armis
Hinc regum veneranda cohors, quos Martia vir-
Inter laurigeros fecit considerare coetus, (go
Quos genuit pugnax fortes Hispania bello.
Nam Mauros regnis celeres repulere ab Iberis
Pugnando, & claris Numidum enituere trophaeis:
Atque triumphales lauros posuere sub aras.
Alphonsique pii, & divus Fernandus opimis
Maurorum spoliis gaudens atque Hispale capta.
Et tu, quem merito formosa Valentia laudat,
Rex Iacobe, refert cujus sine fine triumphos.
Et pacis bellique adsunt duo fulmina reges,
Evincti ramis lauri & frondentis olivae,
Et qui de Mauris celebres retulere triumphos,
Consortes thalami aeternum cognomen adepti,
Quod Granata dedit, Maurique dedere subacti,
Hispanis tandem depulsi prorsus ab oris.
Magnanimum cuncti adspectant heroa nepotem,
Carolus hinc magnus divusque Henricus habentes
Victrices manibus palmas, diademate culti,
Et lauro Hispanus praecinctus virgine Caesar,
Hinc duo Fernandi reges, Isabellaque dia
Virginis Astraeae manibus fortisque puellae
Aeterna ornari lauro cingique corona,

VARIA.

II

Caelicolum resonante choro, solioque locari
Stellato, aeternisque frui & gaudere triumphis.

VII.

Dum celebrat magni lacrimans Hispania funus
Caesaris, & iustas dum facit inferias,
Caelestes audit voces: Vetat inclita Virtus
Aeterna dignos laude perire viros.
Magnanimus vivit Caesar, veramque reliquit
Ipse sui effigiem, victor & ipse sui.
Non Hetrusca vides vexilla intexta superbis
Insubrum signis, pilaque cum clypeis?
Non tot de Gallis inmixa trophaea triumphis
Turcica? non Hessi & Saxonis exuvias?
Suspice de spoliis Libycis aulaea Minervae
Tunetis capti haec aurea facta manu.
Suspice limatas peltas Numidumque pharetras,
Et suspensa tholis Indica dona sacris.
Quin etiam vivens nato tua regna Philippo,
Belgas, Insubres, Parthenopenque dedit.
Ossa tegat Iustum: terrarum maximus orbis
Est illi tumulus, non lapis Oebalius.
Aeternum laudes referant monimenta perennes,
Namque animum excelsum clarus Olympus
habet.

VIII.

Ille ego, qui Gallum vici Turcamque fugavi,
Tunetem cepi, Mauros Afrosque subegi:

Gre-

Germanos bello domui, fortesque Sicambros:
 Insubres fudi audaces, Rhaetosque feroces:
 Romanos fregi, Tuscos Venetosque repressi,
 Indos subieci: nil nostris restitit armis:
 Hic iaceo plenus spoliis plenusque triumphis.

D. MARIAE HISPANIAE

ET BRITANNIAE REGINAE

TV MV LV S.

Occidit eximii decus immortale pudoris,
 Et sanctae excellens Relligionis honor.
 Occidit, heu! regni clarissima stella Britanni,
 Atque etiam Hiberni gloria summa soli.
 Hic Maria est sita, quae tantos perpressa labores,
 Inter tot tenebras lux erat una suis.
 Nec potuit talem vis ulla extinguere lucem:
 Enituit semper lumine tuta suo.
 Divina immanes prostravit luce tyrannos,
 Divinaque etiam regna recepit ope.
 Armatas inter turmas animosa virago
 Prosilit, & fundit signa nefanda ducum.
 Regna expurgavit Stygiis infecta venenis,
 Edomitis monstris lux nova tunc micuit.
 Amplexaque Deum est revocata Britannia Chri-
 Absternit labem candida Relligio. (stum:
 Et tenebris pulsas, magno coniuncta Philippo
 Restituit leges, restituitque decus.

Red-

Reddidit & terris lucem regina Britannis.

Heu tantum fulgens occidere haec potuit!

In caelo fulget divino lumine gaudens,

Illustrat radiis regna Britannia suis.

Aeternam coluit vivens interrita lucem,

Digna fuit vera mortua luce frui.

DOMINAE MARIAE

VNGARIAE REGINAE

TV MV LVS.

Caroleum aeterna ad tumulum dignissima laude

Caesaris illa soror conditur hic Maria.

Sic moriens iussit, proprio ut, quas viva volebat,

Funere fraternas solveret inferias.

Nec fera mors verum potuit divellere amorem,

Quo fratrem vivens illa suum coluit.

O pietas! o prisca fides! Maria inclita, quis te

Pro meritis unquam laudibus extulerit?

Non te Penelope, non te Zenobia vincit,

Non tam animi praestans Volsca Camilla fuit.

Pannoniae regi iuncta est vix nubilis annis,

Quem bello infausto Turca peremit atrox.

Pernansit vidua, & taedas pentasa iugales:

Semper erit, dixit, rex meus unus amor.

Pugnaces Belgas animo regina virili

Rexit, & in Gallos Martia signa tulit.

Arque tuas equitum turmas, Henrice, feroces

Ar-

Armis eiecit finibus Hannöverae.
 Ausa est collatis signis pugnare , sed hostis
 Abnuvit : Est , inquit , Caesaris illa soror.
 Quem comes intrepida est terra Oceanoque se-
 Caesare defuncto vivere non potuit. (quuta:
 Tantus amor fratris , caelum petit illa coruscum,
 Hoc dulcis coniux : hoc quoque frater habet.

AD IOANNEM PAECIVM
 EPIGRAMMA.

Gloria Romani , Paeci , clarissima linguae,
 Et Colophoniacae maxima fama lyrae:
 Quo nec ab Aonio potat felicius amne
 Vllus , nec melius nunc Helicone calet.
 Accipe , quae vati (si quidquam credis amico)
 Dona dedit quondam dia Corilla suo,
 Qualia Palladiae solitæ laudare sorores
 Sunt : & formosus qualia Phoebus amat.
 Non haec Alcinoi patris servavit in hortis
 Filia , nec silvis Hesperides rutilis.
 Haec tamen ex hortis mittuntur poma Corillae;
 Sunt aeterna quidem , quae tibi poma damus.

ALTERVM AD EVMDEM.

Musa , die precor virum
 Virtutis aeternum decus serenae,
 Nam meam solet chelyn

Lau-

VARIA.

Laudare dulcibus sonis disert
Oris, & putat meas
Placere nugas vatibus facitis.
Vincis, o decus meum,
Amore vero nobiles amicos,
Prisca quos colit fides,
Donatque multis laudibus fovetque
Graeciae chorus virum,
Chorus puellae personat Latinae.
Te stupent & accinunt
Verbis potentem melleis Camaenae:
Te Minerva tetrica
Miratur inclitum artibus decoris:
Te ducem sacri cupit
Permessidos vatum parens Apollo,
Barbaros ut Attico
Stilo arceas a fontibus sororum.

AD FRANCISCVM MENDOZIVM

BERAGVARVM DVCEM, NOMINE IO. BRAVI

EPIGRAMMA.

Hunc offert nitidum Bravus, Francisce, libellum.
Inclite dux, generis lausque decusque tui.
Quo felix Mendoza domus, quo principe gau-
dent
Beraguae, & clarum nomen in orbe tenent.
Quem titulis insignivit regum ille Philippus

Maximus , hoc factis praestitit egregiis.
 Nam terra atque mari fulges virtute animosa,
 Quae ducet nomen lucida in astra tuum.
 Qua Bernardini fratris pulcherrima dona
 Doctrinae atque animi mirifice ipse refers,
 Et desiderium fratris , quem ferrea Clotho
 Abstulit , insigni sic pietate levas :
 Sicque refers pulchre , ut Bravi , Francisce , libel-
 Indica percurrat nomine regna tuo : (lus
 Qui sit sinceræ fidei monumentum & amoris,
 Quo Beragnarum diligit ille ducem.
 Quem celebrant Itali , atque Indi , Hispanique
 feroces
 In caelum extollunt laudibus aethereum.
 Sicque tuum semper vivet , dux inclite , nomen,
 Dum Tagus auriferas in mare ducet aquas.

AD ANDREAM CORDVBAM

EQVITEM CLARISSIMVM , ET V. I. C.

ENCOMIUM.

Hinc Odor , inde Sapor pulchro certamine lau-
 Andrea illustris , tollit in astra tuas. (des,
 Florenti ex sophia dotes Odor explicat altae
 Mentis & ingenij , corporis atque animi.
 At genus antiquum , & cognomen bellica in
 omne
 Partum laude aevum fert Sapor usque polum.
 Et

Et gentis memorat fortissima facta vetustae,
 Quam canit Aeolicis Corduba pulchra sonis.
 Quid Sapor, inquit Odor, gentis praeclara tro-
 phaea

Cordubae et in Mauros splendida facta refers?
 Non laudem Andreas maiorum ex fortibus actis,
 Non nomen quaerit, non decus inde petit.
 Sed nitidis curat factis extendere famam,
 Et virtute sua linquere in orbe decus.
 Hoc putat esse suum, hoc nomen contendit ha-
 bere,

Hoc habet, hoc clarum dia Minerva dedit.
 Praecinxit viridi flaventia tempora lauro,
 Nam ius ut digitos inclitum utrumque tenet.
 Praeclarum ille suum nomen per saecula relinquet,
 Quod numquam poterit Parca abolere fera.
 Adsensit Sapor suavem complexus Odorem:
 Vicisti, inquit, Odor: facta perenne manent,
 Quae virtus tribuit, quae parta fuere labore,
 Quae vis excellens praestitit ingenii.

Iam clarum specimen sapientiae & indolis altae
 Praebuit Andreas, indeque nomen habet.
 Non eget illustri praestantum laude parentum,
 Namque sua Andreas nobilitate micat.
 Sed iam, mollis Odor, munus mittamus uterque,
 Quod dat Iohannes Bravus odoriferum,
 Quem Petrafitia tulit fecundo nobilis agro,
 Quo gaudet liquidis Tormis amoenus aquis,
 Qui vigili studio, cura duroque labore,
 Cimmeriis nomen vindicat a tenebris.

Atque Academiam libris exornat acutis, (cus,
Qua Salmantica habet splendidum in orbe de-
Quae sacrae est sophiae sedes, quam docta Mi-
nerva

Phoebus et alma Ceres, Aonidesque colunt.
It Musis comes ille nepos facundus Atlantis,
Atque domum cithara Palladium celebrat.
Sed me teque suo ingenio innoscere fecit
Bravus, quem medicam Phoebus opem docuit.
Cui dedit herbarum Paeon cognoscere vires,
Ut posset morbos pellere pestiferos.
Quem voluit rerum naturae exponere causas,
Et caeli motus Vranie astriferi.

Sic veterum geminis lucentibus ille sophorum,
Atque rosis ornat suave, quod edit, opus.
Hoc sapit, hoc redolet, floresque emittit odoros,
Quales nec gignit, nec niger Indus habet.
Hoc gratus Sapor, hoc fragrans Odor undique
cingit,

Aeternumque operi praebet uterque decus.
Depingitque suis utrumque coloribus ille,
Quid Sapor, & quid Odor sit, quid uterque
ferat.

Distinguit pulchre alterum ab altero, opesque
potentis

Naturae arcanas explicat atque docet.
Nec genera ille silet, nec tot discrimina Odoris,
Nec quot iucundus continent ipse Sapor.
Haec ex Hippocratis Coi doctique Galeni,
Et Paulli & Celsi protulit ille aditis.

Depromsitque pulchra ex divino scita Platone,
 Atque ex facundo cive , Stagyra , tuos.
 Hoc dicat Andreae illustri claroque Saporis
 Dulcis , & Assyrii Bravus Odoris opus.
 Vt purae fidei & veri sit pignus amoris,
 Dum Tormis lymphas deferet in Durium.
 Dum dives placidam spectabit Corduba Baetim,
 Dumque Tagus naves aurifer accipiet.

DE ANTONIO CABEZONE

MVSICO REGIO.

ENCOMIVM.

ILle lyrae fulgor, Phoebaeae & gloria plectri,
 Illaque Threiciae fama perit citharae.
 Nam laudes cunctis Antonius abstulit orbus
 Luminis , Aeoliis qui micuere sonis.
 Cui cedat viridis dorso Delphinis Arion
 Per pontum vectus , dulciter ore canens.
 Cui dux Aonius cedat , qui condidit urbem
 Thebanam dulci carmine saxa trahens.
 Cui cithara insignis Dorceus cedatque Philamon,
 Et vates lyrica Lesbium arte potens.
 Qui Lacedaemonios lenivit voce furentes
 Cygnaea , atque animos seditione feros;
 Dum melicos fundit cantus Antonius ore,
 Dumque movet digitis organa eburna suis:
 Dumque habili tenues impellit pollice chordas:
 Dumque sacros hymnos voce canit resona.

Illum Castalidum miratur turba sororum.

Cesserit auratam pulcher Apollo chelyn.

Et fidibus Cypris gaudet formosa canoris :

Et Charites gaudent cantibus ambrosiis :

Quos Antonius e querulo dat gutture caecus :

Dum suavis tangit mollia fila lyræ.

Atque truces animos blanda testudine flectit,

Et mollit lepidis effera corda sonis.

Bistonium vatem iam silvae & saxa relinquunt,

Cumque feris rapidis multa cucurrit ovis.

Subsistunt volucres captae dulcedine cantus :

Inachiumque tenent plectra sonora Linum :

Atque modos Tagides tollunt ad sidera Nymphae

AntonI, & rutilus detinet amnis aquas.

Hoc fecit Padus, hoc Ister, Rhenusque bicornis,

Hoc tumidus Scaldis, caeruleusque Mosa,

Hoc Tamesis fecit: viditque per aequoris undas

Nereidas blandis insiluisse sonis.

Delphinas sese tollentes vidit in auras,

AntonI ad citharam ludere Arioniam.

Et lentus Guadarama suis exsultat in undis :

Dum resonat Pardi per nemus omne chelys.

Sylvani sistunt: linquunt & Oreades arcus :

Nec sequitur telis Delia pulchra feras.

Et Fauni & Satyri capiuntur pectine leni,

Pan Amphioniam barbiton esse putat.

Quin & Apollineos cantus Dryas atque Napaea,

Pieriosque sonos Naiades esse putant.

Quos pulchre reddit Fernandus regius alter

Orpheus, qui patrem voce lyraque refert,

Qui

Qui merito patri Musis successit amico:

Nam magno regi nobile pulsat ebur.

Excitat & cineres patris, monumentaque profert

Iucunda in lucem, vivereque illa facit.

Vt laudem & nomen per totum Antonius orbem,

Mansurumque habeat saeculum in omne decus.

AD ANTONIVM GRATIANVM DANTISCVM

E N C O M I V M.

PLutarchi accipe, Gratiane, libros

Plenos eximia eruditione,

Et plenos sophiae rosis severae,

Quales ingenuas decent puellas,

Et plenos monitis & institutis,

Praeceptisque Platonis & sophorum:

Quos Pandioniae efferunt Athenae,

Quos prudens Dea laudat, atque demum

Plenos moribus inclitisque Regum

Factis nobilium, ducumque dictis,

Romano sale & Attico lepore

Tinctis. Hinc violas legas nitentes,

Hinc flores niveos legant puellae,

Et dulces magis atque suaviore,

Quam quos Hybla dat, aut olens Hymettus,

Quos Graecis dedit inclitus magister

Traiani, monumentaque haec reliquit

Aeterna, ingenioque culta magno.

Non haec maximus auctor atque princeps

Romani eloquii, atque lux corusca
Doctrinae Cicero omnis improbare,
Non haec diceret ex Hyantide esse
Pingui exorta, sed Attica ex acuta.
Non iuraret in aëre esse natum
Crasso, sed tenui, & quidem nitenti,
Plutarchum Venusinus ille vates.
Non Boeotiae in urbe nobili olim
Pugna cladeque Atheniensium atra
Chaeronea habuisse Flaccus ortum,
Sed doctis genitum fuisse Athenis.
Illum Pindarica lyra sonaret,
Cuius clara opera haec manent, & aevum
Sunt mansura per omne, dum Cithaeron
Durabit, superestque nomen urbis
Tantum. Iam periit, nec ullus eius
Exstat vicus. At & decus superbum
Et sublime manet, vetusque fama.
Et laudem referet perennem in orbe
Chaeronea sui labore alumni,
Quem nunc Hesperiae ultimae per oras
Et regna omnia fecit ire cultum
Hispana toga & elegante lingua,
Antoni, egregium decus bicornis
Parnassi, ille tuus parens disertus,
Regum interpres, & innubae Minervae,
Et caducifero Deo, & venustae
Gratus Cypridi Cynthioque pulchro.
Cui dona ingenii boni & sagacis
Mentis dulcia, Gratiaeque gratum

Cognomen tribuere blandientes:
Et cui nunc operam vicariam ipse
Praestas , exsequerisque , Gratiane,
Suavi gratia & anxio labore,
Et cura vigili fideque munus
Linguarum. Dedit hoc tuo parenti
Caesar Carolus , hoc tibi Philippus
Regum maximus omnium libenter
Concessit iuveni , indolemque raram,
Et dotes animi tui atque mentis
Sincerae , ingeniique acumen acris,
Admiransque peritiam utriusque
Linguae & nobilium artium. Daturus
Est munus tibi regium , atque dignum
Hac virtute tua. Hoc chorus sororum
Poscit Castalidum : hoc severa virgo
Magni nata iubet Iovis cerebro :
Hoc Phaebus petit , aligerque divus.
At donis aliis refers parentem
Ioannam genere , & pudore claram
Dantiscam , & Niobe quidem superba
Fecundam magis & beatiorum
Tam multa roseo decore prole.
Sed linguam pater ipse Gratianus
Hispanam excolit , atque ditiorum
Reddit : nobilitatque per patentes
Europes , Asiae Africaeque terras,
Nec non auriferum ampliat per orbem.
Qui iam Thucydidem brevem atque densum,
Et dulcem Xenophontem & eloquentem,

Plutarchumque etiam pereruditum,
Expertumque Onosandrum & instruentem
Rebus militiae artibusque belli
Reges magnanimos ducesque claros
Ex Graeco egregie probeque vertit
Sermonem in patrium. Sed & libellos
Quosdam Isocratis Attici, & Dionis,
Cui Clio dedit aureum os habere,
Divinique Agapeti, adire magnum
Iussit Caesarem, eumque convenire,
Et mandata referre Gratiani
Lingua Hispana, habitu, suaeque gentis
More. Hinc Austriacam evolent in aulam
Exculti, nitidi, utiles libelli:
Ad te confugiant, tuumque numen
Poscant. Hos gremio tuo foveri,
Caesar maxime, & excipi benigne
Addictus tuae is ipse Gratianus
Maiestati avide cupit petitque.
Qui dono hos dedit optimos libellos,
Addixitque tuæ atque consecravit
Virtuti, imperio, inclitaeque rerum
Laudi & gloriae in impium tyrannum
Ac dirum, horribilesque Marte Turcas
Gestarum. At numeris vetat referre
Regum Calliope, ducumque facta
Caesar splendida mollibus. Sed illa
Smyrnaeis tua sunt canenda plectris.
Hoc Antonius editus parente
Claro nobilitate Gratiano

Laus

Laus Phaebi rosei , decusque dulce
Coetus virginiei , iuga atque colles
Frondosos Heliconis atque Pindi
Perrhaebi , scopulosaque antra Cyrrhae,
Fontesque Aoniae sacros colentis
Praestabit. Quis enim altius per orbem
Laudes , fortia facta , resque gestas
Illo efferre tuas , & usque ad astra
Andino poterit sonare cantu ?
Quin Hispano etiam loqui ore fecit,
Antoni , genitor tuus Latinos
Auctores Didacus tot expedite,
Et Gallos Italosque , quot referre
Non posset numeris Camoena blandis.
Vnde Hispaniae in omne tempus urbes
Obstrinxit sibi , & oppida atque gentes.
Qui indelebile nomen atque laudem
Insignem sibi posterisque cunctis
Sollerti ingenio , labore multo,
Cura sollicita , atque pertinaci
Quaesivit studio atque comparavit :
Quam nec livor edax , nec ignis ater
Consumet : cithara tuum Thalia
Semper pro veteri pioque amore
Inter nos , Didace , & fide perenni
Cantabit mea , Gratiane , nomen.

PHALEVCIVM

AD LIBRVM HISPANICE INSCRIPTVM :

El Caballero determinado,

AVCTORE FERDINANDO DE ACVNIA.

L Ector candide , quid stupes triumphos,
 Quos dura Atropos egit ? An perisse
 Credis , quos canit hoc brevi libello
 Pimplaeique chori , & decus Gradivi
 FERNANDVS ? Vetat hoc Camoena dulcis,
 Et rhythmique liquor aureusque fulgor
 Hispani. Atropon hic feram repellit,
 Et suas abigit procul sorores.
 Nescis nobile , vividum piumque
 Carmen Parcae avidae subire legem :
 Aeternum manet , & Duces perenni
 Donat laude , nec interire Reges
 Reginasve sinit. Quid stupes ? omne in aevum
 Nomen prorogat , inclitumque reddit :
 Quod non ignis edax , malusve livor
 Perdet , non duo Milites iniquæ
 Parcae , *Debilitas & Accidens* , queis
 Mortales perimuntur universi,
 Possunt tollere. Quid superbus Hector,
 Et quid Rex Macedum , Hannibalque dirus,
 Quid Caesar potuit ? Quid inter omnes
 Septem illi altisono Marone digni
 Clari Palladis artibusque Martis ?
 Quos praestans animi , lyraeque Iberae
 Princeps cantat ACVNIA evehitque

Aeque ac Pindaricis modis canoris.
 Debentur tetricae Deae omnia. At vis
 Praefulgens animi potensque Virtus
 Vivit , Famaque nobilis triumphat
 Victrix sola Erebi & trium sororum.

DE ILL. DIDACO RAMIRIO HARO

EPISCOPO CAVCENSI

ENCOMIUM.

Quid nunc Heroas referam , quos longa ve-
 tustas
 Ad caelum usque effert; & procures sileam,
 Quos omni laudum genere horrida Iberia cultos,
 Atque pares Graecis progenit ducibus?
 Seu bello , seu pace petas , validis dabit armis,
 Et claros doctis artibus illa viros.
 Inter quos fulsit Didacus Ramirius Harus
 Virtute & sophia praeditus eximia:
 Et qui ex gente fuit natus Ramiria , & illa
 Exorta ex regum sanguine Navariae.
 Namque fuit gentis Ramirius illius auctor,
 Quem rex progenit Sanctius egregius:
 Invictique gener Roderici fuit armis
 In celeres Mauros atque vagos Numidas,
 Quem Mauri dixere Cidum , meruitque micantes
 Ille inter stellas nomen habere suum.
 Felicem Villam Excusam planeque beatam,
 Quam claram fecit regia progenies:

Quae

Quae nomen tulit a pagis Caucensibus aptum,
Dum se excusarent. Quod petis oppidum habet.
Exactor pete, & hoc solvet pendetque tributum
Oppidum: & hinc nomen post fuit impositum,
Quod se excusantes illi pagi tribuere:
Et Villa Excusa hoc nomine dicta fuit.
Et quae Pontifices septem cognomine eodem
Atque via natos vidit & excoluit.
Sed Didacum in summo semper Ramirium honore
Villa Excusa habuit, laudeque in astra tulit.
Quem divina quidem ornavit sapientia, & auxit
Praeclaris donis corporis atque animi.
Egregia ille fuit forma excelsaque statura,
Et magni excellens dotibus ingenii.
Quem rutilans virtus ad sacros duxit honores,
Asturicae praesul, post Malacae ille fuit.
Ac demum factus Caucensis Episcopus urbis,
Quae Concha est hodie, mirifice emicuit.
Iuridicum ille tuum conventum, Pincia, rexit:
Hoc Pisoraca aquis concinit undisonis,
In quo se praeses caste integreque ita gessit,
Vt laudem inde sibi perpetuam tulerit.
Hinc rerum variam adquisivit cognitionem,
Et res prudenti consilio explicuit.
Hoc decus egregium nomenque illustre paravit,
Hoc illi famam contulit eximiam.
Qua ducti reges Fernandus & Elisabetha
Ornare amplis muneribus Didacum.
Nam fidei eius Ioannam committere natam
Magnanimi reges non timuere suam.

Pro qua suscepit praeduros ille labores:

Quos semper forti mente animoque tulit.

Quin & Ioanna Carlum natum atque Philippo

Tinxit aquis sacris ille suis manibus.

Et quod reginae tunc maximus ille sacerdos,

Caucensique esset praesul in urbe sacer,

Praestitit officium, quod Ioannae atque Philippo

Debuit, ut potuit, Regibus ac decuit.

Legatus missus fuit ad Gallum atque Britannum:

Hoc regum Hesperiae nomine munus obit.

Quid memorem Didaci Caucensis praesulis illa

Pulchra opera, & fidibus digna cani Aoniis.

Sed superat splendore suo collegium, & omne,

Quod bonus antistes condere iussit, opus.

Quod resonat Torinis, laudat Salmantica, Phoebi

Et Cereris sedes, Castalidumque domus.

Hoc alit illustres genere ingenioque potentes,

Et sophia claros iureque utroque viros.

Qui iam finito rigido insomnique labore,

Tunc fructus capiunt ingenii & studii.

Iuridicos alii conventus atque Senatus,

Exornantque alii regia consilia.

Hinc exire solent alii, ut vel regna gubernent,

Vel praesint magnis urbibus & populis.

Quos longe lateque tenet rex ille Philippus

Maximus in terris, imperioque regit.

Hoc insigne quidem & pulchrum collegium ab urbe

Caucensi egregium & nobile nomen habet.

Quod dedit antistes Didacus Ramirius urbis

Caucensis sapiens, luxque sui generis:

Et

Et celebre & felix est hoc collegium , eritque,
 Dum Tormis viridem defluet in Durium.
 Dum vigili studio , virtute gravique labore
 Collegae Didacum Pontificem referent,
 Vt cum laude gerant Hispani munera Regis,
 Vtque illos ornet causia purpurea.

GARCIAE LASSI POETAE

ENCOMIVM.

Q Vis te , García Lasse , laus canori
 Phoebi & Castalidum , decusque Martis
 Hispanaeque lyrae , fidisque Teiae
 Princeps , non Elegis canet Philetæ
 Coi , vel numeris tuis , Tibulle,
 Quem duro lapide occidisse vidit
 Ictum Carolus in via ex superba
 Turre. Hunc Flerida candida atque Phyllis
 Formosa , & viridis Napaea flevit :
 Luxit caerula Nais atque Oreas,
 Ploravitque Dryas , tulitque mortem
 Lassi nobilis inclitque vatis
 Aegre Carolus , arduamque turrem
 Expugnavit , & affici feroces
 Gallos supplicio ultimo imperavit.

DE MORTE PIORVM IN CHRISTO
EPIGRAMMA.

Quando ego crudeles poenas , tormenta cruce-
que

Cogito , quis durus me male torquet amor?
Ad mortem totis contendo viribus , illis

Tot finem sperans fata datura malis.

Postquam autem effulsit moriendi spes mihi no-

Immodica opplentur pectora lactitia. (stra,

Maxima me ad vitam retrahunt ea gaudia: sicque

Mors vitam , mortem sic mihi vita parit.

Sic vivo ac pereo: quam dura haec sors? Neque
vitam

Mors mihi , nec mortem tollere vita potest.

IN LIBRO IO. BELLERI INSCRIPTO:

Locorum Neotericae ac vulgares appellationes,

AD GABRIELEM DE ZAIAS:

Antuerpiae: Typis Io. Lacii , anno M.D.LX.

Leguntur hi Hendecasyllabi.

ZAia , si veteri quid ex sodale
Scire, & Castaliis vacare Musis
Te paullum iuvat , & levare mentem

Cu-

Curis , accipe quae dedit disertus
Bellerus studio , labore multo,
Ex libris veterum recentiumque
Auctorum. Haec tibi dedicavit ille,
Ut pignus fidei indicemque amoris
Haberes , simul & nova & vetusta,
Et vernacula nomina Insularum
Inmensi Oceani marisque clausi,
Terrarum , pariterque tot locorum,
His nunc cusa typis perexpolititis.
Hic tu stagna leges , lacus , paludes,
Fontes , flumina , regna , nationes,
Urbes , oppida , castra , civitates,
Gentes & populos. Quid orbis ampli
Tot monteis referam simulque lucos?
Quid silvas , nemora , Alpibusque cinctas
Valles , & varias maris polique
Parteis , nomina , nuncupationes
Ventorum , aëris , ignis? Haec disertus
Bellerus studio , labore , cura,
In lucem dedit omnia , ut faveret
Doctorum studiis ; nec hic deorum
Nympharumque tacet, virumque prisca
Tot cognomina , sed sub indice uno
Europen , Asiam Africamque claudit.
Idem restituit suo nitori,
Et multo meliore veste cultum
Misit grandiloquum Menam poetam
Hispanis: dicat hunc tibi , Perezi,
Ingens Aonidum decus sororum,

Et laus Hesperiae parensque linguae
Hispanae, Latii Atticique plectri
Fulgens gloria. Concinet minores,
Nec livor poterit tibi perenne
Nomen demere, quod dedit poeta
Princeps Argolicae Camoenae Homerus
Hispano haud secus ac suo ore cantans,
Quem pressum dedit eleganter olim
Bellerus tuus. En tibi hoc sodalis
Excusum, beneque auctum & expolitum
Mittit *Lexicon* Aelii magistri
Sermonis Latii optimi, horridaque
Certe a barbarie iuventae Iberum
Primi vindicis inclitique ab usque
Scaldi flumine mercium parente,
Qui praeterfluit Andoverpianae
Vrbis moenia vel magis superba
Quam magnae Babylonis inter orbis
Septem mira relata. Posterius illa
Mirabuntur & efferent poetae.
Haec nunc incolit & frequentat ille,
Zaia, Stella tuus vetus sodalis.

IO. CHRISTOPHORVS
CALVETVS STELLA
ANDREAE SCHOTTO
S. P. D.

LEgi, doctissime SCHOTTE, summa cum animi mei voluptate, quae de FREDINANDI NVNESII PINTIANI praeceptoris mei vita doctè simul & eleganter scripsisti. Vivet per te in hominum memoria PINTIANVS, cuius nomen, quod iam paene extinctum erat, deinceps durabit. Ceterum quod de insula *Antro* petis, cuius unus tantum POMPONIVS MELA, quod sciam, meminit lib. III. *cap.* 2. etsi hunc nodum dilucide atque perspicue per te ipse expedire potes; tamen ut existimationi, quam de me concepisti, satisfaciam, sic habe. MELA enim de *Garumna* fluvio agens: *In eo, inquit, est insula Antros nomine, quam pendere, & attolli aquis incrementibus ideo incolae existimant, quia quum videatur editior, aquis obiacet; ubi se fluctus implevit, illam operit, nec, ut prius, tantum ambit: & quod ea, quibus ante ripae collesque, ne cernerentur, obstiterant, tunc velut ex loco superiore perspicua sunt.* Pulchre quidem MELA. Satis enim constat ripas fluminum plerumque ipsis fluviis altiores esse: ideo nihil fere de continenti navigantibus apparere, nisi ea tantum,

tum, quae littoribus sunt exposita. At quum navis impetu fluctuum in altum subvehitur, iam conspicua erunt in continenti, quae prius in imo videri non poterant: idem in *Antro* insula fieri existimandum est. Nam quum videatur editior, id est, altior, obiacet undis, id est, circumiacet aquis, nempe fluctibus retro fluentibus: unde eius tantum latera & ripae cernuntur. At quoties fluctus se implevit, id est, maxime intumuit, quod fit ipso pelagi in eam fluctu, ac incremento aquae, operitur insula, non aquis, sed increscente fluctu propter eius tumorem tegi videtur; & tanto fit depressior, quanto antea refluxente unda videbatur altior; & propterea pendere ab incolis existimatur. Nec ut prius tantum ambit, id est, fluctus non undique eam aequè circumdat, ac prius: tunc enim refluxente fluctu omni ex parte, non secus atque alia quaevis insula, in quam nullus fiat aestus pelagi, aquis ambitur retrocedentibus tunc fluctibus, & in mare tranquillius redeuntibus: at contra fit ferente se in eam fluctu magno impetu. Neque enim ut prius tantum insulam ambit, sed eam duntaxat partem, ubi aestus furit. Siquidem tantus est fluctus tumor, ut ea pars, in quam Oceani accessus fertur, ambita tantum censeatur: reliqua vero, etiamsi vere ambita sit, quietioribus ibi undis exsistentibus, non videatur. Et ideo sunt perspicua, quae insunt in insula, ex loco superiore, id est, ex fluctibus increscentibus, quum antea, remeantibus, quo minus cernerentur,

tur, favebant ripae & colles. Ergo altior apparet, quum aquis circumdatur fluctibus refluentibus, & tunc eius tantum ripae & colles cernuntur. Pendet, quum fluctus intumuit, & ubi fertur, ibi maxime eam ambit: & ideo quum altior ipsa insula sit fluctus, omnia eius plena & manifesta videri, tamquam si ex superiori loco, id est, ex intumesciente fluctu ea contemplaretur aliquis navi vectus, quum antea ripae & colles impedimento essent fluctibus iam refluentibus, & Oceano tranquilliori. Sed quid tam accurate hac de re apud te dissero, qui ingenio, doctrina, litteris & linguarum peritia adeo excellis, nihil ut in MELA tam sit obscurum tamque difficile, quod exquisito iudicio tuo non expendas mirifice, atque expedite non explices, quo POMPONIVM MELAM nitori suo, ut facis, restituas? Vale, mi SCHOTTE. Salmanticae Idibus Februarii anno M. D. LXXXI.

CARTA A GERONIMO ZURITA.

Ill. Señor.

EL señor Diego de Valdes ha llegado al extremo de la vida , de pintas , y ya que convalecia le fui a ver , y le di la carta de V. m. y leida me dixo que havia vendido algunos , pero que no havia cobrado dinero de ellos , y al cabo de tres , o quatro dias , enviandole a visitar dio los *Anales* : y beso a V. m. muchas veces las manos por ellos , que seran la principal joya de mi libreria , que bien se parece por ellos la mucha y varia erudicion que en V. m. hay , y de donde , los que despues han escrito en estas cosas de España , han sacado lo bueno que hay en sus *Chronicas*.

Yo pongo en limpio los *Encomios* , que he hecho , y por uno de ellos verá V. m. celebrados sus *Anales* , y expresos al vivo : los quales yo enviaré este verano a Plantino , que los imprimirá por orden del Comendador Mayor de Castilla , que me los ha pedido. Lo demas dexo para otra , que se iba el ordinario. Nuestro Señor guarde la vida de la ilustre persona de V. m. con aquel acrescentamiento que la virtud , ingenio , rara erudicion de V. m. merecen , y yo deseo.
De Salamanca a 14. de Mayo de M. D. LXXV.

Mayor servidor de V. m. que sus manos besa,
CHRISTOVAL CALVETE DE ESTRELLA.

AD.

ADMONITIO

AD LECTOREM.

Postquam prelo mandata iam fuerat *Praefatio* huic operi praemissa, videre nobis contigit libellum a NIC. ANTONIO *el Exul* nuncupatum, qui uti & duo alia CALVETI Poematia adservatur in copiosissima praestantium mancriptorum codicum bibliotheca CL. V. Marchionis Truxillorum. Integra operis inscriptio huiusmodi est: „Libro de re Militari trasladado de Latin en Romance, y declarado por CHRISTOVAL DE ESTRELLA, criado del muy alto y muy poderoso Señor D. Phelipe Principe de España, nuestro Señor, &c. “

CALVETVS in epistola ad eundem Philippum, cuius imperio interpretationem adornavit, nos edocet, auctorem nusquam in toto opere nomen suum prodidisse, seque variis in locis *Exsulem* appellasse, quod, dum haec scriberet, longe a patria sua exsulet. Praeterea magnum ei ingenium tribuit, magnamque rei militaris peritiam, sed orationis barbariem obscuritatemque, & crebros soloecismos haud dissimulat. Quo carminum genere Latinum opus exaratum sit, minime discimus ex STELLA. Vernacula interpretatio versibus constat hendecasyllabis, sed qui & nervis carent & numeris: adeo ut CALVETO ipsi libenter adsentiamur, qui se numquam Hispanas Musas coluisse candide profitetur. Notae vero, quas so-

luta oratione adhibuit, haud exiguam prae se ferunt eruditionem in argumento perdifficili ac non cuivis obvio. Ad calcem voluminis legimus:

*A mi Dios, que es Trino y uno,
Las gracias se deben dar,
Pues plugo a su Magestad,
Darme gracia, que pudiesse
Esta escritura acabar.*

Salmanticae VII. Kal. Nov. M. D. LXIX.

Ad *Poematia* quod attinet, priori, quod SPINVS inscribitur, STELLA sub SPINI allegoria laudes persequitur quam latissime DIDACI SPINOSAE, viri moribus integerrimi, singularique prudentia ac ingenio praediti: quibus virtutibus dignus est habitus, qui non solum a CAROLO V. CAESARE, & a PHILIPPO II. ejus filio, sed etiam a Romanis Pontificibus ad summos honores eveheretur. Quare Seguntinus praesul, supremus Castellae Senatus praeses, maximus Fidei vindex adversus Christianae Religionis hostes est constitutus, demum inter S. R. E. purpuratos patres adlectus.

Continet hoc Poemation DXXXIII. versus hexametros. In altero, quod DXV. hendecasyllabis conflatum est, SPINOSAE familiae INSIGNIA CALVETVS ingeniose describit.

Inter CALVETI Carmina & illud *Epigramma* recensuimus, quod pag. 31. legere est, incipitque: *Quando ego, cet. Frater MICHAEL TAVÉR-*

NER Gerundensis in praefatione ad COSMAE DAMIANI HORTOLANI *explanationem in Canticum Canticorum* testatur inter eius schedas hoc deprehensum esse admirabile Epigramma, sicque eius auctorem facere videtur HORTOLANVM. Sed quum nullum adferat ibi momentum, quo secum sentire nos cogat, minime recedimus ab ea sententia, quam in praefatione nostra amplexi sumus A. SCHOTTVM sequuti. VALE.

